

**BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ
2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SONRASI
TÜRKİYENİN DIŞ TİCARET AÇIĞINA ETKİSİ
VE GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRNEĞİ**

Vahdet ALTUNDAL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kartal SOMUNCU

Eylül 2014

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ 2008 KÜRESEL EKONOMİK
KRİZ SONRASI TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET AÇIĞINA ETKİSİ VE
GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRNEĞİ**

Hazırlayan

Vahdet ALTUNDAL

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Kartal SOMUNCU

AFYONKARAHİSAR 2014

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının 2008 Küresel Ekonomik Kriz Sonrası Türkiye’nin Dış Ticaret Açığına Etkisi ve Gümrük Birliği Anlaşması Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakçada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğum belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/09/2014

Vahdet ALTUNDAL

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Kartal SOMUNCU

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Mahmut MASCA

: Yrd. Doç. Dr. Bülent ALTAY

İmza

İşletme Anabilim Dalı Muhasebe-Finansman Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Vahdet ALTUNDAL'ın "Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının 2008 Küresel Ekonomik Kriz Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaret Açığına Etkisi ve Gümrük Birliği Anlaşması Örneği" başlıklı tezi, 16.09.2014 günü saat 13:00'te Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Selçuk AKÇAY
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZ SONRASI TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET AÇIĞINA ETKİSİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRNEĞİ

Vahdet ALTUNDAL

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI

MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI

Eylül 2014

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kartal Somuncu

Bölgesel Ticaret Anlaşmaları (BTA) dünya üzerindeki ticaretin gelişmesinde ve yapılan anlaşmalar doğrultusunda ülkeler arası ticaretin yeniden şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Özellikle 1950’li yıllardan sonra sayıları her geçen gün artan BTA’lar dünya üzerinde gerçekleştirilen mal ve hizmet ticaretinin ülkelerin avantajlarına olacak şekilde düzenlenmesinde bir araç olarak kullanılmaktadır. Çalışmamızda ise Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının 2008 Küresel Kriz Sonrası Türkiye’nin Dış Ticaret Açığına Etkisi ve Gümrük Birliği Anlaşması Örneği incelenmiştir. Türkiye’nin dış ticaretinde en büyük sorun olarak karşımıza çıkan dış ticaret açığının, özellikle küresel kriz döneminde BTA’dan nasıl etkilendiği ve Türkiye ekonomisine nasıl yansıdığı ise çalışmamızın ilgili bölümlerinde makro ekonomik verilerden faydalanılarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel Ticaret Anlaşmaları, Serbest Ticaret Anlaşmaları, Küresel Kriz, Gümrük Birliği Anlaşması, Dış Ticaret Açığı, Türkiye

ABSTRACT

EFFECTS OF REGIONAL TRADE AGREEMENTS OF TURKEY'S EXTERNAL TRADE DEFICIT AFTER THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS IN 2008 AND CUSTOMS UNION AGREEMENTS SAMPLE

Vahdet ALTUNDAL

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION

SCIENCE OF ACCOUNTING AND FINANCING

September 2014

Advisor: Asist. Prof. Dr. Kartal SOMUNCU

Regional Trade Agreements (RTA) are being quite effective in development of the trade on earth and reshaping of the trades between the countries in the direction of the agreements which were done. RTA's, numbers of which are increasing day by day especially after the 1950's are being used as a tool to organize the goods and service trade on earth in the advantage of the countries. In our study, Effects of Regional Trade Agreements of Turkey's External Trade Deficit After the Global Economic Crisis in 2008 and Customs Union Agreements Sample were examined. Foreign trade deficit faced as the biggest problem in Turkey's external trade, how it was affected by RTA especially in the period of global crisis and how it had reactions on Turkish economy were examined in the related parts of our study by benefiting from macro economic data.

Keywords: Regional Trade Agreements, Free Trade Agreements, Global Crisis, Customs Union Agreement, Foreign Trade Deficit, Turkey.

ÖNSÖZ

Günümüzde küreselleşmenin de etkisi ile dünya üzerindeki ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin artarak devam ettiğini görmekteyiz. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler dünya üzerindeki ekonomik ve siyasi yapılanmalara şekil vermekte ve bu yapılanmaları yönetmektedirler. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra ülkeler ekonomik buhrandan kurtulmak ve birbirleri ile olan ticaret hacimleri artırıp yeni pazarlar bulmak için çalışmalar başlatmışlardır. O tarihten günümüze kadar bir çok bölgesel ve ikili anlaşmalar imzalanarak yürürlüğe girmiş ve bunların bir çoğu hala geçerliliğini korumaktadır. Ülkeler imzaladıkları bu ekonomik anlaşmalarla ülkelerinin dış ticaret hacmini artırmayı ve elde ettikleri kar payını artırmayı amaçlamışlardır. Türkiye’de özellikle 1980’li yıllardan sonra dış ticaret politikasını değiştirmiş ve dış dünya ile olan ilişkilerini artırma yolunu seçerek dış ticaretinde ihracatını artırmayı amaçlamıştır.

Yapılan bu anlaşmalar ve teknoloji ve haberleşmede meydana gelen hızlı değişim sonucu ise dünya piyasaları daha kırılgan bir hal almış ve birbirlerini daha fazla etkilemeye başlamıştır. Örneğin 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri’nde meydana gelen kriz tüm dünyayı etkisi altına alarak ülke ekonomilerini derinden etkilemiştir. Krizin dünya ekonomisinde önemli bir paya sahip olan ABD’de meydana gelmesi ise etkisinin kısa sürede tüm dünyaya yayılmasında etkili olmuştur. Her ülke bu krizden farklı oranlarda etkilense de sonuç itibari ile ekonomilerini korumak ve düzeltmek için bir takım tedbirler almışlardır. Bu tedbirler arasında ülkelerin birbirleri ile olan ticaret hacmini artırmaya yönelik yaptıkları ekonomik anlaşmalarda bulunmaktadır.

Özellikle Avrupa Birliği ve ABD ekonomisi krizden kurtulmak için birtakım kararlar almış ve bu kararlar doğrultusunda çalışmalar yapmışlardır. Ülkemizin en büyük dış ticaret partneri olan Avrupa Birliği ülkelerinin krizden etkilenmesi ise şüphesiz ülkemizin de dış ticaretinin krizden olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

AB yeni pazarlar bulmak ve mevcut pazar payını artırarak ekonomisini yeniden canlandırmak için bir takım bölgesel veya ikili anlaşmalar imzalamak için çalışmalarda bulunmuştur. Gümrük Birliği ile bağlı olduğumuz AB'ye tam üye olmamızın sebebi ile yapılan bu anlaşmalar Türkiye ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı tez çalışmamızda Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının 2008 Küresel Kriz Sonrası Türkiye'nin Dış Ticaret Açığına Etkisi ve Gümrük Birliği Anlaşması Örneği konusu incelenmiştir.

Çalışmamızın ilk üç bölümünde yukarıdaki bahsettiğimiz konular detaylı olarak ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise sonuç ve değerlendirmeye yer verilerek konu hakkında elde edilen bulgular ortaya konularak yapılması gerekenler hakkında tavsiyelerde bulunulmuştur. İncelenen konunun daha sonra yapılacak olan çalışmalar için faydalı olması en büyük temennimizdir.

Bu tez çalışmamın başından itibaren beni yönlendiren ve bana yardımcı olarak desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kartal SOMUNCU'ya, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım çok kıymetli hocalarıma, eğitim hayatım boyunca desteklerini ve ilgilerini benden esirgemeyen çok kıymetli anneme, babama ve tüm ailemle birlikte bu süreçte bana destek olan bütün arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkür ediyorum.

Vahdet ALTUNDAL

Eylül, 2014 - AFYONKARAHİSAR

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	ii
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA ÜZERİNDEKİ BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE AMACI

1.GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	8
1.1.GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI	9
1.1.1 GATT' ın Amaçları.....	11
1.1.2 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Yapısı ve Yönetimi.....	12
1.1.3 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Temel İlkeleri.....	12
1.1.3.1 Çok Kayrılan Ülke Kuralı	12
1.1.3.2 Ulusal Muamele Kuralı	13
1.1.3.3 Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi Kuralı	13
1.1.3.4 Tarifeler Yoluyla Koruma Kuralı	13

1.1.4	Türkiye ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması	14
1.2	DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ	14
1.2.1	Dünya Ticaret Örgütünün Amaçları	18
1.2.2	DTÖ' nün Temel İlkeleri ve Prensipleri	19
1.2.3	Dünya Ticaret Örgütü'nün Karar Alma Yöntemleri	19
1.2.4	Dünya Ticaret Örgütü ve GATT Arasındaki Farklar	20
1.2.5	Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye	20
1.3	DÜNYA ÜZERİNDEKİ BAŞLICA BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI.....	21
1.3.1	Avrupa'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları	25
1.3.2	Amerika ve Latin Amerika'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları.....	28
1.3.3	Asya – Pasifik Bölgesindeki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları.....	31
1.3.4	Afrika ve Orta Doğu'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları.....	33
1.3.5	Coğrafi Bölge Esasına Dayanmayan Bölgesel Ticaret Anlaşmaları.....	34
2.	GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ	35
2.1.	GELİŞMİŞ ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ	37
2.2.	GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ	38
3.	TÜRKİYE' DE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÜYESİ OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI.....	40
3.1.	TÜRKİYE' DE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ	40
3.2.	TÜRKİYE'NİN ÜYESİ OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI.....	42
3.2.1.	Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar	43
3.2.2.	Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Siyasi ve Sosyal Kuruluşlar....	43

3.2.3. Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslar arası Askeri, Teknik ve Spor Kuruluşları.....	44
3.2.4. Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları	46
3.2.5. Türkiye'nin Müzakere Süreci Devam Eden Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	48
3.2.6. Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Yapmak İçin Ön Görüşmeleri Başlayan ve Girişimde Bulunulan Ülkeler.....	48

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLKELER AÇISINDAN DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

1. DIŞ TİCARETİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ VE İŞLEYİŞİ.....	50
1.1 DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARETİN ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ...51	
1.1.1 Gelişmiş Ülkeler Açısından Dış Ticaret.....	54
1.1.2 Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Dış Ticaret.....	56
1.1.3 En az Gelişmiş Ülkeler Açısından Dış Ticaret	60
1.2 DIŞ TİCARETTE KULLANILAN TEMEL KAVRAMLAR.....	62
1.2.1 İthalat ve İhracat Kavramları	63
1.2.1.1 İthalat Kavramı	63
1.2.1.2 İhracat Kavramı	66
1.2.2 İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	69
1.2.3 Dış Ticaret Açığı, Fazlası ve Dengesi	69
1.3. DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI VE DIŞ TİCARETTE FİNANSMANIN ÖNEMİ	70
2. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİM SÜRECİ VE UYGULANAN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI.....	71
2.1. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ VE DIŞ TİCARET ANALİZİ	71
2.2. 1980-2013 YILLARI İTİBARI İLE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET DENGESİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKASININ YORUMLANMASI.....	73

2.2.1. 1980 - 1990 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları	74
2.2.2. 1990 - 1996 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları.....	76
2.2.3. 1996 - 2002 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları	78
2.2.4. 2002 - 2008 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları	80
2.2.5. 2008 - 2013 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları.....	82
2.3. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI	85
2.3.1. Türkiye'de Dış Ticaretin Ülke ve Ülke gruplarına Göre Dağılımı.	85
2.3.1.1. Türkiye'nin İhracat Yaptığı Ülkeler ve Ülke Grupları	85
2.3.1.2. Türkiye'nin İhracatının BTA'lara Göre Dağılımı	91
2.3.1.3. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler ve Ülke Grupları	92
2.3.1.4. Türkiye'nin İthalatının BTA'lara Göre Dağılımı	98

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DÜNYA PİYASALARI, BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRNEĞİ

1. KÜRESEL KRİZİN NEDENLERİ VE DÜNYA PİYASALARINA ETKİLERİ	101
1.1. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE NEDENLERİ	101
1.2. KÜRESEL KRİZİN GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN EKONOMİLERİNE ETKİLERİ	103
1.2.1. Kriz Döneminde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları	104
1.2.2. Kriz Döneminde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları.....	105

2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	108
2.1.2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET	109
2.1.1. 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye’nin Dış Ticaret Açığı, İthalat ve İhracat Rakamları	109
2.1.2. 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye’nin Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Oranları	112
2.2. KÜRESEL KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DAHİL OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARİ	114
2.3. TÜRKİYE VE AB ARASINDA İMZLANAN GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ.....	116
2.3.1. Türkiye ve AB arasında İmzalanan Gümrük Birliği’nin Kapsamı.	118
2.3.2. Küresel Kriz Öncesi Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri ve Avrupa Birliği İle Olan Dış Ticaret Hacmi...	119
2.3.3. Küresel Kriz Sonrası Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye’nin Dış Ticaretine Etkileri ve Avrupa Birliği İle Olan Dış Ticaret Hacmi...	120
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	122
KAYNAKÇA	127

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1948 – 2013 Yılları arasındaki Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Sayısı.....	7
Şekil 2: 1948-1994 Yılları arasında GATT'a Bildirimi Yapılan BTA'lar.....	10
Şekil 3: 2013 Yılı İtibari ile Dünya Ticaret Örgütüne Üye Devletler	17
Şekil 4: 2010 Yılı İtibari ile BTA'nın Bölgelere Göre Dağılımı	23
Şekil 5: 2010 Yılı İtibari İle BTA'nın Mal ve Hizmet Anlaşmalarına Göre Bölgesel Dağılımı.....	24
Şekil 6: Avrupa İçin Spagetti Kasesi.....	27
Şekil 7: Amerika Kıtasının Spagetti Kasesi	30
Şekil 8: Asya Kıtası İçin Spagetti Kasesi	32
Şekil 9: Taraf Ülke Sayısına Göre Bölgesel Ticaret Anlaşmaları.....	36
Şekil 10: Gelişmekte Olan Ülkelerde Çeyrekler İtibari İle Büyüme Oranları.....	38
Şekil 11: Dünya Üzerindeki Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri.....	53
Şekil 12: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Miktarları.....	55
Şekil 13: Az Gelişmiş Ülkelerde Ortalama Kişi Başına GSMH (1990-2010)	61
Şekil 14: Az Gelişmiş Ülkelerde İthalat / İhracat, GSMH' ye Oranı (1990-2010)...	62
Şekil 15: Petrol İthalatına Göre Ülkelerinin Dünya Haritası	65
Şekil 16: Dünya İhracatındaki İlk 10 Ülkenin Oranları ve Türkiye'nin Oranı.....	68
Şekil 17: Ülke Gruplarının Türkiye'nin İhracatındaki Payı.....	90
Şekil 18: Dünya Üzerindeki BTA'ların Türkiye'nin İhracatındaki Payı	91
Şekil 19: Dünya Üzerindeki BTA'ların Türkiye'nin İthalatındaki Payı.....	99
Şekil 20: 2008 – 2013 Yılları Arasında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları.....	104
Şekil 21: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'de İhracatın İthalatı Karşılama Oranları.....	111

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar.....	43
Tablo 2: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Siyasi ve Sosyal Kuruluşlar.....	44
Tablo 3: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Askeri, Teknik ve Spor Kuruluşları.....	45
Tablo 4: Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları.....	47
Tablo 5: 1980- 1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	75
Tablo 6: 1990 – 1996 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	77
Tablo 7: 1996 – 2002 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	79
Tablo 8: 2002 – 2008 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	81
Tablo 9: 2008 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	84
Tablo 10: Türkiye'nin 2004 - 2008 Yılları Arasında En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler.....	86
Tablo 11: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İhracat Yaptığı Ülkeler ve İhracat Rakamları	87
Tablo 12: En Çok İhracat Yaptığımız 20 Ülkenin 2004 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Payları.....	89
Tablo 13: Türkiye'nin 2004 - 2008 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Rakamları.....	93
Tablo 14: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Rakamları.....	94
Tablo 15: Türkiye'nin 2004 – 2008 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülke Grupları ve İthalat Rakamları.....	96
Tablo 16: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülke Grupları ve İthalat Rakamları.....	97
Tablo 17: 2007 – 2013 Yılları Arası Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları.....	106
Tablo 18: 2007 – 2013 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları	107
Tablo 19: 2007 – 2013 Yıllar Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri.....	110

Tablo 20: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Oranları	112
Tablo 21: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin İmzaladığı ve Yürürlüğe Giren Serbest Ticaret Anlaşmalar.....	115
Tablo 22: 1994- 2007 Yılları Arasında AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Payı.....	119
Tablo 23: 2008 – 2013 Yılları Arasında AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Payı..	121

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACMECS	: Ekonomik İşbirliği Starteğisi / Ayeyawady-Chao Praya-Mekong Economic Cooperation Strategy
ACP	: Afrika Karayip ve Pasifik Ülkeleri / African Caribbean and Pacific Territories
ACU	: Asya Gümrük Birliği / Asian Customs Union
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
ANDEAN	: And Milletler Topluluğu
APEC	: Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği / Asia-Pacific Economic Cooperation
ASDB	: Asya Kalkınma Bankası / Asian Development Bank
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Ortaklığı / Association of Southeast Asian Nations
AU	: Afrika Birliği / African Union
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti / Brasil, Russia, India, China, South Africa
BTA	: Bölgesel Ticaret Anlaşmaları
CAFTA	: Merkez Amerika Serbest Ticaret Anlaşması / Central America Free Trade Agreement
CIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu / Commonwealth of Independent States

COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi / Council for Mutual Economic Assistance
D-8	: Gelişmekte Olan Sekiz Ülke / Developing Eight
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ECCAS	: Merkez Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu / Economic Community of Central African States
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı / Economic Cooperation Organization
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu / Economic Community of West African States
EEA	: Avrupa Ekonomik Alanı / European Economic Area
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Birliği / European Free Trade Association
ESCAP	: Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
EU	: Avrupa Birliği / European Union
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması / General Agreements on Tariffs and Trade
GB	: Gümrük Birliği
GCC	: Körfez İşbirliği Konseyi / Gulf Cooperation Council
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu / International Monetary Fund
ITO	: Uluslararası Ticaret Örgütü / International Trade Organization
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

MERCOSUR	: Güney Amerika Ortak Pazarı / Southern Common Market
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması / North American Free Trade Agreement
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü / Organisation for Economic Cooperation and Development
OIC	: İslam Konferansı Örgütü / Organization of the Islamic Conference
OKK	: Ortaklık Konsey Kararı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı / Organization of the Petroleum Exporting Countries
SACU	: Güney Afrika Gümrük Birliği / Southern African Customs Union
STA	: Serbest Ticaret Anlaşmaları
TEPAV	: Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı
UMA	: Magreb Arap Birliği
WB	: Dünya Bankası / World Bank
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü / World Trade Organization

GİRİŞ

2007 yılının son çeyreğinde ABD’de başlayan ve 2008 yılı itibari ile tüm dünyada etkisini hissettiren küresel kriz, ikinci dünya savaşı sonrasında yaşanan darboğaz ve buhranın ardından dünya ekonomisini en çok etkileyen kriz olarak anılmaktadır. ABD’ndeki bankacılık sektörünün, krizin meydana gelmesinde etkin rol oynadığı ise tüm ekonomistler tarafından dile getirilmiştir. Bankacılık ve finans sektörünün, sistemin aşırı risk alarak bünyesinde bulundurduğu ve kredilendirdiği varlıkları doğru fiyatlandıramamış olması ve şeffaflık konusunda çok fazla zafiyeti olduğu gerçeği ise krizin nasıl ve ne şekilde meydana geldiği hakkında bizlere bilgi vermektedir.

Dünya üzerindeki gelişmiş ekonomiler başta olmak üzere tüm ülkeler farklı oranlarda da olsa krizden etkilenmiştir. Krizin dünya ekonomisinin merkezi konumunda bulunan ABD’nde meydana gelmesi ise etkisinin kısa sürede dünya ekonomilerine yayılmasındaki diğer bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika Kıtası ve Avrupa Kıtası ülkeleri ise krizden en fazla etkilenen kıtalar arasında yer almaktadır. Özellikle Avrupa Birliği (AB)’ne üye ülkelerin de içerisinde bulunduğu gelişmiş ekonomilerin, krizden oldukça fazla etkilenmesi, dış ticaretinde AB’nin en büyük paya sahip olması nedeni ile Türkiye’yi de etkilemesi kaçınılmaz olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler ise krizden gelişmiş ekonomiler kadar etkilenmemişler ve krizin etkilerini daha kısa sürede atlatarak gelişmiş ekonomilerden daha yüksek oranda yıllık büyüme rakamlarını yakalamışlardır.

Küreselleşmenin de etkisi ile dünyanın her hangi bir yerinde meydana gelen gelişmenin diğer ülkelere de sıçraması ise günümüz koşullarında meydana gelen ve bundan sonraki yıllarda da sürecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle teknoloji, ulaşım ve haberleşme sektörlerinde meydana gelen hızlı değişim sonrası ülkelerde, dış ticaret politikalarını bu yönde revize ederek dünya ekonomisinden aldıkları payları arttırmak istemişlerdir (Ghosh, 2010).

Çalışmamızda, son yıllarda dünyada dış ticarete yön veren ülkelerin imzaladıkları ve imzalamak için yoğun bir müzakere trafiği oluşturdukları, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları ve bunların yakın tarihi detaylı olarak açıklanmış olup, kriz dönemlerinde ve özellikle 1980'li yıllardan sonra ülkeler açısından olan önemine değinilmiştir. Ülkeler, oluşturulan ekonomik organizasyonlara dahil olarak birbirlerinden daha fazla taviz almak istemekte ve bu yönde dış ticaretlerini artırmayı hedeflemektedirler. Bu tür organizasyonlara dahil olmanın yanı sıra ülkeler karşılıklı veya ikili olarak Serbest Ticaret Anlaşmaları da imzalayarak birbirleri ile olan ticaret hacimlerini artırma yoluna gitmektedirler.

Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, bu noktada görev yapacak ve yapılan anlaşmaların denetleyerek tarafların haklarını korumaları için dünya genelinde söz sahibi olacak kurum ve kuruluşların kurulmasında yer almışlardır. Bu kurumların başında, dünya ticaretini serbestleştirmek ve geliştirmek amacı ile 1947 yılında 23 ülke tarafından imzalanan bir anlaşma ile kurulan, GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) gelmektedir. 1 Ocak 1948'de yürürlüğe girmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke gruplarının GATT'ın kurucuları arasında yer aldıklarını ya da kurulduktan hemen sonra katıldıklarını görmekteyiz. Bu kurum dünyadaki dış ticarete dayalı anlaşmaların sayısının artması ve yapılan işlemlerin yapısında meydana gelen değişikliklerin hızlı artışı nedeni ile görevini tam olarak yerine getiremez hale gelmiştir. Bunun sonucunda GATT'ın yerine, daha kapsamlı ve düzenleyici olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), 1 Ocak 1995'te kurulmuştur. GATT'ın yerini DTÖ'ye bırakmasından sonrada durum değişmemiş ve yine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu yapının da içerisinde kuruluş aşamasından itibaren yer almışlardır (Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009).

Çalışmamızın birinci bölümünde, dünya üzerindeki BTA ile BTA'nın tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiş olup, bu BTA'ların yapısı, işleyişi ve taraf olan ülke ve ülke grupları incelenmiştir. Bunun yanı sıra bu anlaşmaların ülke ekonomileri açısından önemi ve ekonomilere olan etkilerine de yer verilmiştir. Yine bu bölümde Türkiye'nin BTA ile olan ilişkileri açıklanarak dahil olduğu BTA'lar ve imzaladığı STA'lara yer verilerek, ekonomimize olan etkileri açıklanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise dış ticaret konusu ele alınarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ülkelerin dış ticaretleri ve bu ticaretin makro ekonomik göstergeler kullanılarak ülke ekonomisine olan etkilerine değinilmiştir. Kriz öncesi ve sonrasındaki yılları kapsayan dönemlerde ölçme ve değerlendirme yapılmasına imkan veren makro ekonomik göstergeler, rakamlarla ve yıllar itibari ile olan değişim oranları incelenerek, istatistiksel yöntemler yardımıyla karşılaştırma yapılmıştır.

Türkiye'nin, yıllar itibari ile uyguladığı dış ticaret politikaları anlatılarak özellikle 1980'li yıllardan sonra değişen dış ticaret politikamız ve bu yönde atılan adımların etkisi incelenmiştir. Küresel kriz öncesi ve sonrası dış ticaret hacmi, ülke ve ülke grupları ile olan ticaret rakamları incelenerek krizin etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Diğer ülkelerin krizden kurtulmak ve etkilerini en aza indirmek için yaptıkları anlaşmalar ve çalışmaların ülkemiz dış ticaretine nasıl yansıdığı ve AB ile imzaladığımız Gümrük Birliği (GB) anlaşması çerçevesinde Türkiye'nin attığı adımlar incelenmiştir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise küresel krizin nedenleri ile dünya ekonomilerine etkileri incelenmiştir. Bunun yanı sıra ülkelerin, krizin etkilerini azaltmak ve dış ticaretlerini geliştirmek için imzaladıkları BTA'nın etkisi de bu bölümde ele alınmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilere olan etkileri ayrı ayrı ele alınarak makro ekonomik göstergelerinde yardımı ile krizin bu ülke gruplarına etkisi ölçülmüş olup kriz öncesi ve sonrası dönemlerdeki yıllık veriler analiz edilmiştir. Türkiye'nin AB ile olan tarihsel ilişkisi açıklanarak tarafların karşılıklı imzaladıkları GB anlaşması incelenmiş ve GB öncesi ve sonrası ihracat ve ithalat rakamları ile Türkiye'nin dış ticaret açığı analiz edilmiştir. İlgili bölümlerde GB'yi imzalayarak Türkiye'nin yerine getirmesi gereken kural ve yükümlülükler yer verilerek, bu anlaşma ile birlikte Türkiye'nin avantajları ve dezavantajları istatistiksel verilerle ele alınmış ve bir değerlendirme yapılmıştır. GB'nin imzalandığı 1996 yılından sonra Türkiye'de ve Türkiye'nin dış ticaretinde önemli paya sahip olan ülkelerde yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerden dolayı GB'nin ekonomimiz üzerine olan etkilerinin tam olarak ölçülmesi ise mümkün olmamaktadır.

Çalışmamızın sonuç ve değerlendirme kısmında ise, küresel krizin BTA'lar ve Türkiye üzerindeki etkilerine yer verilerek dış ticaretimize ve ülkemizin en büyük sorunu olan dış ticaret açığına olan etkisi anlatılmıştır. Türkiye'nin 1996 yılında GB'yi imzalayarak ortak gümrük tarifesi kullandığı AB ülkeleri ile olan dış ticaret hacmi ve bunların yıllar itibarı ile ihracat ve ithalat rakamlarına nasıl yansındıkları ve dış ticaret açığımızdaki payları incelenerek, bu konuda atılması gereken adımlar ve önerilere yer verilmiştir.

Küresel kriz ile birlikte AB'nin, ekonomisini önceki yıllarda olduğu gibi düzeltmek istemesi sonucu bir takım ülke ve ülke grupları ile BTA'lar imzalaması ise Türkiye açısından önem arz etmektedir. Türkiye ile AB arasında imzalanan GB anlaşması gereğince, AB ile STA veya buna benzer bir anlaşma imzalayan bir ülke, AB'ye tam üye olan bir ülke üzerinden doğrudan Türkiye piyasalarına erişebilir iken Türkiye'nin, böyle bir imkanının olmaması ise GB'nin ekonomimiz üzerindeki olumsuz etkilerinden bir tanesidir. Türkiye'nin AB'ye uzun yıllar beklemesine rağmen tam üye olarak katılamaması ve sürekli taviz vermesi ise yine ekonomimiz açısından istenilen bir durum değildir. Çalışmamızın sonuç kısmında Türkiye'nin bu konuda yapması gereken çalışmalar ve atması gereken somut adımlara ve önerilere yer verilerek küresel kriz dönemi boyunca GB'nin dış ticaret hacmimize, ithalat ve ihracat rakamlarımız ile dış ticaret açığına olan etkisi ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DÜNYA ÜZERİNDEKİ BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE AMACI

Bölgesel ticaret anlaşmalarına genel olarak baktığımızda ilk yapılan bölgesel ticaret anlaşması sayılabilecek uygulamaların tarihin çok öncelerine kadar uzandığını söyleyebiliriz. M.Ö. XIV. yüzyılda Mısırlı IV. Pharaoh Amenophis ile Kral Alasia arasında imzalanan uluslararası hukuk niteliğindeki metin BTA'nın ilklerinden birini oluşturmaktadır. Yapılan bu anlaşma kapsamında Kıbrıslı tacirler, belirli oranda bakır ve ağaç karşılığında, gümrük muafiyetinden yararlanmışlardır. (Gençosmanoğlu, 2010).

O tarihten sonra özellikle 20. yüzyıldan itibaren dünya genelinde buna benzer anlaşmalar daha çok artmışlar ve eskiye göre daha organize bir yapılanma sürecine girmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaşın galibi Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere dünyada barış ve istikrarı sürekli kılmak amacıyla, güçlü bir uluslararası ekonomik işbirliği sisteminin kurulması yönünde yoğun bir çaba gösterilmiştir. Bu çerçevede, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip artırmak amacıyla yeni kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir.

Bölgesel ekonomik birleşmeler, çoğunlukla aynı coğrafi bölgede yer alan ülkelerin aralarında dış ticaret engellerini kaldırarak, ticareti serbestleştirmeleridir. Bunlar dört grupta toplanır. Bunlar; Tercihli Ticaret Anlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar iktisadi birlikleri şeklindedir (Bakan, Kocağ, 2012).

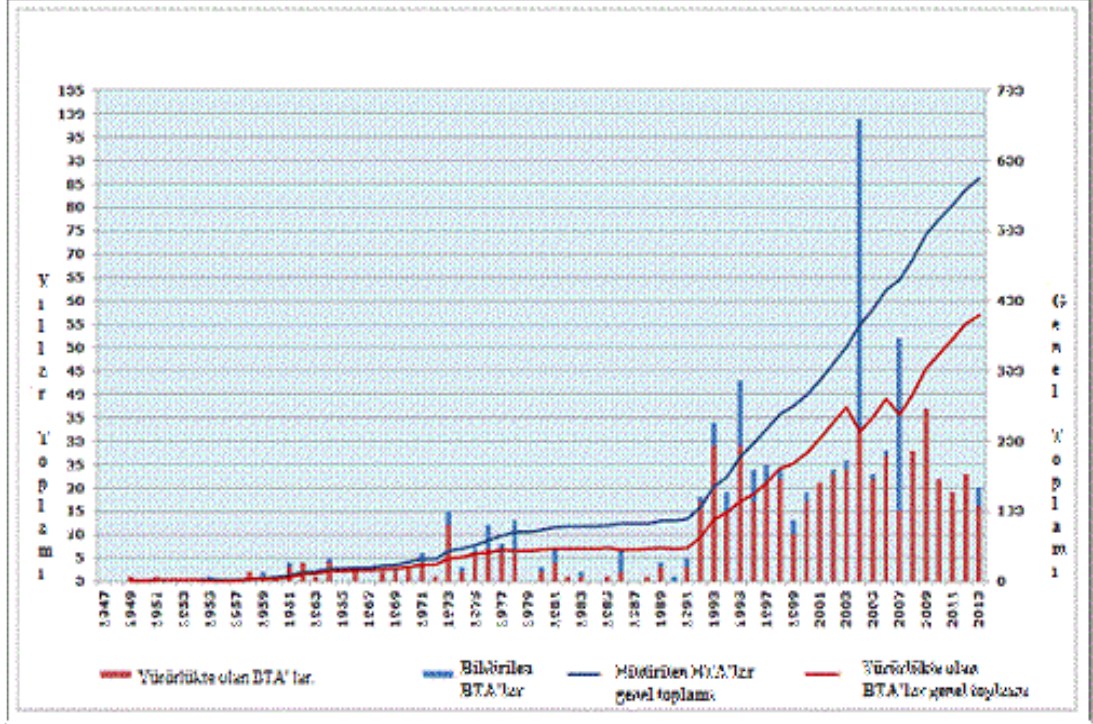
Özellikle 21. yüzyılın başlarından itibaren ülkeler iktisadi anlamda büyümeye daha fazla önem vermeleri ile birlikte BTA'lar ekonomistler ve devletin ticaret kanallarını yöneten insanlar tarafından daha çok önemsenmiştir ve bu yönde adımlar atılarak özellikle II. Dünya savaşında sonra bir takım karşılıklı veya bölgesel ortaklıklar kurulmaya başlanmıştır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, 1948 yılında kurulan GATT'ın kurucuları olduğunu ya da kurulduktan hemen sonra katıldıklarını görmekteyiz. GATT'ın yerini Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) bırakmasından sonra da durum değişmemiş ve yine gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu yapının da içerisinde, kuruluş aşamasından itibaren yer almışlardır.

Günümüzde BTA, dış pazarlara girişte önemli bir politika aracı olarak kabul edilmektedir. Bunun sonucunda sayıları hızla artmakta ve müzakere edilmekte olanların kapsamı giderek genişlemektedir (Estevadeordal, Shearer, Suominen, akt. Gençosmanoğlu, 2010:1)

Bu çerçeveden baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özellikle II. Dünya Savaşından sonra kendilerine bir pazar yaratma ve mevcut pazar paylarını geliştirme eğiliminde olduklarını söyleyebiliriz. Bu amaç doğrultusunda ülkeler 1948 yılından itibaren BTA oluşturmaya başlamışlardır. İlk oluşturulan BTA'nın, takip eden yıllarda ise sayıları giderek artmıştır. Özellikle 1990 yılından sonra küreselleşmenin de etkisi ile ülkeler dış ticaretine daha çok önem vermeye başlamış ve bu tarihten sonra yapılan anlaşma sayılarında ciddi artışlar yaşanmıştır. GATT'ın yürürlükte olduğu yıllar boyunca (1948-1994), bildirimde bulunan toplam BTA sayısı 126'dır (32'si halen yürürlüktedir). Bunun anlamı, yılda ortalama 3 adet BTA bildiriminde bulunulduğudur. DTÖ'nün kuruluşundan bu yana bildirimde bulunan BTA sayısı 2013 yılı itibari ile 400'ün üzerindedir. Diğer bir ifade ile yıllık ortalama 20'nin üzerinde bölgesel ticaret anlaşması DTÖ'ne bildirilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün Temmuz 2013 verilerine göre, toplam 575 adet ticaret anlaşması bildirilmiş ve bunların 379'u ise yürürlüktedir (Dünya Ticaret Örgütü, 2013). Yapılan mevcut BTA'nın ise yaklaşık % 90'ını Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) ve kısmi kapsamlı Tercihli Ticaret Anlaşmaları oluştururken, % 10'unu ise Gümrük Birlikleri (GB) teşkil etmektedir (Dünya Ticaret Örgütü, 2013).

Şekil 1: 1948 – 2013 Yılları Arasındaki Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Sayısı

Kaynak: (DTÖ, 2013)

Şekil-1'e baktığımız zaman, 1990 yılından sonra bölgesel ticaret anlaşmalarının sayısında keskin bir artış yaşandığını açıkça görmekteyiz. BTA'nın sayısında görülen bu artışın, kısmen, ülkelerin ticari çıkarlarını korumaya yönelik bir refleksten kaynaklandığı söylenebilir. Etraflarındaki ekonomik bütünleşmelerin arttığını müşahade eden ülkeler, ayrımcı muameleyle maruz kalma endişesi ile kendileri de bir oluşum içerisinde yer alma gayretine girmektedirler (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2009).

Günümüzde yaşanan tüm bu gelişmelere baktığımızda küreselleşmenin dış ticarete artışa yol açtığını ve ülkeleri birbirlerine daha çok yaklaştırdığını söyleyebiliriz. Küresel ekonomi ile bağlarını güçlendiren ve uluslararası pazarlara giren ülkelerin, girmeyen ülkelere göre daha hızlı büyüdüğü saptanmış, artan ticaretin ekonomik büyümeyi körüklediği ve fakirliği azalttığı ise yapılan araştırmalarda belirtilmiştir.

Küreselleşmenin bir avantajı olarak uluslararası ticaretin daha da kolaylaşması ve serbestleşmesi, günümüzde, tüm ülkelerin öncelikli hedefi haline gelmiştir. Bu hedef doğrultusunda bir yandan Dünya Ticaret Örgütü çatısı altında çok taraflı müzakereler gerçekleştirilmekte, diğer yandan da ülkeler arasında gerçekleştirilen bölgesel ve ikili anlaşmaların sayısı hızla artmaktadır (Pınar, Boran, Sevinmiş, 2013: 3).

1. GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI VE DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, özellikle savaş sonrası büyük yıkımlar yaşayan Avrupa ülkeleri, dünyada barışı sürekli kılmak ve bu barışı ekonomik olarak destekleyerek ilişkilerini geliştirmek amacı ile uluslararası ekonomik işbirliğinin sağlanması için çaba göstermişlerdir. Bu çerçevede, ülkelerin iktisadi kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip artırmak amacı ile yeni kurumların oluşturulması yönünde çalışmalar başlatılmıştır.

Savaşın son bulmasından sonra ilk olarak 1946 yılında, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 19 ülkeden oluşan bir hazırlık komitesi ile kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır. Bu çalışmanın görevi dış ticaret, istihdam ve sürekli iyileşen bir ekonomik model üzerinde çalışmak olarak belirlenmiştir. Yaklaşık iki yıl sonunda taslak sözleşmesi tamamlanarak 1947 yılında komiteye sunmuşlardır. Bu taslaktan sonra komite üyesi ülkeler ve ABD arasında Ocak 1948 yılında imzalanarak GATT yürürlüğe girmiştir (Ekodiyalog, 2013). Uzun yıllar boyunca üyesi artarak büyüyen GATT, değişen dünya ekonomisi içinde yeterli olmamaya başlayınca, GATT'ın yerine, daha kapsamlı ve işleyişli olarak hazırlanan DTÖ kurulmuş ve 1 Ocak 1995'te GATT'ın yerini almıştır.

1.1 GÜMRÜK TARİFELERİ VE TİCARET GENEL ANLAŞMASI

İngilizce adı “General Agreement on Tariffs and Trade” kelimelerinin baş harflerinin bir araya gelmesinden oluşan GATT, “Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması” anlamına gelmektedir.

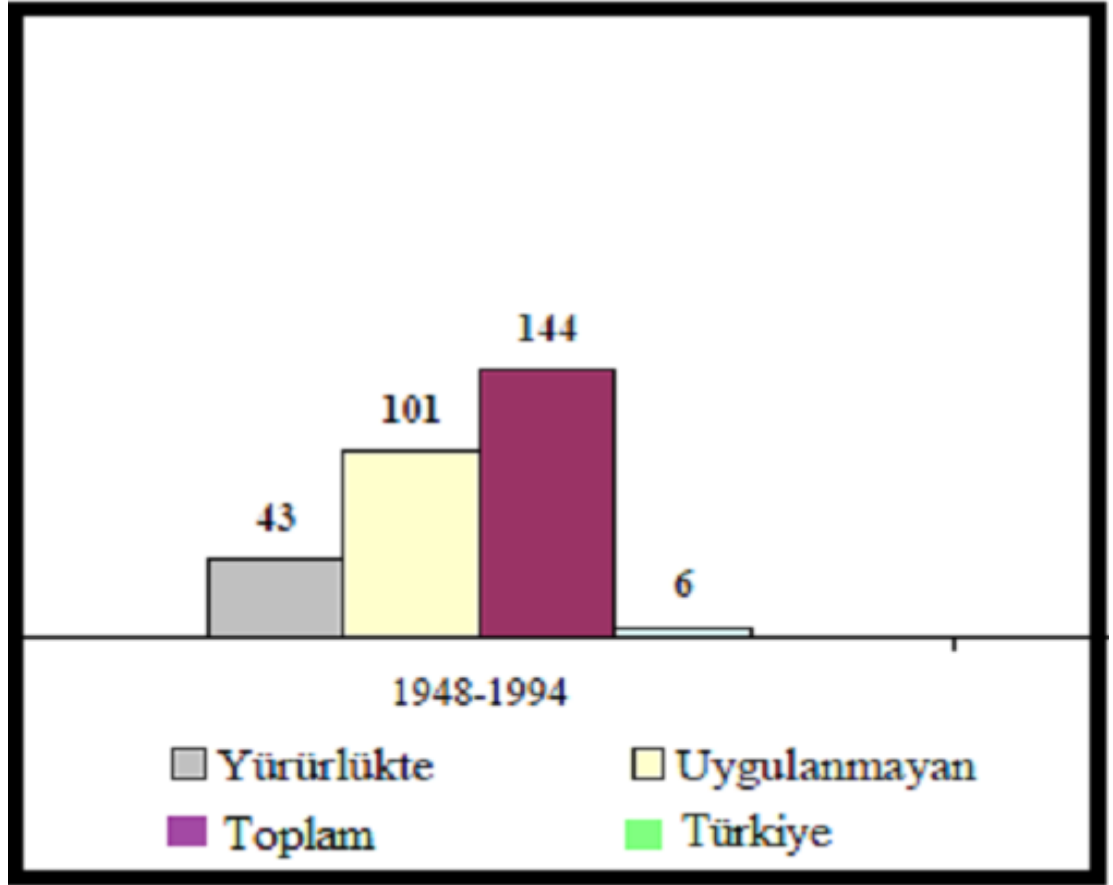
1947’de 23 ülke tarafından imzalanan bir anlaşma ile GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) kurulmuştur ve 1 Ocak 1948’de de yürürlüğe girmiştir. GATT’ın kuruluş amacı, ithalat vergilerini azaltmak, uluslararası ticaretin önündeki tüm engelleri kaldırmak ve ticarete ayırıcı uygulamalara son vermek olarak belirlenmiştir. Arthur Dunkel ise kuruluşun mimarı olarak bilinmektedir. 23 kurucu üye, 45 bin kalem malın, gümrük tarifelerinde karşılıklı olarak taviz vermiş ve aralarında yaptıkları müzakereler sonucunda anlaşmayı imzalamışlardır. (Gelir İdaresi Başkanlığı GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009).

Bu çerçevede, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip artırmak amacı ile yeni kurumların oluşturulması yoluna gidilmiştir. IMF, Dünya Bankası gibi “Bretton Woods” kurumları, bu çabaların sonucunda ortaya çıkmıştır (Maliye Bakanlığı, 2009).

Uluslararası mali alanda sağlanan işbirliğinin yanı sıra, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde de benzer bir işbirliğine ihtiyaç duyulması sonucunda, 50 kadar ülkenin temsilcisi tarafından “Uluslararası Ticaret Örgütü” (International Trade Organisation - ITO) adı verilen bir uluslararası örgütün kurulması amaçlanmıştır. Öte yandan, ITO’nun kuruluş müzakereleri devam ederken, belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak ve ITO’nun ülkelere onaylanmasına kadar geçecek sürede bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla 23 ülke, Ekim 1947’de, Cenevre’de “geçici” olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamışlardır. DTÖ’nün kurulamaması üzerine, “geçici” olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında uygulanmaya gelmiş ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur. 1948 yılından bu yana, uluslararası kural ve disiplinlerin daha da iyileştirilmesi ve güçlendirilmesi amacıyla sekiz defa, çok taraflı müzakere turu gerçekleştirilmiştir (Gelir İdaresi Başkanlığı GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009:5).

Aşağıdaki şekilde, GATT'ın kuruluşundan itibaren başvuru yapılan anlaşmalar ve 2012 yılı itibari ile mevcut durumları verilmiştir.

Şekil 2: 1948-1994 Yılları arasında GATT'a Bildirimi Yapılan BTA'lar.

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

Yukarıdaki bilgilere baktığımızda 1948-1994 yılları arasında ülkeler tarafından GATT'a bildirim yapılan toplam 144 adet anlaşma olduğunu görmekteyiz. Başvurusu yapılan bu anlaşmaların büyük bir kısmı olan 106 adedinin ise günümüzde uygulamada olmadığını görmekteyiz. Bunun sebebi ise ülkelerin 1994 yılından sonra GATT'ın yerine kurulan DTÖ'ye geçmeleri, yeni anlaşmalar imzalamaları veya ülkelerin başka entegrasyonlara dahil olmaları olarak açıklanabilir. Bunun yanı sıra o dönemde bildirim yapılan 43 adet anlaşmanın ise günümüzde işlevini kaybetmeyerek hala yürürlükte olduğudur.

Görüldüğü üzere 1948 yılından itibaren ülkeler dış ticaretlerinde düzenleyici kurum olan GATT'a bir çok bildirimlerde bulunmuş ve bunların bir kısmı ise uygulanmıştır. GATT'ın kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde rekabeti bozucu, ticareti kısıtlayıcı engellerin kaldırılması nedeniyle dünya ticaretinde önemli artışlar kaydedilmiştir. GATT ile gelen sistem, ticaret pazarlıkları veya görüşmeler (rounds) serileri ile gelişmiştir. İlk round, tarifeler ve indirimlere yoğunlaşmış, daha sonra anti-damping ve tarife dışı önlemleri de kapsamıştır ve bu doğrultuda çalışmalar sürdürülmüştür. Son round olan Uruguay Round'u ise GATT'ın yerini alacak olan (1986-94) Dünya Ticaret Örgütü'nü kurmuştur.

GATT'ın oluşturulmasından günümüze kadar dört adet konferans ve dört adet çok taraflı ticaret müzakeresi (Round) yapılmıştır. Bunlar şöyle sıralanabilir:

1. 1947 Cenevre (İsviçre) (Konferans)
2. 1949 Annecy (Fransa) (Konferans)
3. 1951 Torquay (İngiltere) (Konferans)
4. 1956 Cenevre (İsviçre) (Konferans)
5. 1960-1961 Cenevre (İsviçre) "Dillian Round"
6. 1964-1967 Cenevre (İsviçre) "Kennedy Round"
7. 1973- 1979 Cenevre (İsviçre) "Tokyo Round"
8. 1986-1993 Punta del Este (Uruguay) "Uruguay Round" (Karaca, 2003: 84-85)

1.1.1 GATT'ın Amaçları

GATT'ın amaçları, bu doğrultuda yapılan anlaşmada genel ve özel olarak iki gruba ayrılmış bulunmaktadır. Genel amaçlar, ana hatları ile üyelerin refah seviyelerini yükseltmek, reel gelir ve efektif talepte istikrarlı bir büyüme ile dünya kaynaklarında tam ve etkin kullanımı sağlamak, üretimin ve uluslararası ticaretin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Özel amaçlar ise genel amaçlara ulaşmak için tarifeler ile uluslararası ticarete konan diğer ayrımcı engelleri azaltmak olarak belirlenmiştir (Karaca, 2003).

1.1.2 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Yapısı ve Yönetimi

GATT üyesi ülkeler, yönetimin temelini oluşturmaktadırlar. Örgütün başlıca dört organı bulunmaktadır. Kuruluşun en üst yetkili organı Genel Kurul'dur. Genel Kurulda her üyenin bir oyu vardır. Kararlar basit çoğunlukla alınmaktadır. Temsilciler Konseyi, akdedici taraflar adına işleri yürütmekte olup bağımsız bir organ gibi hareket etmektedir. 1975 yılında kurulan Danışma Grubu, Genel Kurul'a uluslararası ticaretle ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır. Bu organların yanı sıra çeşitli konuları takip ve denetleme görevi ile Ticaret Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi, Katılan Ülkeler Komitesi, Tekstil Komitesi, Tarife Ayrıcalıkları Komitesi, Koruma Komitesi, Bütçe ve Finans Yönetim Komitesi gibi Komiteler kurulmuştur (Karaca, 2003)

1.1.3 Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının Temel İlkeleri

GATT dört temel ilke üzerine inşa edilmiş ve bu ilkeler üzerine düzenlenerek yürürlüğe konulmuştur.

1.1.3.1 En Çok Kayrılan Ülke Kuralı:

Söz konusu ilke, üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapmamasını zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle, bir üye ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı elverişli bir rejimi koşulsuz olarak tüm üye ülkelere uygulamak zorundadır (GATT Madde 1, GATS Madde 2, TRIPS Madde 4). Bu kuralın çeşitli istisnaları bulunmaktadır. Bunlar, gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve genel preferanslar sistemi (GPS) gibi gelişme yolundaki ülkeler (GYÜ) lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile anlaşmanın öngördüğü anti-damping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalardır (Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009).

1.1.3.2 Ulusal Muamele Kuralı:

Söz konusu kural, iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Ulusal Muamele İlkesi, yalnız bir mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Bundan dolayı, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması ulusal muamele ilkesine aykırılık teşkil etmez (Maliye Bakanlığı, 2009).

1.1.3.3 Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi Kuralı:

GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar, bağlı oranlar (bound rates) olarak adlandırılmakta ve ülkeler, uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkamamaktadırlar. Bir başka deyişle, söz konusu oranlar, o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret partnerleri için telafi amacı ile müzakere etmeksizin artırılmamaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009). Uruguay Round müzakerelerinin en önemli sonuçlarından biri, ülkelerin taviz listelerini geliştirmeleri ve bağlı oranlar çerçevesinde yapılan ticaretin artmasıdır.

1.1.3.4 Tarifeler Yoluyla Koruma Kuralı:

Ticarette şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu, korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. Tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüş olup, söz konusu süreç, "tarifikasyon" olarak adlandırılmaktadır. Tarım ürünleri tarifeleri %100 oranında bağlı bulunmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009). Böylelikle, ülkeler yapacakları ticaretlerde daha şeffaf ve benzer uygulamalarla eşit şartlara sahip olabileceklerdir.

1.1.4 Türkiye ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması

1950'li yıllarda dünya genelinde başlayan yeni ilişkiler sonucunda Türkiye, bir takım ekonomik kararlar almış ve bunları uygulamaya çalışmıştır. O dönemdeki bütün ülkeler gibi Türkiye de dış ticaretin önemini kavramaya başlamış ve diğer dünya devletleri ile ekonomik anlaşmalar yapma yoluna gitmiştir.

1951 yılında İngiltere - Troquay'da yapılan müzakerelerde, bir çok ülke ile beraber Türkiye'nin de GATT'a katılması görüşülmüştür. Türkiye, anlaşmayı 1953 yılında imzalamıştır(Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009:5).

1.2 DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uruguay Round müzakereleri sonunda, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yerini alan 29 adet çok taraflı hukuki belgeyi/anlaşmayı ve 25 Bakanlar Bildirisini kapsayan, 15 Nisan 1994 tarihinde Marakeş'te (Fas) imzalanan Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması ile kurulmuştur. Çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal temeli olan DTÖ, 1 Ocak 1995 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir. DTÖ, uluslararası ticaret sisteminin temel organı olduğunu ispatlamış ve özellikle üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkların çözümü konusundaki kararlılığı ile üye ülkelere güven vermiştir. 1 Ocak 1995 tarihinde uluslararası ticaretin en etkin kurumu olarak, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yerine kurulan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), günümüzde hala en etkin kurum olarak görevini sürdürmektedir (T.C. Dış İşleri Bakanlığı, 2013).

Bunun yanı sıra Dünya Ticaret Örgütü, ticaret ve çevre konularını birbirine bağlamaktadır. Bu konuda [1995](#) yılında aşağıdaki konularla ilgilenmek üzere bir komite kurulmuştur. Çok taraflı çevre anlaşmaları, sürdürülebilir büyüme, çevre ve ticaret, piyasalara giriş, özellikle gelişmekte olan ülkelere yapılan ihracatın geliştirilmesi, yurt içinde ticareti yasaklanan malların ticareti, ambalaj, etiket ve diğer dönüşümlü malzemelerin ticaretle ilgili mevzuatlarda birbirine uyumlu olmasının sağlanması gibi görevler, bu komitenin sorumluluğundadır. (Wikipedia, 2013).

Dünya Ticaret Örgütü'nü kuran anlaşma (Marakeş Anlaşması), 4 ekten oluşmaktadır.

Ek 1: Çok Taraflı Ticaret Anlaşmaları

Ek 1.A: Mal Ticaretinde Çok Taraflı Anlaşmalar

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994

-Tarım Anlaşması

-Bitki ve Hayvan Sağlığı Tedbirleri Uygulama Anlaşması

-Tekstil ve Giyim Anlaşması

-Ticarete Teknik Engeller Anlaşması

-Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma

-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VII. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşma

-Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması

-Menşe Kuralları Anlaşması

-İthalat Lisansları Anlaşması

-Sübvansiyonlar ve Telafi Tedbirleri Anlaşması

EK 1.B: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Ekleri

EK 1 C: Ticaretle ilgili Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması

EK 2: Anlaşmazlıkların Giderilmesi Kural ve Yöntemleri Üzerine Mutabakat

EK 3: Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması

EK 4: Çoklu Ticaret Anlaşmaları

-Sivil Uçak Ticareti Anlaşması

-Devlet İhaleleri Anlaşması

-Uluslararası Süt Ürünleri Anlaşması

-Uluslararası Sığır Eti Anlaşması (Karaca, 2003).

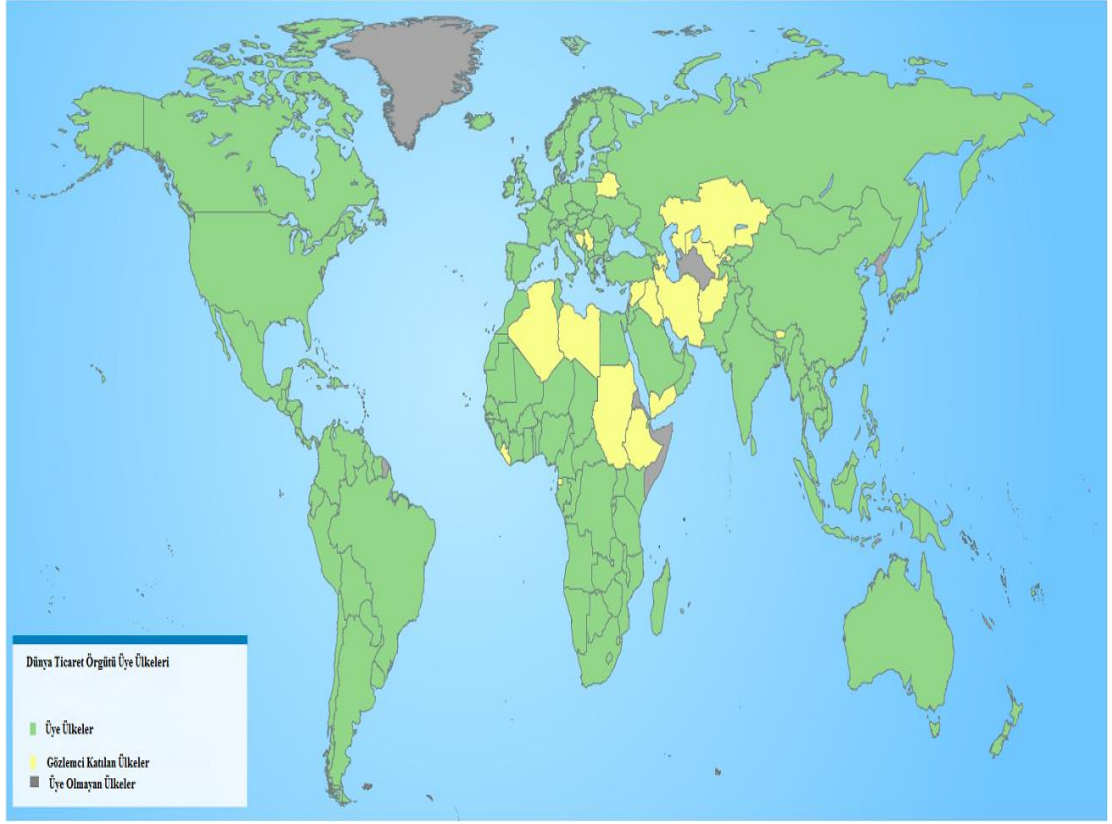
Yukarıdaki eklere bakıldığında DTÖ'nün oldukça kapsamlı ve yapıcı bir anlaşma ile kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu yönüyle DTÖ, çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır diyebiliriz. DTÖ, hükümetlerin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları konusunda yasal bir çerçeve ortaya koymaktadır ve toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirildiği bir platformdur.

Merkezi İsviçre'nin Cenevre kentinde bulunan DTÖ'nün başlıca faaliyetleri, GATT ve WTO anlaşmalarını yürütmek, uluslararası ticarete ilişkin anlaşmazlıkları çözmek, ticaret müzakereleri için forum oluşturmak, ulusal ticaret politikalarını izlemek ve gelişmekte olan ülkeler için teknik yardım sağlamaktır (Dünya Ticaret Örgütü, 2013).

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) temeli, ayrımcı olmama esasına dayanmaktadır. Bu ilke, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın da (GATT) özünü oluşturmaktaydı. Halihazırda, "en çok kayırılan ülke" hükmü bağlamında, GATT 1994'ün I. Maddesi; Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması'nın (GATS) II. Maddesi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması'nın (TRIPS) 4. Maddesinde özel olarak kapsanan söz konusu ilke, DTÖ'yü kuran Anlaşma'nın eklerini teşkil eden her bir hukuki metne de dayanak olan önemli bir unsurdur. DTÖ, GATT zamanında da olduğu gibi, üye ülkelerin gümrük birlikleri ve serbest ticaret anlaşmalarına gitmelerine olanak tanımaktadır. Başka bir deyişle, birbirlerine diğer DTÖ ülkelerine nazaran tercihli uygulama yapmalarına izin vermektedir. Bu da "En Çok Kayırılan Ülke" ilkesinin en önemli istisnasını oluşturmaktadır (T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2009).

DTÖ'ne üye ülke sayısı ise kurulduğu yıldan itibaren artarak devam etmektedir. Ülkeler son yıllarda oluşan bölgesel veya ikili anlaşmalar içinde yer alarak dünya ticaretinden alacakları payı artırmanın gayreti içerisinde girmişlerdir. Bu bilgiler ışığında 2013 yılı itibari ile Dünya Ticaret Örgütüne üye devlet sayısına baktığımızda bu sayının 159'a ulaştığını görmekteyiz.

Şekil 3: 2013 Yılı İtibari ile Dünya Ticaret Örgütüne Üye Devletler

Kaynak: (DTÖ, 2013).

Yukarıdaki şekilde görüldüğü gibi dünya üzerindeki devletlerin neredeyse tamamı bu oluşumun içerisinde yer almışlardır. Henüz DTÖ'ye üye olmayan çok az ülke kalmıştır ki bu ülkelerinde önümüzdeki yıllar içerisinde DTÖ'ye üye olmaları beklenmektedir.

DTÖ'ye katılım ise müzakereler yoluyla yapılmaktadır. Bu nedenle katılım süreci, her ülkenin hak ve yükümlülükleri bakımından bir dengenin kurulmasını sağlamaktadır. Aday devletler, üye devletler tarafından kendilerine tanınan ticari ayrıcalıklardan ve öngörülebilir ticari kuralların getirdiği güvencelerden yararlanmaktadır. Buna karşılık, katılım müzakereleri çerçevesinde ulusal pazarlarını üye devletlere açmak ve DTÖ kurallarına uyum sağlamak yükümlülüğünü üstlenmektedirler (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2006).

Küreselleşmenin etkisinin her geçen gün arttığı piyasalarda dünya çapında etkinliği olan ve yapılan anlaşmalarının hükümlerini veya bu anlaşmalardan kaynaklanan olası bir anlaşmazlıkların çözümünü üstelenecek bir kurumun olması bir zorunluluktur. Bu görevi yerine getirecek kurum olarak kurulan DTÖ, bu yönüyle tüm ülkeler açısından önem arz etmektedir.

1.2.1 Dünya Ticaret Örgütünün Amaçları

İlk olarak DTÖ, hayat standardını yükseltmeyi, istihdamı ve istikrarlı bir şekilde artan reel gelir ve gerçek talep hacmini sağlamayı, mal ve hizmet, üretim ve ticaretini geliştirmeyi, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkan vermeyi, çevreyi korumayı, farklı ekonomik seviyedeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynaklarını geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bunlara ek olarak aşağıdaki maddeleri de DTÖ'nün amaçları arasında sayabiliriz (Dünya Ticaret Örgütü, 2013).

- Gelişme yolundaki ülkelerin ve bunların arasında yer alan en az gelişmiş olanların, artan dünya ticaretinden ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile orantılı bir pay elde etmelerini sağlamayı ve bu yolda ülkelere yol gösterici olmayı,
- Karşılıklı çıkar esasına dayalı ve gümrük tarifelerinde ve ticaretin karşılaştığı diğer engellerde önemli indirimler sağlayan ve uluslararası ticaret ilişkilerinde ayrımcı muameleyi ortadan kaldıran anlaşmalar yapmayı,
- Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri'nin sonuçlarını içeren bütünleştirilmiş uygulanabilir ve kalıcı bir "çok taraflı ticaret sistemi" geliştirmeyi ve çok taraflı ticaret sisteminin ana ilkelerini korumayı amaçlamaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, Araştırma ve Raporları, 2012).
- Çok taraflı ticaret müzakerelerinin yürütüldüğü bir forum oluşturmak,
- Ticari uyuşmazlıkların çözümünü sağlamak ve üye ülkelerin ulusal ticaret politikalarını izlemek,
- Küresel ekonomik politikayla ilgili diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğini sağlamaktır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2011).

1.2.2 DTÖ'nün Temel İlkeleri ve Prensipleri

Dünya Ticaret Örgütü'nün temel ilkelerini ve prensiplerini aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Ulusal Muamele Kuralı: Üye ülkelerin, iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden, ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapmaması anlamına gelmektedir. Bu ilke, bir malın, hizmetin veya fikri mülkiyetin ülke pazarına girişinin ardından uygulanmaktadır.

En Çok Kayrılan Ülke Kuralı: Bu kural, üye ülkelerin birinin, diğer bir ülkeye herhangi bir gümrük kolaylığı sağlaması durumunda bu kolaylığı, aynı zamanda DTÖ Anlaşmasına taraf olan ülkelerin tümüne uygulaması anlamına gelmektedir.

Gümrük Vergilerinin Konsolidasyonu: Bu kural uyarınca her üye ülkenin, taviz listesinde yer alan oranlar "bağlı oranlar" olarak adlandırılmakta ve ülkeler uygulamada söz konusu oranların üzerine çıkamamaktadır.

Tarifeler Yoluyla Koruma: Tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanması ve zamanla tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. "Tarifikasyon" olarak adlandırılan bu kural çerçevesinde tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüştür (Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2013).

1.2.3 Dünya Ticaret Örgütü'nün Karar Alma Yöntemleri

DTÖ'de karar alma yöntemi, GATT'ın geleneksel olarak karar alırken kullandığı oylama yöntemi değil, bunu yerine kullandığı fikir birliği (concensus) yöntemidir. Görüş birliğinin sağlanamadığı durumlarda DTÖ, oylama yöntemini kullanmaktadır. Bu gibi durumlarda, her ülke bir oy kullanır ve karar, oy çokluğuyla alınmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2009).

1.2.4 Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ve GATT Arasındaki Farklar

DTÖ, GATT'ın biraz genişletilmiş ve en son hali olarak bilinse de uygulamaları ve yapısı bakımından farklılıkları bulunmaktadır. İkisi arasındaki temel farklılıklar şöyle sıralanabilir:

- GATT, herhangi bir kurumsal yapısı olmayan ve kuruluşundaki amacı 1940'ta Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kurmak olan ve bu amaçla çeşitli kuralları içeren çok taraflı bir anlaşmadır.
- GATT, geçici olarak kurulmuş ve 40 yıllık bir faaliyetten sonra anlaşmaya taraf olan hükümetler GATT'ı sürekli bir anlaşmaya çevirmek istemişlerdir. DTÖ taahhütleri, buna karşın sürekli bir karakter taşımaktadır.
- GATT kuralları sadece mal ticaretini kapsarken, DTÖ, mal ticaretinin yanında, hizmetler ticareti ve ticari nitelikteki fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır.
- GATT anlaşması çok taraflı bir araç iken 1980'lerde yeni pek çok anlaşma ilave edilerek, selektif bir yapıya dönmüştür. DTÖ'yü oluşturan anlaşmalar ise neredeyse tamamı çok taraflıdır ve taahhütler üyelerin tamamını bağlamaktadır.
- DTÖ, GATT'a göre anlaşmazlıkların çözümünde daha hızlı çalışan, otomatik mekanizmalara sahiptir (Gelir İdaresi Başkanlığı, GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009).

1.2.5 Dünya Ticaret Örgütü ve Türkiye

Bilindiği üzere 1951 yılında İngiltere-Torquay'da yapılan müzakerelerde, bir çok ülke ile beraber Türkiye'nin de GATT'a katılması öngörülmüştür. Türkiye, anlaşmayı 1953 yılında imzalamıştır. Uruguay Roundu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri sonucunda, müzakerelere katılan ülkeler sanayi ürünlerinde belli bir takvim çerçevesinde tarife indirimi taahhüdünde bulunmuşlardır. Söz konusu indirim taahhütlerinin, gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkeler açısından değişik oranlarda ve farklı takvimler ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Buna göre gelişme yolundaki ülke statüsünde bulunan ülkemiz, XXXVII Sayılı Taviz Listesindeki sanayi ürünlerinde, AB ile Gümrük Birliği çerçevesinde 1992 yılında AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine (OGT) uyum nedeniyle yaptığı indirimler ile yine aynı amaçla bazı tekstil ürünlerinde 1993 yılı OGT uyumu kapsamında yaptığı indirimleri Uruguay Round müzakereleri çerçevesinde 1995'te DTÖ'ye konsolide etmiştir. Söz konusu ürünlerde Türkiye'nin ortalama tarife indirim taahhüdü % 29 oranındadır. Bu indirimler 01.01.1995 - 01.01.1999 tarihleri arasında 5 eşit dilim halinde gerçekleştirilmiştir. Ülkemiz, DTÖ ile olan ilişkilerinde gelişme yolundaki ülke statüsünde olduğu için, gelişme yolundaki ülkelere sağlanan kolaylıklara sahiptir (Karaca, 2003).

1.3 DÜNYA ÜZERİNDEKİ BAŞLICA BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI

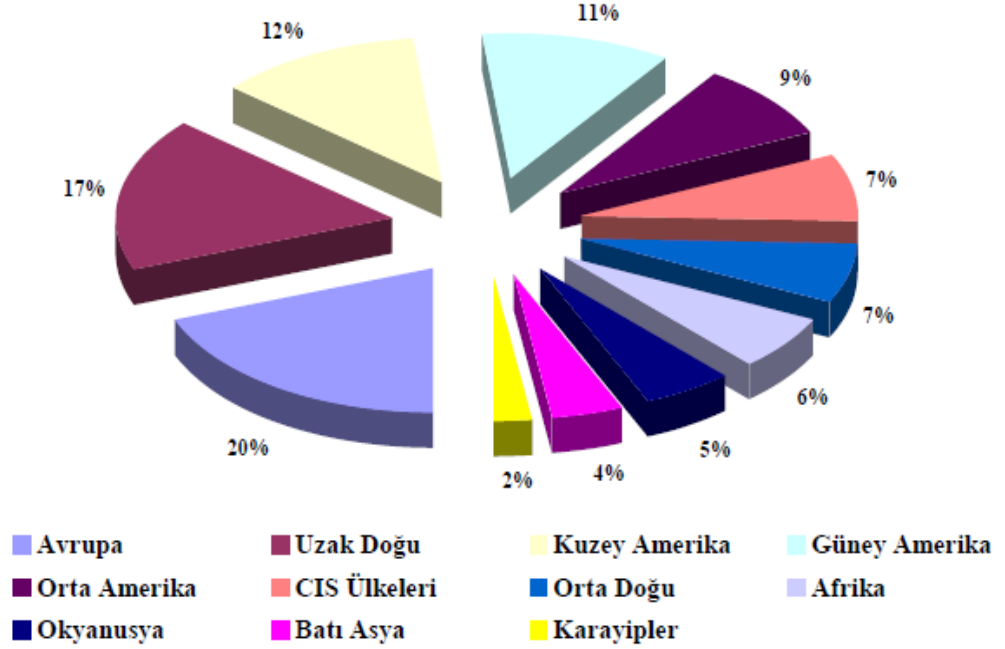
1900'lü yıllardan sonra gelişmeye başlayan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası hızlanan dış ticaret, 1960 ve 1970'li yıllarda bölgeselleşmeye doğru yol almaya başlamıştır. Bu tarihlerde bölgeselleşme ve ortaklaşma faaliyetleri, genelde birbirine yakın gelişmişlik düzeyi olan ve aynı coğrafyada bulunan veya komşu ülkeler arasındaki tarifelerin veya ticareti etkileyen diğer engellerin kaldırılmasına yönelik anlaşmaları içermektedir. Bölgeselleşme aynı zamanda, ithal ikameci sanayileşme politikalarının karşılaştığı pazar kısıtlarını aşmak amacıyla ulusal kalkınma politikalarını destekleyici mahiyette bir araç olarak kabul görmüştür.

1980'lerde başlayan ve 1990'ların başına kadar devam eden dönemdeki bölgeselleşme süreci ise çok taraflı ticaret sistemindeki gelişmeler, bölgesel dinamikler ve ülkelerin politika tercihlerinden etkilenmiştir. Çok taraflı ticaret sistemi düzeyinde, uzun yıllar süren Uruguay Roundu (1986-1994) ticaret müzakerelerinin olumsuz sonuçlanmasına karşılık bir güvence olarak, çok sayıda ülke tercihli anlaşmalara yönelmiştir. Bölgesel seviyede, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve COMECON'un (the Council for Mutual Economic Assistance) sona ermesi, geçiş ekonomilerinin kendi aralarında ve bunlarla AB ve EFTA arasında yeni bir bölgeselleşme dalgasına neden olmuştur.

Tercihli anlaşmalar imzalayan ülkeler, her ne kadar sonsuza kadar sürmese de, üçüncü taraflara karşı bir avantaj kazanmaktadır. Bir grup ülke arasında sağlanan bu karşılaştırmalı üstünlüğe karşı hareket olarak diğer ülkeler doğal olarak kendi bölgesel entegrasyonlarını oluşturmak üzere girişim başlatmaktadır (Gençosmanoğlu, 2010).

2000’li yıllarda hızla gelişen mal ve hizmet piyasaları, iletişimin ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni bir boyut kazanmış olup, dünya üzerinde meydana gelen bir olay, diğer tüm dünya ülkelerini etkilemeye ve olayın meydana geldiği ülke kadar hatta bazı ülkelerde daha da fazla etki bırakmıştır. Yaşanan tüm bu gelişmeler sonrasında sayıları 1990’lı yıllardan itibaren hızla artan bölgesel ve çok taraflı ticaret anlaşmalarına yenileri eklenmiş ve bazıları için ise görüşmeler başlamıştır. 2008 küresel kriz sonrası dünya üzerindeki birçok ülke dış ticaret ve para politikalarını gözden geçirerek yeni politikalar üretmek zorunda kalmış ve bu politikaları uygulamak için yeni kararlar almışlardır. Dünya üzerindeki entegrasyon faaliyetlerindeki yoğunluk ise bölgelere göre değişmektedir. Bölgesel entegrasyon faaliyetlerinde en çok payı alan ilk üç bölge ise sırasıyla Avrupa, Uzak Doğu ve Kuzey Amerika olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki şekilde küresel krizin yaşandığı yıllar itibari ile dünya üzerindeki bölgesel ticaret anlaşmalarının dağılımını açıkça görmekteyiz.

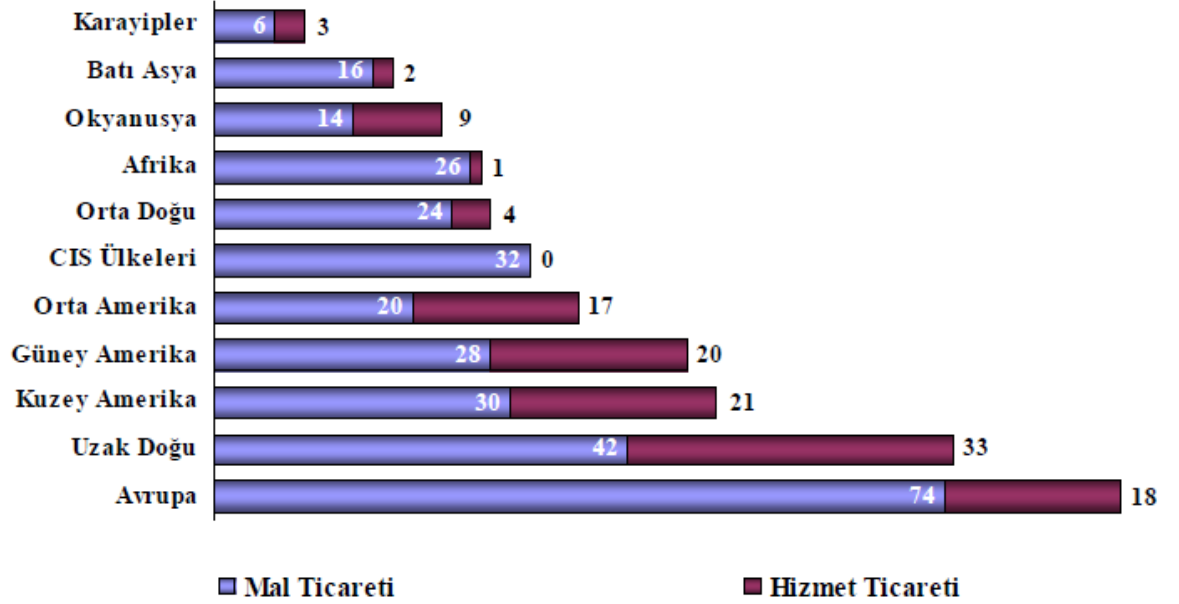
Şekil 4: 2010 yılı itibari ile BTA'nın Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: (Dünya Ticaret Örgütü).

Ülkelerin imzaladığı BTA'nın mal ve hizmet ticaretine göre dağılımına baktığımızda, tüm bölgelerde mal ticaretine ilişkin anlaşmaların üstünlüğü görülmektedir. Ancak, Karayipler, Batı Asya, Afrika, Orta Doğu ve CIS ülkelerinde hizmet ticareti anlaşmalarının payının diğer bölgelere göre çok daha az olduğu anlaşılmaktadır. Dünya ticaretinde bölgeselleşmenin yoğunlaştığı ana bölgelerde meydana gelen gelişmelerle ilgili detaylı açıklamalara ise aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir. Aşağıdaki Şekil 5'te mal ve hizmet ticaretinin dağılımını daha ayrıntılı görebiliriz.

Şekil 5: 2010 Yılı İtibari İle BTA'nın Mal ve Hizmet Anlaşmalarına Göre Bölgesel Dağılımı

Kaynak: (Dünya Ticaret Örgütü).

Şekil 5'te görüldüğü üzere bölgelerde imzalanan veya yürürlükte olan BTA'nın büyük bir kısmını mal ticareti anlaşmaları oluşturmaktadır. Özellikle Avrupa ve Uzak Doğu'da imzalanan BTA'nın büyük bir kısmının mal anlaşmaları olduğunu söyleyebiliriz. Aşağıdaki bölümlerde, her bölgede olan BTA incelenerek, oluşumlar ve hangi ülkeler arasında imzalandıklarına yer verilecektir.

Dünya genelinde ülkelerin çok sayıda bölgeselleşme girişimi oluşturmaları ve aynı zamanda ülkelerin birden fazla bölgeselleşme girişimleri içinde yer alma çabaları uluslararası ticaret düzeninde karmaşık bir yapı meydana getirmiştir. Bhagwati (1995), bu yapıyı tanımlamak için "spagetti kasesi" (spaghetti bowl) kavramını kullanmıştır. Spagetti kasesi yaklaşımında, kase çok taraflı ticaret sistemini ifade etmektedir. Kasenin içindeki spagettilerin karmaşık görüntüsü ise bölgeselleşme girişimlerinin ulaştığı karmaşık düzeni nitelendirmektedir (Genç ve Berber, 2011).

1.3.1 Avrupa'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Avrupa kıtası, dünya üzerindeki gelişmiş devletlerin çoğunun bulunduğu, hayat standartları ve yaşam koşulları bakımından dünyada ilk sıralarda gelen ve GSMH bakımından kişi başına düşen milli gelirin, dünya ortalamasının üzerinde olduğu yerdir.

DTÖ'ye bildiri yapılmış ve yürürlüğe girmiş anlaşmaların yaklaşık olarak yarısının gerçekleştiği Avrupa Kıtası, dünyada BTA'nın en çok yapıldığı bölge konumundadır. Merkezi bölgesel kümelenme, tahmin edileceği gibi en önemli konumda olan AB ve EFTA'dır. Güney-Doğu Avrupa'nın üçüncü bir ticaret grubuna dönüştüğü, bu bölgenin ikili STA'dan oluşan bir matris haline geldiği ve bu anlaşmaların çoklu anlaşma haline gelmesi için önemli adımların atıldığı bilinmektedir. AB'nin 1 Mayıs 2004 ve 1 Ocak 2007 tarihli genişlemeleri sonucunda 10 ülke daha katılımını gerçekleştirmiştir. Hırvatistan'ın Türkiye ile birlikte AB'ye üyelik müzakereleri ise Ekim 2005'te resmen başlatılmıştır ve 2013 yılında Hırvatistan bu topluluğa katılmıştır. Ayrıca, AB'nin bölgede bulunan diğer devletler ile ilişkilerini güçlendirmekte olduğunu da söyleyebiliriz. Avrupa'nın en büyük topluluğu olan AB'nin 2014 yılı itibari ile toplam 28 üye ülkesi bulunmaktadır. (AB Bakanlığı, 2014).

EFTA ise 3 Mayıs 1960 yılında [Avrupa Birliği](#)'ne bir alternatif olarak kurulmuş, günümüzde 4 [Avrupa](#) ülkesinin üye olduğu bir uluslararası ticaret örgütüdür. Kurucular dahil üyelerinin çoğu EFTA'dan ayrılarak AB'ne girmiştir. Günümüzde EFTA'ya üye ülkeler [Norveç](#), [İsviçre](#), [İzlanda](#) ve [Lihtenştayn](#)'dır ve merkezi [Cenevre](#)'dedir. Norveç ve İsviçre EFTA'dan ayrılarak AB'ye girmek istememektedir (Wikipedia, 2014).

AB, coğrafi sınırlarının ötesinde, çoktan başlattığı BTA müzakerelerini genişletmeye odaklanmıştır. Bunlar arasında MERCOSUR, GCC ve bazı Afrika, Karayip ve Pasifik (ACP) ülkeleri yer almaktadır. Asya bölgesine olan ilgisini açıkça belli eden AB, Kore ile yaptığı anlaşmayı karşılıklı parafe etmiştir.

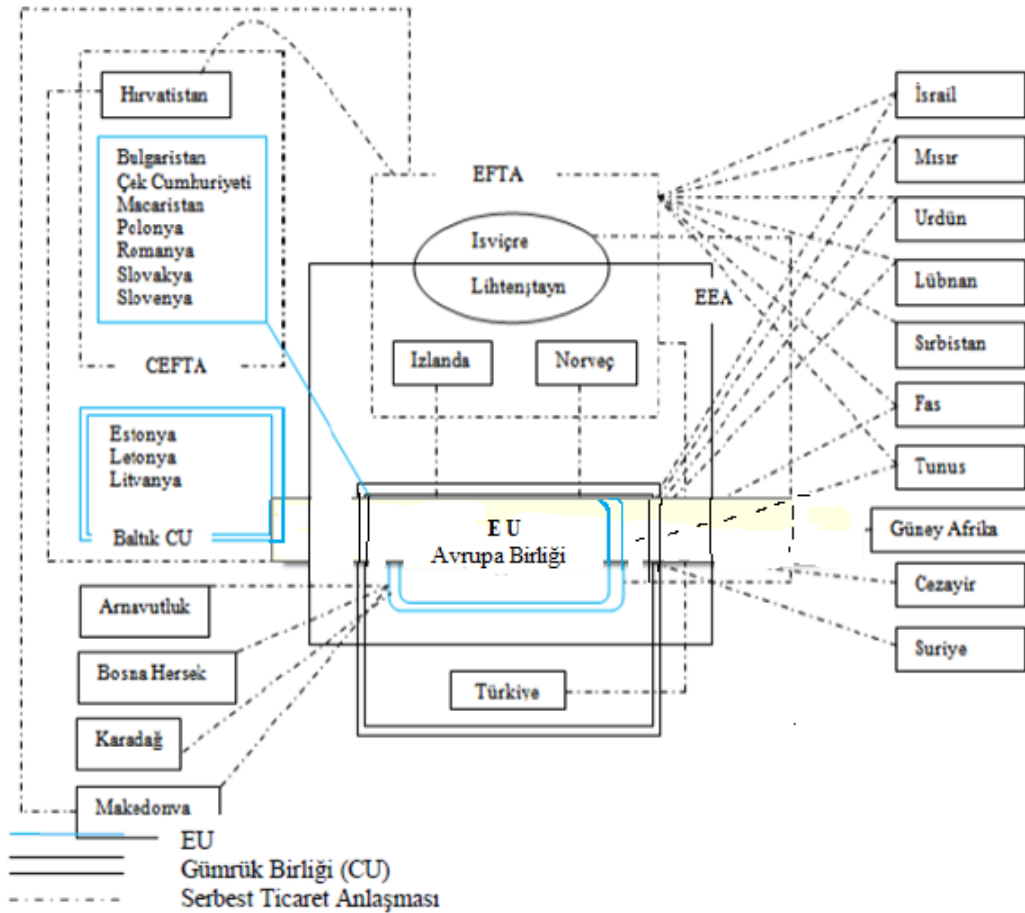
EFTA ülkeleri için Tunus ve Kore ile STA sırası ile Haziran 2005 ve Eylül 2006 tarihinde uygulamaya girmiş, Lübnan'la olan STA ise Aralık 2006 yılında DTÖ'ne bildirilmiştir. SACU (Güney Afrika Gümrük Birliği) ile Haziran 2006'da bir STA imzalanmıştır. EFTA ayrıca Tayland, GCC (Körfez Arap Ülkelerinin İşbirliği Konseyi) ve Hindistan gibi ülkelerle müzakereleri ya başlatmış ya da başlatmak üzeredir (Gençosmanoğlu, 2010).

1991 yılında Türkiye, 1992 yılında İsrail, 1999 yılında Filistin ve Fas, 2001 yılında Meksika, 2002 yılında Hırvatistan, Makedonya ve Ürdün, 2004 yılında Şili, 2005 yılında Tunus, 2007 yılında Lübnan ve Mısır, EFTA ile ticari ilişkileri başlatmışlar ve devam ettirmektedirler. AB ve EFTA 1 Ocak 1994 yılında kendi aralarında EEA (European Economic Area) Avrupa Ekonomik Alanı olarak adlandırılan kurumu kurmuşlardır. Bu kurum, Avrupa Serbest Ticaret Birliği üyesi ülkelerin, Avrupa Birliği'ne girmeden, Avrupa [tek pazarına](#) katılmalarına olanak sağlar. Bu kurumda AB üyesi ülkeler ve EFTA üyesi 3 ülke bulunmaktadır. Diğer Avrupa Serbest Ticaret Birliği üyesi [İsviçre](#), Avrupa Ekonomik Alanı dışında kalmıştır. İsviçre Anayasasının öngördüğü bir halk oylaması sonucunda İsviçre Halkı, bu kuruma katılmayı reddetmiştir. Ancak İsviçre, Avrupa Ekonomik Alanı'nın dışında bazı karşılıklı anlaşmalarla, Avrupa Birliği ile işbirliğini yürütmektedir (Wikipedia, 2014).

Dünya üzerinde imzalanan BTA'nın büyük bir kısmını oluşturan Avrupa kıtasında 3 büyük yapılanma ve bu yapılanmanın üzerine kurulmuş bir anlaşmalar bütünü bulunmaktadır. Dünya ekonomisinin en önde gelen ülkelerinin olduğu Avrupa kıtası ülkeleri, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oluşmaktadır. Gelişmiş ülkeler dünya üzerindeki pazar paylarını artırarak daha fazla alanda söz sahibi olmayı ve ürettikleri ürünleri pazarlayacak ülkeler bulmayı hedeflemektedir. Gelişmekte olan Doğu Avrupa Ülkeleri ise her gelişmekte olan ülke gibi kendi kaynaklarının yeterli olmadığından dolayı yabancı kaynağa ihtiyaç duymakta ve yabancı kaynak ihtiyaçlarını karşılamak için fırsat aramaktadırlar.

Doğu Avrupa Ülkeleri, bu oluşumlara dahil olarak mevcut pazardaki paylarını artırarak ülke ekonomilerini kalkındırmayı ve gelişme yolunda ilerlemeyi arzu etmektedirler. Avrupa'daki bölgeselleşme girişimleri, AB merkezinde ve kısmen de EFTA etkisinde şekillenmiştir. AB ve EFTA, Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri ile serbest ticaret anlaşmaları yapmıştır. Öte yandan AB ve EFTA, kendilerine üye olmayan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle de serbest ticaret anlaşmaları faaliyete geçirmiştir. Böylece Avrupa kıtasında yapılan ikili serbest ticaret anlaşmaları ve bazı ülkelerin diğer anlaşmalara da üye olması, Avrupa kıtasında bulunan ülkelerin karşılıklı işbirliği ve anlaşma sayısını artırmıştır. Aşağıdaki şekilde Avrupa kıtasında bulunan bölgesel anlaşmaların durumunu ifade eden ve literatürde Spagetti Kasesi olarak bilinen şekle bakıldığında mevcut durumu yansıttığı görülecektir.

Şekil 6: Avrupa İçin Spagetti Kasesi

Kaynak: (Genç ve Berber, 2011).

1.3.2. Amerika ve Latin Amerika'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Dünyanın en büyük ekonomilerinden birisi olan Amerika Birleşik Devletleri'nin de bulunduğu bu coğrafyada Avrupa kıtasında olduğu gibi bir takım STA ve BTA mevcuttur. Bölgenin en büyük ülkeleri olan Amerika, Kanada ve Meksika tarafından oluşturulan ve 1 Ocak 1994 tarihinde yürürlüğe giren NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması) bölgedeki en önemli ve en kapsamlı BTA konumundadır. Bunun yanı sıra kıtanın güneyinde yer alan ve Latin Amerika olarak da adlandırılan alanda ise dünyanın en kapsamlı ve ekonomik hacim bakımından da üçüncü sırada yer alan MERCOSUR (Güney Amerika Ortak Pazarı) bulunmaktadır. Bölgede bu gibi büyük oluşumların yanı sıra ülkelerin kendi aralarında imzaladıkları gümrük birliği ve karşılıklı imzalanan ikili anlaşmalarda mevcuttur.

MERCOSUR, Latin Amerikan entegrasyon çabalarının en başarılılarından biri olarak ortaya çıkmıştır; diyebiliriz. Şu an geldiği nokta itibariyle MERCOSUR ortak pazarı, 1 trilyon doları aşan pazar derinliği ve 200 milyonluk nüfusuyla entegrasyon girişimleri içinde tüm dünyada üçüncü sırada yer almaktadır (İlk iki içinde [NAFTA](#) ve [AB](#) bulunmaktadır). Oluşuma üye olan ülkeler ise Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay ve Venezuela'dır. Ayrıca Güney Amerika'da en etkili ortak pazar girişimi olarak da anılmaktadır (Kara, 2012).

Bölgedeki imzalanan ve yürürlüğe konulan BTA neticesinde, 2013 yılının sonuna gelindiğinde bu bölgedeki ticaretin yaklaşık olarak %75'inin vergisiz bir şekilde yapılacağı yönünde tahminler yapılmaktadır. Bölgenin coğrafi yapısına ve imzalanan anlaşmalara bağlı olarak, BTA bu bölgedeki ülkelerin ihracatının önemli bir kısmını kapsamaktadır. Meksika ve Şili'nin ithalatının %70'inden fazlası BTA bünyesinde gerçekleşmektedir. ABD, Meksika ve Kanada gibi ülkelerin ise ihracat oranı %30'u geçmektedir (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2012).

Bölgedeki BTA açısından, özellikle 2005-2006 döneminde oldukça aktif olan ABD, Orta Amerika'nın yanı sıra Orta Doğu, Afrika ve Asya-Pasifik ülkeleri ile yaptığı müzakereler sonucunda birçok anlaşmayı güvence altına almış ve bu bölgelerle bağlarını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Diğer iki NAFTA üyesi olan Kanada ve Meksika, ABD'nin yolundan giderek diğer bölgelerle önemli ticaret anlaşmaları yapmıştır. Amerika'nın güneyinde Panama, Peru, Kolombiya, Ekvator, Venezüela ve Şili ikili bazda bölgesel entegrasyon ağını genişletmek üzere bölge içinde ve diğer bölgelerde çalışmalar yapmaktadır. Bölgesel entegrasyon grubu olarak MERCOSUR, Hindistan, İsrail, Mısır, Fas ve SACU ile STA oluşturmak üzere çerçeve anlaşmalar imzalandıktan sonra ise Güney Kore ile ortak bir STA yapılabilirliğini gözden geçirmektedirler (Gençosmanoğlu, 2010).

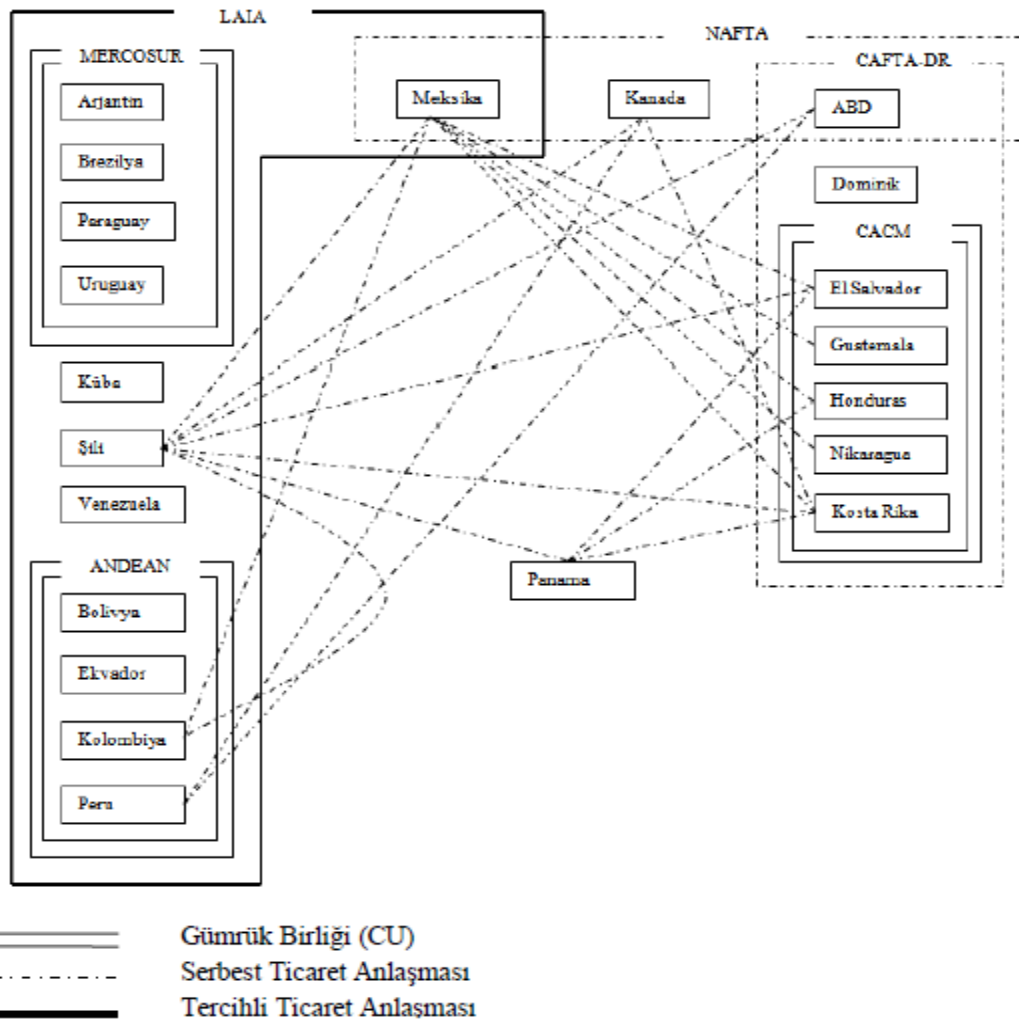
Bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu bir diğer bölgeselleşme faaliyeti ise Orta Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (CAFTA - Central America Free Trade Agreement)'dir. Amerika dönem Başkanı Bush, 16 Ocak 2002 tarihinde yaptığı konuşmada, Orta Amerika ülkeleriyle STA yapma niyetini dile getirmiş, bu amaçla Kongreye bildirimde bulunmasından sonra 2003 yılı Ocak ayında müzakerelere başlanmış ve 1 yıl süren müzakereler sonrası Ocak 2004 tarihinde imzalanmıştır. ABD'nin, 5 Orta Amerika ülkesi (Kosta Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua) ve Dominik Cumhuriyeti'yle yaptığı CAFTA'nın gerekli onay işlemlerini takiben yürürlüğe girmesiyle ABD'nin bu ülkelere ihraç ettiği sanayi ürünlerinin yüzde 80'inin gümrük vergisinin sıfırlanması planlanmaktadır. Kalan yüzde 20'lik bölümün sıfırlanması için ise 10 yıllık bir kademeli geçiş süresi öngörülmektedir. Bir blok halinde değerlendirdiğimizde bu beş ülke, Orta Amerika ülkeleri arasında Meksika'dan sonra ABD için ticaret hacmi bakımından ikinci sırada gelmektedir (Bhagwati, 2004).

Bölgede kurulan diğer bir ortaklık anlaşması ise ANDEAN'dır. Bu oluşum [Bolivya](#), [Kolombiya](#), [Ekvador](#) ve [Peru](#) olarak [GüneyAmerika](#) ülkelerinden oluşan bir gümrük birliğidir. 1969 yılında [Cartagena Anlaşması](#)'nın imzalanması ile ortaya çıkan bu ticaret bloğu, 1996 yılına kadar And Paktı olarak adlandırıldı.

Merkezi Peru'nun başkenti [Lima](#)'da bulunmaktadır. Oluşumun, Venezüela (ki o zamanlar bir üyesiydi) dahil olmak üzere olan Gayri Safi Yurtiçi Hasılası, 2005 yılında 745,3 milyar ABD doları tutarında olup, 4.700.000 kilometre karelik bir alanda yaşayan 98 milyon nüfusu kapsar. Ama Venezuela 2006 yılında, üyesi olduğu bu gruptan çıkmasına rağmen Venezüella hariç 2014 yılı sonunda 1 Trilyon Amerikan Dolarının üzerinde GSYİH tahmin edilmektedir (Wikipedia, 2013).

Yukarıda bahsettiğimiz ve Amerika Kıtasında gerçekleştirilen tüm bu oluşumlar, literatürde spagetti kasesi olarak bilinen yapı içerisinde bakıldığında, birbiri ile olan ilişkisi, aşağıdaki şekilde olduğu gibi daha açık görülecektir.

Şekil 7: Amerika Kıtasının Spagetti Kasesi

Kaynak: (Genç ve Berber, 2011).

1.3.3. Asya – Pasifik Bölgesindeki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

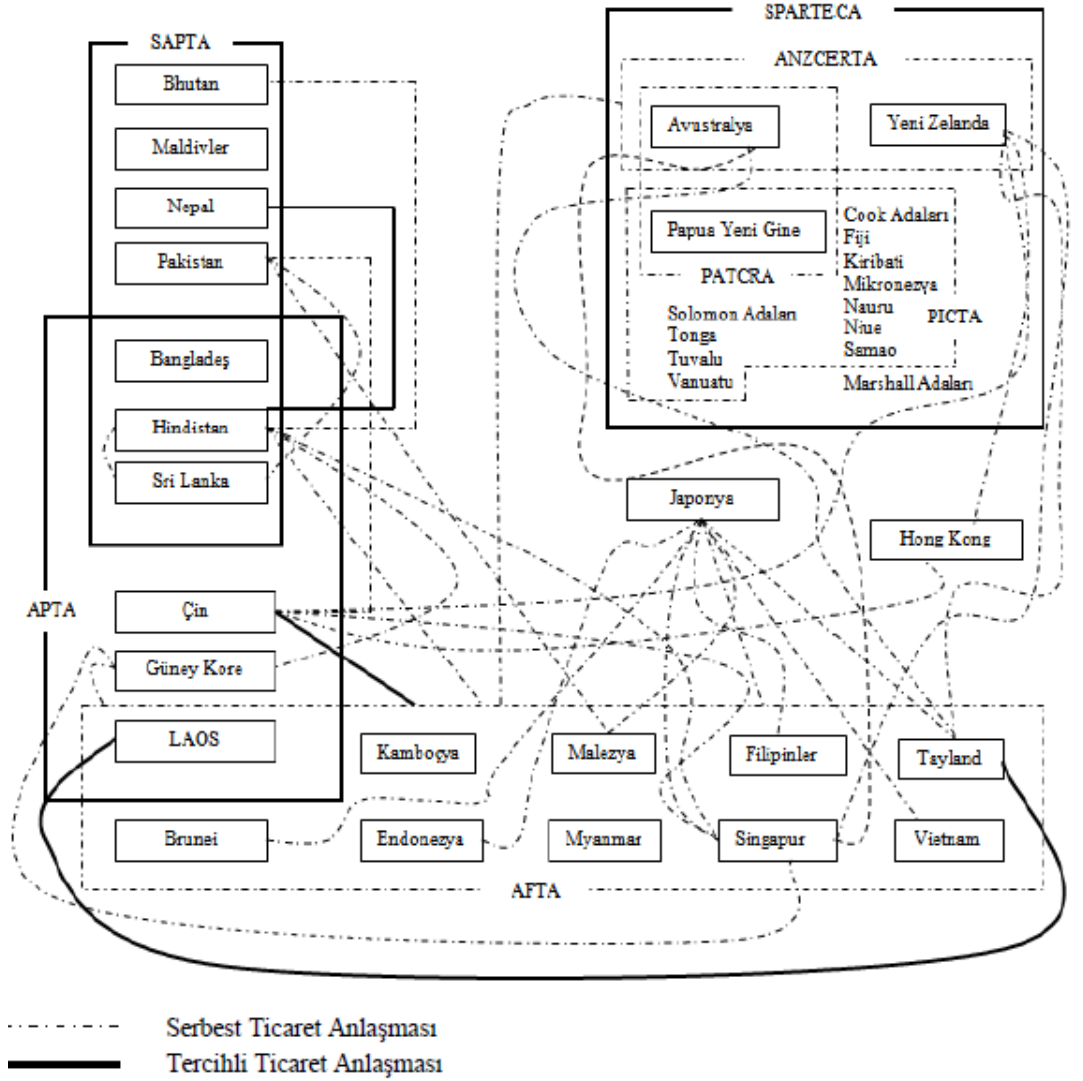
Bu bölge, dünya üzerinde ticaretin, özellikle 1990 yılından sonra yoğunlaştığı ve dünya ülkelerinin müzakereler yaptıkları veya yapmakta oldukları bölgelerin başında gelmektedir. Japonya, Çin, Hindistan, Singapur, Endonezya, Malezya gibi nüfusun yoğun olduğu ve iş gücünün dünya üzerinde en düşük olduğu ülkeler de yine bu bölgede bulunmaktadır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren dünya ekonomisi üzerinde etkin olmaya başlayan ve her geçen yıl dünya ekonomisindeki hacmi artan, bölge ülkeleri ile diğer dünya ülkeleri arasında karşılıklı veya bölgesel siyasi, sosyal ve ekonomik anlaşmalar yapılmaktadır.

Bölgeselleşme ve ticari anlaşmalar bu bölgede, diğer bölgelere göre geç başlasa da ve 1980’li yıllardan 2000 yılına kadar geçen sürede sayıları en fazla onu bulan anlaşmalar, küresel krizin başladığı 2007 yılında 102’ye kadar çıkmıştır (Dean, Wignaraja, 2007).

Doğu Asya bölgesinde ekonomik ve siyasi yönden güçlü olan Çin ve Japonya, bölgeselleşmenin merkezi haline gelmiştir. Bununla beraber, bazı tarihsel ve politik nedenlerden ötürü, her ikisi de batı yarım kürede ABD ve AB gibi güçlü bir lider konumunda değildir. Bunun yerine, göreceli olarak daha küçük ekonomilerden oluşan ASEAN grubu, Doğu Asya’da bölgeselleşmede yönlendirici bir rol üstlenmiştir. ASEAN ülkeleri, bölgedeki tüm ana entegrasyonların birer parçası haline gelmiştir. Son yıllardaki gelişmeler, Asya-Pasifik ülkelerinin ortaklıklarını, dünyanın diğer bölgelerini de içerecek şekilde genişletme yönünde olduğudur (Gençosmanoğlu, 2010).

2000’li yıllardan sonra Çin ve Japonya’nın bölgeselleşme hareketlerine daha yoğun katılmaları, Asya için bölgeselleşme trendini artırmıştır. Bu süreçte diğer Asya ülkelerinin, Çin, Japonya ve bölgedeki diğer ülkeler ile yaptıkları ikili serbest ticaret anlaşmaları, bölgedeki ticaret düzenini daha da yoğunlaştırmıştır. Aşağıdaki şekilde Asya bölgesinin spagetti kasesine bakıldığında bu durum açıkça görülmektedir.

Şekil 8: Asya Kıtası İçin Spagetti Kasesi

Kaynak: (Genç ve Berber, 2011).

Bölgenin en etkin oluşumu olan ASEAN, 8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur'un katılımı ile kurulan uluslararası bir örgüttür. 8 Ocak 1984'te Brunei Darussalam, 28 Temmuz 1995'te Vietnam, 23 Temmuz 1997'de Lao PDR ve Birmanya ve 30 Nisan 1999'da Kamboçya örgüte dahil olmuştur. 4,5 milyon kilometre kareye yayılan ASEAN bölgesinin toplam nüfusu 500 milyon civarındadır.

ASEAN örgütünün öncelikli hedefleri arasında, bölge ülkelerinin ekonomik büyümesine ivme kazandırmak; toplumsal ve kültürel gelişimi sağlamak; bölgede barış ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmak; yer almaktadır. 2003 yılında ASEAN liderlerinin, ASEAN'ın 3 bölümü kapsaması gerektiği kararı üzerine ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN Ekonomik Topluluğu ve ASEAN Toplum ve Kültür Topluluğu oluşturuldu (Wikipedia, 2014).

Bölgede kurulmuş olan Asya Kalkınma Bankası (ASDB) da oldukça etkin ve önemli bir kurumdur. 1966 yılında kurulan bankanın amacı, belli başlı projeler için kredi sağlayarak Asya ve Uzak Doğu'daki işbirliğini ve ekonomik kalkınmayı geliştirmektir. Bir ülkenin Asya Kalkınma Bankası'na (ASDB) üye olabilmesi için ya Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP)'ın belirlediği coğrafi sınırlar içinde yer alması (bölge-içi üye), ya da bu sınırlar dışında kalan Birleşmiş Milletler üyesi gelişmiş bir ülke olması gerekmektedir. Bankanın, günümüzde yaklaşık olarak 55 üyesi bulunmaktadır ve bu ülkelerin 40'a yakını bölge içi olup 20'ye yakını da bölge dışı ülkelerden oluşmaktadır. Bölgede bulunan diğer benzeri kuruluşlar ise şunlardır: ESCAP, ACU, ACMECS, ACD, BFA, AMED, FEALAC vs. dir (Küçükkoçaoğlu, 2007).

1.3.4 Afrika ve Orta Doğu'daki Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Afrika Kıtası'ndaki bölgeselleşmenin, genellikle coğrafi komşular arasında gerçekleştiği ve ekonomik entegrasyon yoluyla politik işbirliğin sağlanması amacına dayandığı görülmektedir. Bu anlamda Afrika, geleneksel BTA için en güzel örneği oluşturmaktadır. Çoğu anlaşma, iddialı hedefleri içermektedir. Ancak, bölge içindeki ticaretin düşük düzeyde olması, anlaşmaların hiç ya da istenilen düzeyde uygulanmaması ve ülkelerin birden fazla anlaşmaya taraf olması gibi gerçekler, bölgedeki BTA'nın politik gelişmelere endekslendiği ve bölgesel ekonomik işbirliğinin zayıf olduğu kanaatini güçlendirmektedir (Anonim, 2013).

Afrika Kıtası'nda çok sayıda bölgesel işbirliği yapan gruplar ortaya çıkmasına rağmen, bunlardan uzun süre yürürlükte kalan ve başarılı olanlarının sayısı ise oldukça azdır. Başarılı olan birleşmeler şu şekilde sıralanabilir: Magreb Arap Birliği (UMA), Merkezi Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECCAS), Batı Afrika

Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECWAS), Güney Afrika Gümrük Birliği (SACU), Batı Afrika Ekonomik Topluluğu (CEAO), Afrika Birliği (AU), Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Örgütü (GCC). Bu oluşumlar, Afrika Kıtası ve Orta Doğu'nun başarılı örneklerinden sayılabilir (Gürsoy, 2012).

1.3.5 Coğrafi Bölge Esasına Dayanmayan Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Yukarıda açıkladığımız bölgesel birleşmelerin ortak özellikleri, belirli bir coğrafi bölge de faaliyete geçirilmesi veya belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı olmasıdır. Fakat bu bölümde bahsedeceğimiz bölgesel anlaşmalar belirli bir sınır veya coğrafyadan öte belirli bir amaç doğrultusunda toplanmaları ve dünya üzerindeki farklı bölgeden ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları ortak bir hareket olmalarıdır. Bu birleşmeler çerçevesinde bir araya gelen devletler, ekonomik kalkınma ve büyümenin yanı sıra güvenlik, sağlık, toplumsal ve kültürel iş birliği yapmak için kurulmuşlardır.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC), İslam Konferansı Örgütü (OIC), Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) bunlardan en önemli olanlarıdır. Bunun yanı sıra 1945 yılında kurulan birleşmiş milletlere bağlı olan Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'de ekonomik kalkınmaya yardımcı olmak amacıyla kurulan kuruluşlar arasında yer almaktadır (Dış İşleri Bakanlığı, 2014).

Yukarıdaki kuruluşlar, yapıları itibari ile aslında bölgesel olmaktan çok tüm dünya ülkelerine hitap edecek şekilde kurulmuşlardır. Bu kuruluşlara üye olan devlet sayıları ise oldukça fazladır.

Örneğin, WTO'ya yaklaşık 160 ülke, OECD'ye 34 ülke üyedir ve bunların 30'u Dünya Bankası tarafından yüksek gelirli ülkeler olarak belirlenmiştir. İslam Konferansı Örgütü ise 57 üye devlet ve 5 gözlemci devlet tarafından oluşturulmaktadır. Görüldüğü üzere bu oluşumlardaki üye devlet sayıları, belirli bir coğrafi sınıra göre yapılmış olan bölgesel anlaşmalar ile kıyaslandığında, daha fazla oldukları dikkat çekmektedir.

Dünya üzerinde hızla büyüyen ekonomilerin oluşturduğu ve BRICS olarak da anılan oluşum ise yine coğrafi sınırları aşan bir organizasyon olma özelliği gösterir.

BRICS terimi, Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'nın ekonomilerini tanımlamak için kullanılır. BRICS, bu ülkelerin İngilizce isimlerinin baş harflerinden oluşur (Brasil, Russia, India, China, South Africa). BRICS ülkeleri hızlı bir gelişim içerisindedirler ve 2050 dünyasında önemli konumlarda bulunacaklardır. Bunun yanı sıra Endonezya ve Türkiye ise bu oluşum için potansiyel aday ülkeler arasında görülmektedir (Bricsforum, 2014).

Türkiye'nin öcülüğünde kurulan D-8 de coğrafi sınırları açısından geniş bir alana yayılmış ve gelişmekte olan ekonomileri kapsayan bir iş birliği örgütüdür. D-8, (Developing Eight) gelişmekte olan 8 ülkeyi ifade eden bir kuruluştur. Bu sekiz ülke Türkiye, İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'dır. D-8 içinde yer alan ülkeler aynı zamanda İslam İşbirliği Örgütü'nün de üyeleridir. D-8 üyeleri, tabii kaynakları, kalabalık nüfusları ve potansiyel pazarlarından ötürü kendi bölgelerinde önemli bir konum arz etmektedirler (Ekonomi Bakanlığı, 2014).

2. GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ

Dünya genelinde Bölgesel Ticaret Anlaşmaları'nın sayıları her geçen gün artmaktadır. Bölgesel Ticaret Anlaşmaları'nın sayısında görülen bu artışın, kısmen, ticari çıkarları korumaya yönelik bir refleksten kaynaklandığı söylenebilir. Etraflarındaki ekonomik bütünleşmelerin arttığını gören ülkeler, ayrımcı muameleye maruz kalma ve pazar paylarını kaybetme endişesi ile kendileri de bir oluşum dahilinde yer alma gayreti içerisine girmektedirler.

Bunun yanı sıra ülkeler politik bazı nedenlerden dolayı da bu oluşumların içinde yer almaktadırlar. Ülkeler, bölgesel ticaret anlaşmalarını gerek politik gerek ekonomik nedenlerle tamamlamakta veya genişletmektedirler. Örneğin, daha büyük bir pazar için üretiyor olmanın yarattığı maliyetleri düşürücü etki, yerli üreticilerin yabancı rekabete sınırlı ölçüde maruz kalmaları ve böylelikle daha büyük ölçekte rekabete hazırlıklı hale gelmeleri, yabancı sermaye için elverişli bir ortam yaratılması gibi nedenler bu doğrultudaki hareketlere hız kazandırmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler, kendi ülkelerinde sürekli ve istikrarlı bir büyüme trendi oluşturarak yabancı sermayeyi ülkelere çekmek için daha fazla çaba sarf etmektedirler (Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2009).

Aşağıdaki dünya haritası üzerinde, taraf ülke sayılarına göre halen yürürlükte olan Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının sayısına bakıldığında, dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin, daha fazla oluşum içerisinde yer aldığını söyleyebiliriz. Batı Avrupa ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkeler de bölgesel ticaret anlaşmaları bakımından ön sıralarda yer almaktadırlar. Aşağıdaki haritaya bakıldığında tüm bu ayrıntıları görmek mümkün olacaktır.

Şekil 9: Taraf Ülke Sayısına Göre Bölgesel Ticaret Anlaşmaları

Kaynak: (Kara, 2012).

2.1 GELİŞMİŞ ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ

Dünya üzerinde DTÖ'ye bildirilmiş, yürürlükte olan veya müzakeresi devam eden Bölgesel Ticaret Anlaşmalarına baktığımızda en çok payı Avrupa ülkelerinin ve Batı Amerika Kıtası'nda yer alan ülkelerin aldığını söyleyebiliriz. Bu durumun meydana gelmesinde Avrupa Kıtası'nda AB'nin ve EFTA'nın katkısı oldukça büyüktür. Bu oluşumun içerisinde yer alan ülkeler ve bu oluşumun kurucuları gelişmiş ve dünya ekonomisinde ilk 20 içerisinde yer alan ülkelerdir. Batı Amerika Kıtası'nda da benzer durum vardır. ABD, Kanada ve Meksika gibi ülkeler, bölgedeki diğer ülkelere göre oldukça büyük ekonomilere sahiptirler. AB, dünya üzerinde bulunan en geniş kapsamlı ve en iyi organize olan kuruluşlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birliğin kurucu üyeleri Avrupa Kıtası üzerinde bulunan sanayisi gelişmiş altı ülkeden oluşmaktadır.

Gelişmiş ülkeler, ürettikleri ileri teknoloji gerektiren ürünlerini satmak için dünya üzerinde bulunan ve kendilerinden daha az gelişmiş olan ülkeler ile ticaret hacimlerini artırmak istemekteler ve bu yönde oluşumların içerisinde yer almaktadırlar. Bunun yanı sıra üretim yapmak için ihtiyaç duydukları hammaddeleri en ucuz maliyet ile tedarik etmek, süreklilik ve istikrar sağlamak için de yine bölgesel anlaşmaların içerisinde yer almak, gelişmiş ülkeler açısından önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkeler için en önemli kaynaklardan bir tanesi de enerjidir. Üretimin aksamaması ve maliyetin düşürülerek uluslararası arenada rekabet edilebilmesi, sanayisi gelişmiş ülkeler için oldukça önemlidir. Bu doğrultuda dünya üzerindeki diğer devletler ile bir takım ekonomik işbirliğini konu alan anlaşmalar ve oluşumlar kurmaktadır veya mevcut kurulu olan organizasyonlara yeni üyeleri dahil etmektedirler. Bu amaç doğrultusunda, sanayileşmiş ülkelerin oluşturdukları bölgesel ticaret anlaşmalarına aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

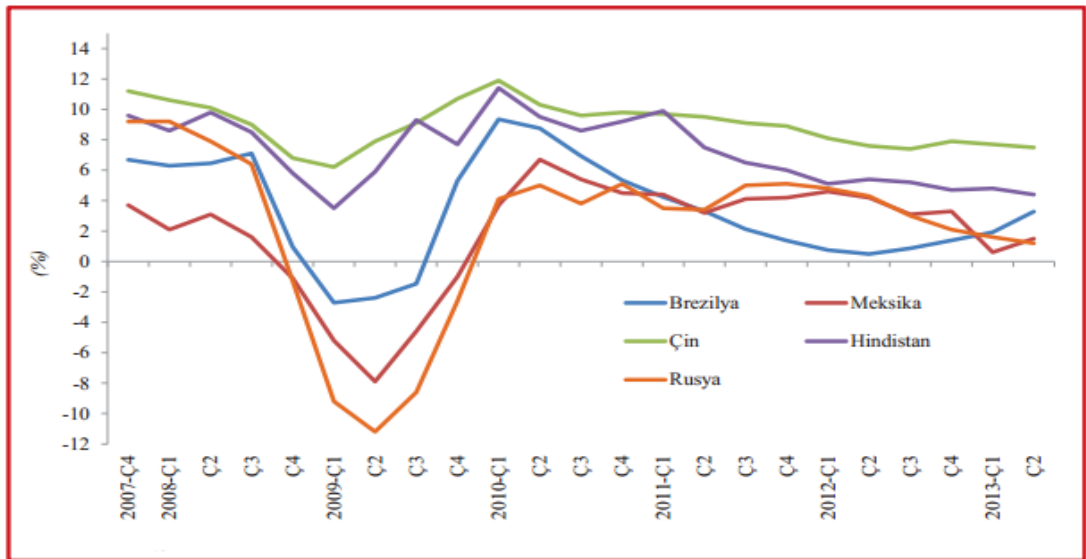
- Avrupa Birliği (EU),
- Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA),
- Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA),
- Asya ve Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC),
- Kuzey Ülkeleri Topluluğu,
- Baltık Gümrük Birliği (Gürsoy, 2012).

2.2.GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ ÖNEMİ

Günümüzde gelişmekte olan ülkeler arasında oluşturulan veya gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkelerin imzaladıkları çok sayıda bölgesel ticaret anlaşmaları ile ikili anlaşmalar bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından bakıldığında ekonomik birleşmelerin amacı, ticaretin serbestleşmesinin sağlanması ve uluslararası işbirliğinden faydalanarak ekonomilerini büyütmek, sanayileşme ve kalkınma hızlarını artırmaktır. Ekonominin yanı sıra sosyal, kültürel ve siyasi açıdan da fayda sağlanması bu tür anlaşmaların diğer amaçları arasında sayılabilir.

Dünya üzerindeki gelişmekte olan ülkelere baktığımızda, ticaret hacimlerinin her geçen yıl daha da büyüdüğünü ve dünya ticaretinde söz sahibi olduklarını söyleyebiliriz. Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya, Türkiye, Endonezya, Meksika, Polonya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarına bakıldığında hem dünya ortalamasından ve hem de gelişmiş ülkelerin ortalamasından daha yüksek olduğu söylenebilir. Özellikle Çin, büyüme oranı bakımından bu ülkeler arasında en yüksek orana sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Raporu, 2013).

Şekil 10: Gelişmekte Olan Ülkelerde Çeyrekler İtibari İle Büyüme Oranları

Kaynak: (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomi Raporu, 2013).

Görüldüğü üzere büyüme oranları bakımında bu ülkeler benzer yıllarda % 3 seviyesinde olan dünya ortalamalarının üzerindedirler ve ticaret hacimleri her geçen yıl daha da büyümektedir (IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, 2013). Bu yüzden dolayı gelişmekte olan ülkeler uluslararası alanda ticaret hacimlerini istikrarlı bir biçimde artırmak için ticari anlaşmalara yönelerek dünya pazarından aldıkları payları artırarak büyümelerini sağlamak istemektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde ekonomik entegrasyonların etkileri, temel olarak statik etkiler ve dinamik etkiler olarak ikiye ayrılmaktadır. Statik etkiler, bir defalık olan “ticaret yaratma” ve “ticaret saptırma” etkilerine atfedilirken, dinamik etkiler ekonomik entegrasyonların daha uzun dönemli etkilerini ifade etmektedir. Ekonomik entegrasyonların en önemli dinamik etkilerinden biri, yabancı yatırımları özellikle de doğrudan yabancı yatırımları (DYY) teşvik etkisidir. Ekonomik entegrasyon, birliğe üye ülkeler arasında ticareti serbestleştirip piyasa hacmini genişleterek birlik içinde üretimin daha etkin ellede toplanmasına ve bölgeye büyük ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine neden olmaktadır. Ülkeye çekilen bu yabancı yatırımlar ülkenin ticaret hacminin artmasına ve ticaretten elde ettiği gelirin yükselmesine neden olurken istihdam yaratarak işsizlik gibi sorunlara da çözüm olması oldukça önemlidir (Çeştepe ve Mıstaçoğlu, 2010).

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından yabancı yatırımlar önem arz etmektedirler ve bu ülkeler sanayileşme hızlarını daha da artırmak için yabancı sermayeye sürekli ihtiyaç duyarlar. Yabancı sermayeyi ülkeye çekebilmenin en iyi yollarından bir tanesi de bölgesel veya karşılıklı imzalanmış bir entegrasyonun içerisinde yer almaktır. Bu yüzden dolayı bölgesel ticaret anlaşmaları gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça önemlidir. 2008 küresel krizinden sonra dünya genelinde hakim olan, krizden etkilenmemek ve mevcut dar boğazı atlatarak büyüme hızlarını artırmak isteyen ülkeler gibi gelişmekte olan ülkeler de bir takım anlaşmalara ve bölgesel entegrasyonlara dahil olma çabası içerisinde girmişlerdir (Grigorev ve Salikhov, 2009).

Küreselleşen ve her geçen gün rekabetin arttığı dünya piyasalarında gelişmekte olan ülkelerin, büyümelerini istikrarlı bir şekilde sürdürebilmeleri için sıkı bir para ve maliye politikasının yanı sıra, dünya ile entegre olmuş; var olan veya yeni kurulmuş organizasyonlara dahil olmaları kaçınılmazdır.

Gelişmekte olan ülkelerin, yeni pazarlara girmek için maksimum çaba sarf ederek, dış ticaret hacimlerini artırmalarının yanında, uluslararası işbirliği ve organizasyonların içerisinde bulunarak bu amaca bir adım daha yaklaşmış olacaklardır. Bölgeselleşmeler, bir takım dezavantajları da olsa, avantajlarının daha çok olması nedeni ile gelişmekte olan ülkeler açısından, ülkenin çıkarları doğrultusunda olumlu sonuçlar doğuracaktır.

3-TÜRKİYE’ DE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÜYESİ OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI

Günümüzde bölgeselleşme hareketleri ve bölgesel entegrasyonlar ülkelerin dışarıya açılmalarında önemli bir unsur olmanın yanı sıra ekonomik kalkınmanın da lokomotifini olduğunu söyleyebiliriz. Bölgeselleşme hareketi günümüzde, serbest ticaret alanlarının dışına çıkararak, ortaklaşa üretim başta olmak üzere buna benzer yapıda, iş ve işbirliğinin yapıldığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye, dünya üzerinde faaliyet gösteren bir takım bölgesel ticaret anlaşmaları imzalamış ve dünya üzerinde hem ekonomik hem de sosyal, kültürel ve siyasal alanda faaliyet göstermek üzere kurulan organizasyonlara üye olmuştur. Türkiye’nin üyesi olduğu bu kuruluşlar ve yaptığı anlaşmalar aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak ele alınacaktır.

3.1 TÜRKİYE’DE BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye Cumhuriyeti, kurulduğu ilk yıllarından itibaren, ihtiyaç duyduğu kalkınma sanayisi ve bunu finanse edecek sermaye ve iş gücü için çalışmalar yapıp bir takım tedbirler almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nın meydana getirdiği olumsuz ekonomik etkiler, büyük ölçüde hissedilmektedir. Ulaştırma ve haberleşme gibi alt yapıların eksikliği ve sermaye birikiminin yetersizliği, genel ekonomimizin bir bütünlük oluşturmasından ziyade, bölgesel şekillenmesine neden olmuş ve ülkemizin dış ticareti de bu koşullar altında şekillenmiştir.

Uygulanacak olan ekonomi politikalarında ilk olarak liberal fikirler öne çıksa da, bu politikalardan arzu edilen sonuçların alınamaması, 1929'da gümrük tarifelerini değiştirme serbestisinin kazanılması ile, 1930'dan sonraki yıllarda daha çok devlet ağırlıklı dış ticaret politikalarının benimsendiği ve uygulandığı görülmektedir. Ülkemizde 1960'lı yıllardan itibaren ithal ikameci sanayileşme politikası daha da yoğun olarak benimsemiştir.

Uygulanan kur politikaları sonucunda, yurtiçi fiyatları, yurt dışı fiyat artışlarının daha da üzerinde gerçekleşmiş, miktar kısıtlamaları ve ithal yasakları gibi politikalar ile ihracatımızı da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu yıllarda gerek dünyada ki mevcut oluşumların henüz yaygınlaşmaması gerekse politik bazı nedenlerden dolayı ülkemiz, yeteri kadar bölgeselleşme ve karşılıklı ticaret anlaşmalarının içerisinde yer alamamıştır (Savrul, Özel, Kılıç, 2013).

1963 yılında Türkiye, AET ile Ankara Anlaşması olarak bilinen bir Ortaklık Anlaşması imzalamıştır. Anlaşma, Türkiye'nin AB Ortak Pazarı'na, kurulacak bir gümrük birliği vasıtasıyla kademeli olarak katılımı için aşağıda belirtilen üç aşamayı öngörmekteydi:

- Hazırlık aşaması (1964–1970),
- Geçiş Aşaması (1973–1995),
- Nihai aşama (1996'dan tam ekonomik entegrasyona kadar).

1973'te hazırlık aşamasının sonuna gelindiğinde, iki taraf arasında gümrük vergilerinin kaldırılmasını amaçlayan bir Ek Protokol benimsenmiştir. Bu ek protokole göre AB, Türk kökenli sanayi malları üzerindeki gümrük vergilerini geçiş döneminin en başından itibaren kaldırırken, Türkiye'nin AB sanayi malları üzerindeki gümrük vergilerini kaldırması kademeli olarak gerçekleşecekti. 1995 yılında, geçiş döneminin tamamlanmasından sonra ise Gümrük Birliği Kararı kabul edilerek, Türkiye, AB sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini kaldırdı. Karar 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girdi (Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Erişim Tarihi: 31/05/2014).

1970'li yıllara gelindiğinde, uluslararası piyasalarda meydana gelen daralmadan dolayı, ihracatımızın önemli bir kısmı, ithalatımıza bağlı olan ülkemiz de dış ticaretimiz olumsuz yönde etkilenmiştir.

1980’li yıllarda ise mevcut döviz darboğazının aşılabilmesi amacıyla ülkemiz ekonomisinde köklü değişikliklere gidildiği görülmektedir. 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları ile ülkemizde ithal ikamesi politikası terk edilerek, ihracata yönelik olan sanayileşme politikası uygulanmaya konulmuştur ve böylece dış ticaretimiz daha serbest bir hal almıştır.

1980 - 1990 yılları arasında dış ticaretin önündeki doğrudan ve dolaylı engellerin kaldırılması için uygulanan politikalara, 1989’da finansal serbestleşmeye yönelik olarak uygulanan ekonomi politikaları da eşlik etmeye başlamıştır. 1996’da Gümrük Birliği’ne üye olunması ile Türkiye’nin dış ticaretinin küresel boyuta taşındığı görülmektedir (Savrul, Özel, Kılıç, 2013).

Türkiye, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren dünyadaki bölgesel ticaret anlaşmalarına dahil olmaya başlamış ve bazı ülkeler ile de karşılıklı anlaşmalar imzalamıştır. 1990’lı yıllardan sonra dünya ekonomisi ile daha çok bütünleşmeye başlamış olan Türkiye, AB ile Gümrük Birliği Anlaşmasını da bu yıllarda imzalamıştır.

3.2 TÜRKİYE’NİN ÜYESİ OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI

Ülkemiz, AB ülkeleri ile coğrafi yakınlığında verdiği avantaj ile oldukça yoğun bir ticari ilişki içerisinde; yani, ihracatımızda ve ithalatımızda AB ülkelerinin payının oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye AB ile imzaladığı Gümrük Birliği Anlaşması ve tam üyelik için başvurusunun yanı sıra, sahip olduğu coğrafi konumu ile komşumuz olan ülkelerle ve diğer dünya ülkeleri ile de ortaklık ve işbirlikleri yapmak zorundadır. Fakat oluşturulacak olan bu ortaklık ve işbirlikleri, katma değeri yüksek ve istihdamı artıran, karşılıklı olarak refah seviyesini yükselten, bölge ülkelerinin sahip oldukları potansiyellerini değerlendirmeyi amaçlayan, projelere ve benzeri çalışmalara yönelik olmalıdır. Aşağıdaki tabloya bakıldığında ülkemizin yoğun olarak, 1990’lı yıllardan sonra farklı ülkelerle ve bölgesel oluşumlarla imzaladığı anlaşmaları açıkça görmek mümkün olacaktır.

3.2.1 Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

Türkiye, özellikle 1950'li yıllarda gelişme trendini yakalamak istemiş ve bu yönde, ülkenin ekonomisine katkıda bulunabilecek ve dış ticaretine olumlu yansıtacağını düşündüğü uluslararası kuruluşlara üye olmuş veya kurucu üye olarak bu oluşumlarda yer almıştır.

Tablo1: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar

Üyesi Olduğu Kuruluş	Üyelik durumu	Üye Olduğu Yıl
Dünya Ticaret Örgütü (WTO)	Üye	1995
Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	1947
Dünya Bankası (WB)	Üye	1947
Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)	Üye	1960
Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)	Kurucu Üye	1985
Karadeniz Ülkeleri Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (BSEC)	Kurucu Üye	1992
D-8 (D-8)	Kurucu Üye	1997

Kaynak: (TÜİK, 2013 ve Wikipedia, 2013).

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Türkiye'nin, 1950'li yıllardan itibaren dünya genelinde aktif olarak çalışan, dış ticaret ve ekonomik işbirliğinin artırılmasını amaçlayan bir takım kuruluşlara üye olduğu görülmektedir. Türkiye, dünya üzerinde ekonomik ve siyasi olarak söz sahibi olabilmek ve gelişmiş ülke konumuna yükselmek amacıyla bu tür organizasyonların içinde yer alarak, sanayisini ve buna bağlı olarak da ekonomisini geliştirmeyi hedeflemiştir.

3.2.2 Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Siyasi ve Sosyal Kuruluşlar

Türkiye uluslararası nitelikte olan ve sosyal, siyasi, teknik, askeri ve spor alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlara da üye olmuştur. Bu kuruluşlardan bazıları aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Siyasi ve Sosyal Kuruluşlar

Üyesi Olduğu Kuruluş	Üyelik durumu	Üye Olduğu Yıl
Birleşmiş Milletler (UN)	Kurucu üye	1945
İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	Kurucu üye	1969
Avrupa Konseyi (COE)	Kurucu üye	1973
Türk Konseyi	Kurucu üye	2009
Interpol	Üye	1954
Avrupa Birliği (EU)	Aday	1999
Arap Birliği (AU)	Gözlemci	---
Afrika Birliği (AU)	Gözlemci	---
Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)	Gözlemci	---

Kaynak: (Wikipedia, 2013 ve T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2013).

Yukarıdaki tabloda gördüğümüz kuruluşlar, sosyal ve siyasi amaçlar için kurulmuş olsalar da kendi içlerinde ekonomilerini geliştirmek ve kalkınmayı hızlandırmak için ekonomik birimleri ve örgütleri bulunmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde bu tür kuruluşlar da, dünya üzerindeki ülkelerin ilişkilerini geliştirmeleri ve karşılıklı anlaşmalar yapmaları için zemin hazırlamaktadır. Bu birliktelikler sonrası ülkeler, ticari anlaşmalar da imzalayarak dış ticarete avantaj sağlamak istemektedirler. Bunun yanı sıra bu tür kuruluşlara üye olarak, kuruluşların standartlarında kararlar alıp uygulayan ülkeler, yabancı yatırımcılar içinde güven vermekte ve ülkeye yabancı sermayenin gelecek yatırım yapması içinde avantaj sağlamaktadır.

3.2.3. Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Askeri, Teknik ve Spor Kuruluşları

Türkiye'nin üyesi olduğu bu tür kuruluşlar, ülkelerin tanıtılması ve gelişmesi bakımından oldukça faydalı olmaktadır. Askeri kuruluşlara katılarak, ülkeler güvenlik konularında ülkelerini garanti altına almak ve yalnız kalmayarak kendilerine müttefik edinmektedirler. Tüm bunlar, ülkeye yapılacak olan yabancı yatırımlar için bir avantaj olarak ülkelere yansımaktadırlar. Bunun yanı sıra ülkelerin tanıtılması ile turizm gelirleri artmakta ve ülkeye döviz girişi sağlanmaktadır. Bu döviz girişi ile ülkeler, döviz rezervlerini artırarak, dış ticaretlerine katkıda bulunmaktadır.

Özellikle, ülkemizde turizm gelirleri, ülke ekonomimiz için oldukça önemlidir ve daha da artırılması için ilgili birimler tarafından çalışmalar yapılmaktadır. Yine üyesi olduğumuz ve dünya genelinde faaliyet gösteren spor kuruluşları da yapılan etkinlik ve faaliyetlerde ülkelerin tanıtımına ve ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda yer alan kuruluşların tümü, uzun veya kısa vadede ekonomik açıdan ülkelerin gelişmesine katkı sağlayacak olan uluslararası kuruluşlar olarak bilinmektedirler.

Tablo 3: Türkiye'nin Üyesi Olduğu Uluslararası Askeri, Teknik ve Spor Kuruluşları

Üyesi Olduğu Kuruluşlar	Üyelik durumu	Üye Olduğu Yıl
Askeri Kuruluşlar		
Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)	Kurucu Üye	2001
Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı	Kurucu Üye	2013
Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	Üye	1952
Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (OSCE)	Üye	1973
Teknik ve Bilimsel Kuruluşlar		
Avrupa Patent Ofisi (EPO)	Üye	2000
Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC)	Kurucu üye	1955
Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü (ETSI)	Üye	
Avrupa Yayın Birliği (EBU)	Kurucu üye (TRT)	1950
Dünya Posta Birliği (UPU)	Kurucu üye	1875
Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)	Kurucu üye	1866
Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO)	Üye	1958
Spor Kuruluşları		
Avrupa Ragbi Federasyonları Birliği (FIRA)	Üye	2013
Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA)	Üye	1962
Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA)	Üye	1923
Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)	Üye	1911

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014 ve Wikipedia, 2013).

3.2.4 . Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) düzenlemelerinin, günümüzün gereksinimlerini karşılayamaması ve yetersiz kalması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmiştir. Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA), son dönemde gerek gelişmiş ülkeler arasında, gerekse kuzey-güney ve güney-güney ticari ve ekonomik ilişkilerinde bulunan ülkeler arasında yaygınlaşmıştır. Ülkeler arasındaki STA ağının genişlemesi ile birçok ülke mal tedarikini STA imzaladıkları ortaklarından temin ederken, STA ağlarının dışarısında kalan ülkeler, tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır. Domino etkisi yaratan bu durum, tüm ülkelerin artan şekilde STA ağları oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

Bilindiği üzere Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmaktadır ve üçüncü ülkelere yönelik, AB'nin tercihli ticaret sistemini üstlenmektedir. Bu yönüyle Türkiye, gerek uluslararası ticaretteki STA ağları oluşturma eğilimine paralel olarak gerekse Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı olarak benzer anlaşmalar yapmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014).

Gümrük Birliği, taraf ülkeler arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her tür eş etkili tedbirin kaldırılarak ve ayrıca birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı ve malların serbest dolaşımını esas alan bir ekonomik entegrasyon modelidir. Bu bağlamda bakıldığında STA, komşu ve çevremizdeki ülkelerle dış ticaretimizin artarak geliştirilmesi; ihracatçılarımızın dış piyasalarda, başta AB ülkelerinin işletmeleri olmak üzere, rakipleri ile eşit şartlar altında rekabet edebilmesinin temini; karşılıklı yatırımların ve müşterek teşebbüslerle ülkemizin uluslararası rekabet gücünün artırılması bakımından önem taşımaktadır.

Bu yüzden dolayı ülkemizin AB tarafından imzalanmış serbest ticaret anlaşmalarının içeriğini aynen kabul etme yükümlülüğü bulunmamaktadır ve gerçekleştirilen müzakerelerde sanayi ve ticaret politikası önceliklerimiz ile ülkemizin hassasiyetleri göz önüne alınarak anlaşmalar yapılması yönünde adım atılmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014).

Türkiye, bugüne kadar 30'un üzerinde STA imzalamıştır; fakat, 11 tane ülkenin AB'ne girmesi nedeni ile bunları, feshetmek durumunda kalmıştır. Günümüzde ise 20 adet STA yürürlükte bulunmaktadır. Aşağıdaki Tablo 4'te, imzalanan STA'nın tarafları ve hangi tarihte imzalanarak yürürlüğe girdiği açıkça görülmektedir.

Tablo 4: Türkiye'nin İmzaladığı Serbest Ticaret Anlaşmaları

	Ülkeler	Anlaşmanın İmzalandığı Tarih	Anlaşmanın Yürürlüğe Girdiği Tarih
1	EFTA	10.12.1991	01.04.1992
2	İsrail	14.03.1996	01.05.1997
3	Makedonya	07.09.1999	01.09.2000
4	Hırvatistan	13.03.2002	01.07.2003 (01.07.2013 AB Üyesi oldu)
5	Bosna Hersek	03.07.2002	01.07.2003
6	Filistin	20.07.2004	01.06.2005
7	Tunus	25.11.2004	01.07.2005
8	Fas	07.04.2004	01.01.2006
9	Suriye	22.12.2004	01.01.2007(06.12.2011'de Askıya alındı)
10	Mısır	27.12.2005	01.03.2007
11	Arnavutluk	22.12.2006	01.05.2008
12	Gürcistan	21.11.2007	01.11.2008
13	Karadağ	26.11.2008	01.03.2010
14	Sırbistan	01.06.2009	01.09.2010
15	Şili	14.07.2009	01.03.2011
16	Ürdün	01.12.2009	01.03.2011
17	Lübnan	14.07.2009	01.05.2013
18	Morityus	09.09.2011	01.05.2013
19	Güney Kore	01.08.2012	01.05.2013
20	Malezya	17.04.2014	Yürürlüğe Girmedi.

Kaynak: (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2014).

3.2.5 Türkiye'nin Müzakere Süreci Devam Eden Serbest Ticaret Anlaşmaları

Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'nı üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda Türkiye, AB'nin tercihli ticaret anlaşması akdettiği ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı benzer anlaşmalar imzalamaktadır. Türkiye'nin hali hazırda 14 ülke veya ülke grubu ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri devam etmektedir. Müzakere süreci devam eden bu ülkeler: Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika*, Japonya**, Singapur, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR, Faroe Adaları ve Peru'dur (T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2014).

3.2.6 Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşması Yapmak İçin Ön Görüşmeleri Başlayan ve Girişimde Bulunulan Ülkeler

Türkiye, 10' un üzerinde ülke veya bu ülkelerin dahil olduğu ülke grubu ile STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunmuştur. Bu ülkeler; ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti gibi ülkelerden oluşmaktadır. Bu ülkelerle karşılıklı olarak yapılacak olan Serbest Ticaret Anlaşmalarının başarılı olması ve her ülkenin kendi yararını gözetecek şekilde imzalaması ile birlikte ülkemizin, dış ticaret hacminin artması ve dış ticaretten aldığımız pazar payında da artış olması ön görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜLKELER AÇISINDAN DIŞ TİCARETİN ÖNEMİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Yaşadığımız yüz yılda finans, hizmet, mal ve iş piyasalarındaki yaşanan serbestleşme ve her geçen gün artan teknolojik yenilikler ve uygulamalar sonucu gelişen iletişim araçları sayesinde mal ve hizmetlerin uluslar arası rekabetini artırmış ve küreselleşme olarak adlandırdığımız bu süreçte hizmet, üretim ve ticari etkinlikler her geçen gün daha da artarak uluslar arası bir nitelik kazanmaktadır. Hal böyle olunca dünyadaki ülkeler açısından dış ticaretin önemi her geçen gün artmaktadır. Gelişmiş ülkeler ürettikleri malları pazarlayacak yeni pazarlar ararken ve mevcut Pazar paylarını artırmak isterken, gelişmekte olan ülkeler ise büyümelerini sürdürmek ve dünya pazarından aldıkları payları artırarak ülkelerinin refah düzeyini ve gelişmişlik seviyelerini artırmak istemektedirler.

Bu yönde faaliyet göstermekte olan ülkeler, küresel ekonomideki bu değişim sürecinde ülkelerin küresel sistemdeki etkili bir konum edinebilmeleri, bu konumu koruyabilmeleri ve sürecin belirleyicileri arasında yer alabilmeleri için, her alanda ve özellikle faaliyet göstermek istedikleri alanlarda iyi yetişmiş insan gücüne, makroekonomik istikrara, sıkı maliye ve para politikalarına, etkin işleyen bir piyasa düzenine, gelişmiş ve dünya ile entegre olan teknolojik ve ticari altyapıya sahip olmaları gerekmektedir.(İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi [İGEME], 2009).

Dünyada ki her ülke açısından önemli bir yere sahip olan dış ticaret için ülkeler kendi dış ticaretlerini artırmak, korumak ve geliştirmek amacı ile bir takım politikalar ve koruyucu önlemler almaktadırlar. Bu politika ve önlemlerin yanı sıra bölgesel veya çok taraflı ortaklıklar kurmakta veya mevcut olan bir oluşuma dahil olmaktadır. Aşağıdaki ele alacağımız bölümlerde bu konulara detaylı olarak değinilecek olup konu ayrıntıları ile açıklanacaktır.

1. DIŞ TİCARETİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ VE İŞLEYİŞİ

Uluslararası ticaret veya dış ticaret olarak adlandırdığımız kavramın tarihçesi oldukça eskidir. İlk uygarlıklardan günümüze kadar Şekil ve içerik bakımından oldukça değişen dış ticaret ilk uygarlıklar dönemlerinde takas yolu ile veya verilen bir mal karşılığında o dönemde değer ifade eden demir, bakır, gümüŐ ve altın gibi madenlerle değer kazanmaktaydı.

Ekonomik ilişkiler veya baksa bir ifadeyle ticari giriŐimler hangi tarihlerde uluslar arası boyut kazandığı sorusuna ise bazı yazarlar, bu 1960'lı yıllarda başlamıştır derken bazı yazarlara göre ise, 1960 sonrası dönemle sınırlandırılmayacak bir tarihi vardır. Gerçekte, ticari faaliyetler çok eski uygarlıklara dayanmaktadır. Sınır ötesi ticari faaliyetler ve tam anlamıyla dış ticaret olarak adlandıracağımız dönem ise Orta ağ'da başlamıştır(Dunning, 1993).

Orta ağda ölkeler, genelde tarım toplumu Şeklinde görünmektedirler ve nüfusunun büyük bir bölümü tarım ve tarıma dayalı olarak çalıŐmaktaydılar. Toplumda azınlığı oluşturan esnaf ve zanaatkarlar ise, "lonca sistemi" içinde örgütlenmiŐlerdi. Halk; gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını ancak karŐılayabildięi için, ticaret daha çok Őehirlerde ve Őehre yakın bölgelerde yoğunlaŐmıŐtı.

Orta ağ'da uluslararası ticareti "Tüccarlar Birliği"nin örgütlediğini görmekteyiz. Bu birlik; Alman tüccarların Batı Avrupa ve Doğu Akdeniz ticaretinin yönetimini örgütlemiŐtir. Aynı yıllarda, maceraperest tüccarlar ise, İngiliz mallarının aşağı ölkeler (Belçika, Lüksemburg, Hollanda) ile diğer ölkelere satıŐını organize etmekteydiler. Rönesans'ın baŐlangıç yıllarında, İtalyan ticaret ve banka merkezleri ticari faaliyetlerin uluslar arası boyut kazanmasında önemli bir rol oynamaktaydılar. 14. yüzyılın sonlarında, 150 kadar İtalyan bankasının çokuluslu faaliyet gösterdiği tahmin edilmektedir. 1500'lu yıllarda gelindiğinde ise Christof Colomb'un açık denizlere açılması ve Amerika kıtasının keŐfi ile hızlanmış, 1800'li yılların ortalarında sanayi devrimi ile sona ermiŐtir. (Gürün, 2001)

1.1 DIŞ TİCARET VE DIŞ TİCARETİN ÜLKELER AÇISINDAN ÖNEMİ

Ticareti, üretilen mal ve hizmetlerin belirli bir ücret karşılığı son kullanıcılara ulaştırılmasını sağlayan alım-satım faaliyetlerinin tümü olarak tanımlayabiliriz. Ticaret genel olarak, iç ve dış ticaret olmak üzere ikiye ayrılır. Dış Ticaret, malların ve sermayenin ulusal sınırların dışına akışıyla ilgilidir. Dış ticaret alım satım işlemlerinin teslimi açısından ithalat ve ihracat olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Ülke ekonomisinin kalkınmasında ihracat önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle ülkelerde ihracatın artırılması, ithalatın azaltılması önemli hedefler arasındadır.

Ülkelerin bu hedeflere ulaşmak için aldıkları kararlar ve tedbirler dış ticaret politikasını oluşturur. Dış ticaret politikası açısından bir devletin dış ticaretini etkileyebilecek unsurların başında yasaklar, gümrük resmi, ticaret antlaşmaları, primler, sübvansiyonlar ve idari korumacılık gelmektedir. Bunlardan yasaklar, ithalat ve ihracat yasaklarıyla, transit geçiş yasakları şeklinde bir ayırımı tabi tutulurken; gümrük resmi de aynı şekilde ithalat, ihracat ve transit ticarete uygulananlar olarak üçe ayrılmaktadır. Önceden, dış ticareti etkileme araçları ithalat, ihracat ve transit geçiş yasakları ile sınırlıyken bu günkü gelişmeler, gümrüklerin doğrudan sonucu etkileyici bir rol oynadıklarını göstermektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte dünyada ihracat sürecinde kullanılan belgeler, tanımlar ve uygulamalar standartlaştırılmaktadır. Türkiye de Gümrük Birliği Anlaşmasıyla birlikte bu standartlaştırma sürecinin içinde yer alarak, standartlara uymak için kanun ve yönetmeliklerinde değişiklikler yapmıştır(MEB, 2011).

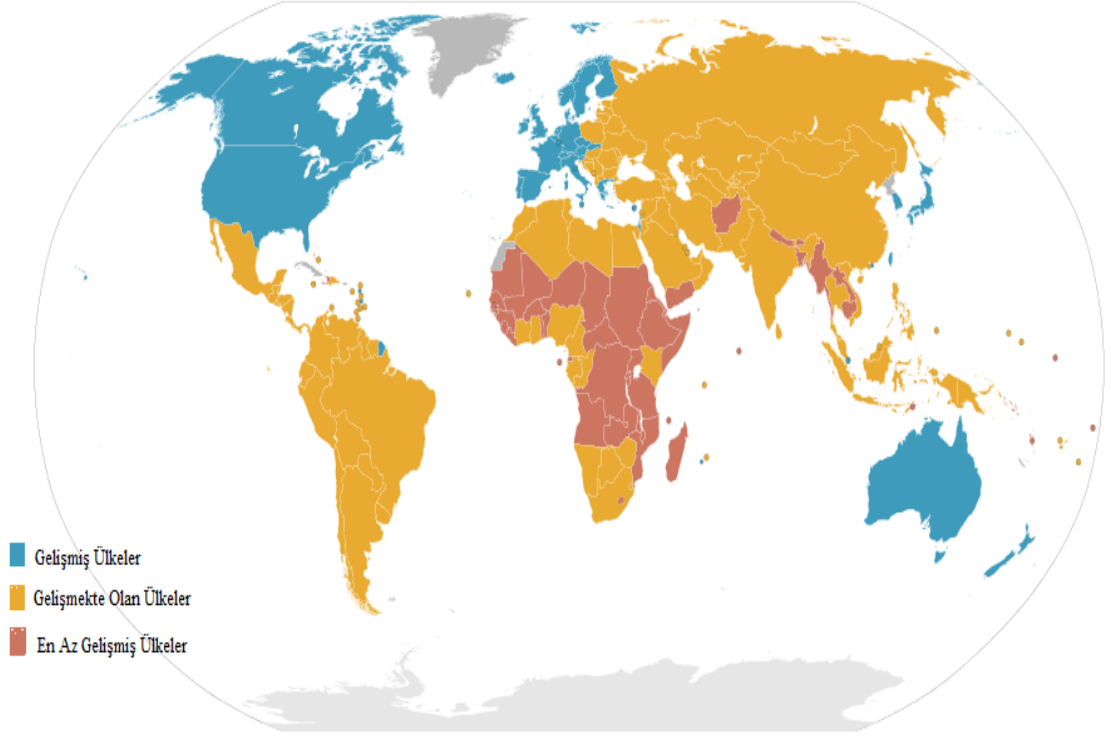
Dünya üzerinde bulunan gelişmiş ülkelere baktığımızda genellikle dış ticaretlerinin geliştiğini ve dünya ile entegre bir ekonomik yapılarının olduğu görülmektedir. Sanayileri gelişmiş olan ülkeler otomotiv, teknoloji,makine, bilişim teknolojiler gibi alanlarda gelişmişler ve dünya genelinde değeri oldukça yüksek olan markalar ortaya koymuşlardır.Gelişmiş ülkelere baktığımızda genellikle kendi ülkelerine ait önemli bir otomobil markası veya dünya genelinde bir çok ülkenin dış ticaret hacminden daha büyük bir ticaret hacmine sahip olan ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren markaları vardır.

Dünyanın daha global hale gelmesi ve iletişim kanallarının yardımı ile ekonomik, sosyal ve siyasal ilişkilerin daha kolay kurulması ile birlikte son dönemde ülkelerin dış ticaret politikaları değişmiş ve çağın isteklerine uygun hale gelmesi için ülkeler tarafından çalışmalar yapılmıştır(Chine, 2004).

Kişi başına ihracatı yüksek olan ülkeler genellikle gelişmiş, az olan ülkeler genellikle geri kalmış yada gelişmekte olan ülkelerdir. Çünkü az gelişmiş ülkelerin dış satım konusu olan ürünleri sınırlıdır; diğer bir anlatımla bu ülkelerin dış satım konusu olan malları ya tek, ya da birkaç çeşit üründen ibarettir. Bu mallar da, çoğunlukla tarımsal ürünler, Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi yalnızca petrol ya da sadece madenlerle sınırlıdır. Dış satımı bu türden tek ya da birkaç kalem maldan oluşan az gelişmiş ülkeler; dış satımı, katma değeri yüksek ve zengin çeşitlerden oluşan gelişmiş ülkeler ile dış ticaret alanında yarışmamakta, bu nedenle de kişi başına düşen ihracatları az olmakta ve sürekli dış ticaret açıklarıyla karşılaşmaktadırlar. Dünya üzerinde genel olarak baktığımızda Kuzey Amerika ülkeleri ve Batı Avrupa ülkelerinin gelişmiş ülkeler olduğunu, diğer ülkelerin büyük bir kısmının gelişmekte olan ülkeler sınıfında olduğunu ve sahra altı Afrika ülkelerinin ise en az gelişmiş ülke kategorisinde olduklarını söyleyebiliriz(T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014).

Dünya üzerindeki gelişmiş, gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin hangi coğrafyaya yayıldıklarını daha açık görmek için aşağıdaki şekle bakarak daha açık bir şekilde gözlemleyebiliriz.

Şekil 11: Dünya Üzerindeki Ülkelerin Gelişmişlik Düzeyleri

Kaynak: IMF,2008

Gelişmişlik düzeyleri yukarıdaki haritada da gördüğümüz üzere kişi başına düşen milli gelirle de yakından alakalıdır ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın yaptığı sınıflama da bu doğrultudadır. Buna göre ülkelerdeki kişi başına düşen milli gelir temel ölçüt olarak alınmakta ve kişi başına düşen milli geliri 1 000 doların altında olan ülkeler az gelişmiş, 1 000 ile 10 000 dolar arası olanlar gelişmekte olan ülkeler ve kişi başına düşen milli geliri 10 000 doların üzerindeki ülkeler ise gelişmiş veya sanayileşmiş ülkeler olarak tanımlanmaktadır (Karagül, 2010).

Dış ticaret, ülkelerin gelişmişlik durumlarına göre de politikalar belirlemesini ve bu politikaları uygulamaya koymasını gerektirir. Dünya üzerinde bulunan gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler ve en az gelişmiş ülkeler olarak adlandırdığımız ülke grupları kendi ülkelerinin mevcut durumlarına göre dış ticaret politikaları belirlemektedirler.

Gelişmekte olan her ülke yabancı sermayeye ihtiyaç duyar ve bu yabancı yatırımları kendi ülkesine çekmek için gerekli anlaşmalar ve politikaları uygulamaya koymak isterler. En az gelişmiş ülkeler ise daha temel sosyal ve ekonomik altyapılarını geliştirmek ve yaşam standartlarını yükseltmek için çabalarlar. Bu kapsamda baktığımızda dış ticareti gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler açısından ele almak daha açıklayıcı olacaktır.

1.1.1 Gelişmiş Ülkeler Açısından Dış Ticaret

Dünya üzerinde bulunan gelişmiş ülkelerin dış ticaretlerinde ihracatın önemli bir yapı vardır. Gelişmiş ülkeler genellikle katma değeri yüksek ürünler üreterek bunu dünya piyasasında pazarlarlar ve genelde bu ürünleri en az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere ihraç ederler. Gelişmiş ülkeler artan üretimlerinin ülke gereksinmesinden fazla olan kısmını dışarıya ihraç ederler. Hatta bu ülkelerin başarılı olduğu sanayi dallarında, tamamen ihracata mal ve hizmet üreten ve ihraç eden işletmeler de vardır.

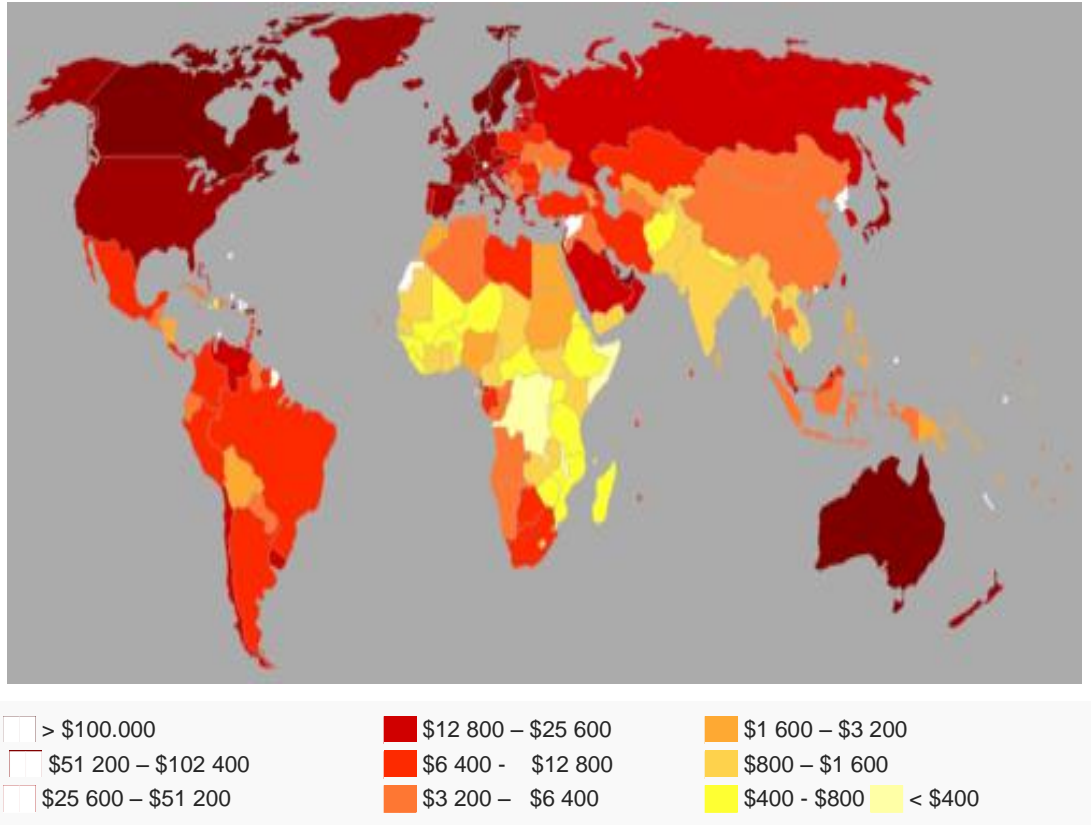
Gelişmiş ülke; hem devlet, hem de özel sektörün sürekli yeni teknoloji ürettiği ve geliştiği ülkedir. Bu ülkeler, yeni teknoloji ürettikçe, bir önceki teknolojiyi, bu teknoloji kendileri için yeni ve ileri sayılan az gelişmiş ülkelere ihraç ederler. Diğer yandan, yeni teknoloji ile ürettikleri malları da az gelişmiş ülkelere satabilirler. Böylece yeni teknoloji iki taraflı kesen bıçak gibi etki ederek gelişmiş ülke ihracatının artmasını sağlar(Ekodiyalog.com 2014).

Gelişmiş ülkeler, genellikle kişi başına geliri arttırmış, refahı yükselmiş insan topluluklarının yaygın olduğu ülkelerdir. Bu ülkelerin insanları artan gelir ve refah nedeniyle dış ekonomilerde üretilen bazı mallara da gereksinme duyarlar. Örneğin, tropikal meyveler, halı, bakır işleme vb. gibi el sanatları ürünleri yalnızca bazı ülkelerin ürettiği ürünlerdir.

Gelişmiş ülke, üretimi her yönden arttırmış ülkedir. Bu ülkeler artan üretim ve yeni mamul ve ürünler üreten işletmeler nedeniyle her geçen gün daha fazla hammaddeye gereksinme duyarlar. Bu maddeleri sağlayabilmek için de dış alım gerçekleştirirler ve üretim için ihtiyaç duydukları hammaddeyi bu yoldan sağlarlar.

Gelişmiş ülkeler kendi topraklarında bulunmayan fakat üretim için gerekli olan petrol, doğal gaz, üretimde kullandıkları madenler gibi hammaddeleri alarak işlerler ve katma değeri ve ekonomik getirisi yüksek olan nihai ürünler haline getirerek tekrar piyasaya sürerler bu durumda gelişmiş ülkelerin en belirgin ve diğer ülkelere üstün olan yönlerini ortaya koyar. Gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen Gayri safi yurt içi hasıla oranları da gelişmemiş ülkelere göre daha yüksektir.

Şekil 12: Ülkelerin Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla Miktarları

Kaynak: (Wikipedia, 2013)

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere kişi başına düşen milli gelirin en yüksek olduğu ülkeler Batı Avrupa Ülkeleri, Kuzey Amerika Kıtadaki ülkeler, Avustralya, Japonya gibi gelişmiş ülkeler arasında yer alan ülkelere aittir.

Dünya ekonomisinin hacim olarak büyük ekonomileri arasında yani ilk yirmi ülke arasında her ne kadar gelişmekte olan ülkelere olan, Rusya, Çin, Brezilya, Türkiye gibi ülkelerde olsa, bu ülkelerin toplam ekonomik hacimleri nüfuslarına bölündüğünde bu gibi ülkelerin kişi başına düşen GYİH miktarları diğer gelişmiş ülkelere göre düşmektedir(İTO, 2012).

Gelişmiş ülkeler dış ticaretlerini artırmak, mevcut pazar paylarını korumak ve yeni pazarlar bulmak için Tercihli Ticaret Anlaşmaları, Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, İktisadi Birlik gibi bölgesel veya karşılıklı ticari anlaşmalar yapmaktadırlar. Bu anlaşmalar ile kurulmuş olan AB, NAFTA, ASEAN vs. gibi kuruluşlar bunlara örnek olarak gösterilebilir.

1.1.2 Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Dış Ticaret

Dünya üzerindeki ülkelere baktığımızda ülkelerin birçoğunun gelişmekte olan ülkeler arasında olduğunu söyleyebiliriz. Bu ülkelere örnek verecek olursak Rusya, Çin, Brezilya, Türkiye, Meksika, Endonezya gibi dünyanın da ilk 20 ekonomisi arasında yer alan ülkeleri söyleyebiliriz. Bu ülkelerin yanı sıra sahra altı Afrika ülkeleri hariç dünya üzerinde daha pek çok ülke gelişmekte olan ülkeler kategorisindedir.

Bir ülkenin dış ticareti ile ekonomik performansı arasında pozitif bir bağlantı olduğunu söyleyebiliriz. Sanayileşme hızını artırarak ekonominin gelişmesi için daha önceki yıllar dış ticarete ithal ikameci bir politika izlenmesi gerektiği düşünülürken, daha sonraki yıllarda ihracat teşvikinin gelişmekte olan ülkeler açısından daha verimli ve etkin bir politika olduğu kabul edilmiş ve bu yönde politikalar uygulanmaya konulmuştur(Uzay, 2003).

Bunu yanı sıra ekonomik olarak gelişmek isteyen ülkeler, ekonomik kalkınmaları için gerekli olan makine, teçhizat ve üretimde kullanılacak maddeler ile ihtiyaç duyulan tüketim maddelerinin bir kısmını, geniş ölçüde, yaptıkları ihracat karşılığında sağlamak durumunda bulunmaktadırlar. Başka bir deyişle, ihracat gelirlerinin miktarı, belli bir yıldaki ithalat hacmini tayin etmektedir. Bu sebeple büyük çaplı kalkınma yatırımlarının dış finansmanının sağlanarak, yüksek bir kalkınma hızının elde edilmesi için, ihracat gelirlerinin hızla artması büyük önem kazanmaktadır.

Kalkınma çabası içinde bulunan ülkelerle ilgili iktisadi göstergeler, bazı ülkelerde gelişme hızı ile ihracat kazançlarındaki artış arasında kuvvetli bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. İhracat bir ekonomi için sadece ‘döviz kazandırıcı’ bir unsur anlamına gelmemektedir. Döviz kazandırıcı yanı sıra temel etken olmakla birlikte, bunun yanında ekonominin sanayileşmesi (kalkınması) bakımından etkileri de bulunmaktadır (İsmayılov, Zeynalov, 2008).

Bir ülke ekonomisinde ihracat sektöründe meydana gelen gelişmeler ve ihracatın artışı, ekonomik kalkınma üzerinde olumlu etkiler oluşturarak gelişmeyi uyarıcı bir rol oynayabilir. Bunun yanı sıra ihracatta meydana gelen artış, milli gelir seviyesini artırmakta ve ihracatın artmasına bağlı olarak bu kesim, ekonomide öncü sektör olarak diğer sektörlerin de gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Ülkenin ihracatının artması, pazar darboğazını genişleterek, ülkeler arasında işbölümünü teşvik edip, üretimde ihtisaslaşmaya ve üretkenliğin artmasına yol açmaktadır. Tüm bunların yanı sıra ihracat ile ilgili olarak şunu söylemeliyiz, ihracat artışı gelişmeyi uyarabilir, ama tek başına ihracatın gelişimi ile ekonomik kalkınma gerçekleşmemektedir. İhracat yoluyla elde edilen gelir eğer ekonomik kalkınma için gerek duyulan yatırımlara dönüştürülemez, katma değeri yüksek ürünler üretmek için kullanılmazsa ve ekonomide ihracat sektöründeki gelişmenin uyarması ile birlikte teknolojik değişim olmazsa, ekonomik kalkınma üzerinde ihracat artışının olumlu bir etkisi olmayabilir (Karluk, 1996).

Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkeler kendi üstün oldukları sektörleri ve üretim yöntemlerini belirleyerek bu yönde dış ticaret politikaları izlemeleri ve dünya ile daha çok entegre olup bazı oluşum ve bölgesel veya karşılıklı anlaşmalar yolu ile ekonomik entegrasyonlar ve oluşumların içinde yer almalıdırlar. Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) gibi kuruluşlar dünya üzerinde ekonomik ve sosyal yönden kalkınmayı hedefleyerek kurulmuşlardır ve hali hazırda 30 dan daha fazla gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasından üye ülkeleri vardır. Bu örnekte de olduğu gibi ülkeler ekonomik kalkınmalarını sağlamak amacı ile bu tür kurum ve kuruluşlara üye olarak dünya ticaretinden daha fazla pay almak adına anlaşmalar imzalamakta ve bu yönde politikalar ortaya koymaktadırlar.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde ihracatın gelişmekte olan ülkeler açısından çok önemli olduğunu ve ülkenin ekonomik olarak gelişip, ihtiyaç duyulan yatırımın gerçekleşmesi için yabancı sermayeyi ülkesine çekmesi gerektiği ve ihracat yolu ile ihtiyacı olan dövizi elde etmesi gerekmektedir. Dış ticareti gelişen, istikrarlı bir para ve maliye politikası oturmuş ve sağlam bir sermaye ve para piyasası olan ülkeler yabancı yatırımcılar açısından daha az risk taşırlar ve yabancı yatırımcılar bu ülkelere yatırım yapmak isterler. Böylelikle gelişmesi için ihtiyaç duyulan yatırımın ülkeye çekilmesi sağlanır ve yatırımla birlikte ülkenin ekonomik olarak gelişmesi için katkıda bulunmuş olur. Bunu yanı sıra ülkede istihdam ve refah seviyesi artarak gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hedeflenen standartlara ulaşmak için pozitif bir etki yaratır.

Dünya üzerinde ekonomik hacim olarak ön sıralarda gelen ve kendi pazar paylarını arttırarak dünya ticaretinden daha fazla pay almak isteyen gelişmekte olan ülkelerde tıpkı gelişmiş ülkeler gibi bazı oluşumlar ve anlaşmalar yapmaktadırlar. BRICS olarak adlandırılan ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti lkelerinin İngilizce baş harflerinden oluşan ekonomik oluşum bunun en iyi örneklerinden bir tanesidir. şu an dünyadaki en hızlı gelişen ve ekonomik olarak byuyan ülkelerden oluşan bu kuruluş ekonomik olarak 2050 yılına doğru dünya üzerinde önemli bir konumda olacağı söylenmektedir(Bricsforum, 2014).

Diğer bir yandan gelişmekte olan ülkeler açısından ithalatta ihracat kadar önemlidir. Ekonomik kalkınma, sermaye teçhizatında devamlı ve hızlı bir şekilde net artışlar sağlanması anlamına da gelmektedir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkeler açısından ithalat ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki çok önemlidir. Çünkü kalkınma amacıyla yapılan sermaye malları harcamaları büyük lde ithalat gerektirmektedir. Üretim için gerekli olan sermaye malının hiçbir tıkanıklığa uğramadan düzenli ve sürekli olarak sağlanması, gelişme hızını olumlu yönde etkilemektedir. şöyle ki, bu ülkelerde öncelikle ulusal hasılanın üretimini gerçekleştirebilmek için bir kısım ara malı ve yatırım mallarının yurtdışından ithal edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü bu ülkelerin sahip oldukları ekonomik durum ve teknolojik altyapıları söz konusu malların içerde üretilmesini sağlayacak durumda değildir.

Bu durumda ithal edilen malların satın alınmasıyla, o miktar da gelir yurt dışına sızmakta ve içerde toplam talep o kadar azalmaktadır (İsmayılov, Zeynalov, 2008).

Bunun yanı sıra katma değeri yüksek olan tüketim ürünlerinin yurt dışından ithal edilmesi ise gelişmekte olan ülkenin ekonomisi üzerinde oldukça etkilidir ve bu etki olumsuz yönde olmaktadır. Kısıtlı olan milli gelirin bu yönde harcaması yapılarak yabancı ülkelerden tüketim ürünlerinin alınması mevcut milli geliri azaltarak ülke ekonomisine zarar verecektir. Gelişmiş ülkelerin ürettikleri teknoloji tabanlı yazılımlar, bilgisayar, cep telefonu gibi tüketim malları günümüzde gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar tarafından tercih edilmekte ve bu değerinde bir ürün veya hizmet üretemeyen gelişmekte olan ülkeler ise bu durum karşısından dış ticaret açıklarının artmasına neden olmaktadır. Meydana gelen bu dış ticaret açığının önüne geçmesi için ülkeler katma değeri yüksek ve teknolojik olarak gelişmiş yükte hafifi ama değerli olan ürünler üretmek ve bu yöndeki ar- ge ve inovasyon çalışmalarına ağırlık vermelidirler. Böylelikle diğer ülkelerle rekabet edebilir ve ekonomilerini daha sağlam ve etkin şekilde yönetme çansı bulabilirler.

Sonuç olarak, ithalat ve ekonomik kalkınma arasında sıkı bir etkileşim bulunmaktadır. Bu etkileşimin yönü ithalatın yapısına bağlı olmaktadır. Şöyle ki, eğer gelişmekte olan veya az gelişmiş ülke ithalatında tüketim malları ağırlıktaysa, bu durum ülkenin kalkınmasına değil, sınırlı kaynakların dışarıya akması sonucu gelirin azalmasına neden olacaktır. Eğer ithalat daha çok sermaye malı ve ara malından oluşmakta ise bu kalkınmanın ilkin dönemlerinde pozitif bir etkiyle ülke kalkınmasına olumlu etki oluşturacaktır. Fakat bu durumda da, sermaye malı ithalinin devamlılık kazanmaması, yani belirli zamandan sonra söz konusu ülkelerin sermaye mallarını da üretecek duruma gelmelerinin sağlanması önemli bir husus olarak değerlendirilmektedir ve bu yönde çalışmalar yaparak belli bir dönemden sonra o ürünleri kendi üretecek konuma gelmelidirler.

1.1.3 En az Gelişmiş Ülkeler Açısından Dış Ticaret

En az gelişmişlik kavramı net bir tanımlama yapılamamasına rağmen temel olarak üç başlık altında tanımlamasını yapmak mümkündür. Bunlar:

Uluslararası Gelişme Farklılıklarına Göre: Bu yaklaşıma göre azgelişmiş ülkeler, mevcut tüm ülkelere ilişkin gelişme düzeyinin en alt sıralarında yer alan ülkelerdir.

Ekonomik Kaynakların Kullanım Potansiyeline Göre: Buna göre azgelişmişlik, kaynak kullanımında gerçek kullanımla potansiyel kapasitenin karşılaştırılmasıyla tanımlanmaktadır.

Toplumsal ve Bireysel Temel İhtiyaçların Karşılanmasına Göre: Bu tanımlamada ise, insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında bilimsel kriterlerle tespit edilen ölçütler esas alınır. Buna göre bir ülkede, nüfusun büyük çoğunluğu toplumsal ve bireysel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaysa, o ülke azgelişmiştir(Han, Kaya, akt. Balkan, 2012: 286).

Yapılan tanımlamalar dahilinde de baktığımızda ülkedeki yaşayan insanların diğer dünya ülkelerinde yaşayan insanlarla karşılaştırılması sonucu bu tanımlamalar ışığında ülkelerin gelişmişlik düzeylerini ilgili kurumlar belirlemektedir. Kişi başına düşen GSYH, GSMH gibi bazı kıstaslarda gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde kullanılan ölçütlerdendir. Dünya üzerinde en az gelişmiş ülkeler genelde Afrika kıtası sahra altı bölgesi olarak adlandırılan bölgede yoğunlaşmaktadırlar ve kişi başına düşen milli gelirleri 1000 doların altındadırlar.

Dünya üzerindeki kaynaklardan ve ticaret hacminden en az payı alan bu ülkeler içinde diğer ülkelerde olduğu gibi dış ticaret önemli bir yere sahiptir ve ülkelerinin kalkınmasında dış ticaretten maksimum faydalanmak istemektedirler.

Ekonomik sorunların yanı sıra az gelişmiş bu ülkelerde demografik unsurlardan etkilenen ve nüfus artış hızı, doğum oranları, sağlık, sosyal ve güvenlik alanları gibi durumların doğurduğu sorunlarla da mücadele etmek zorundadırlar.

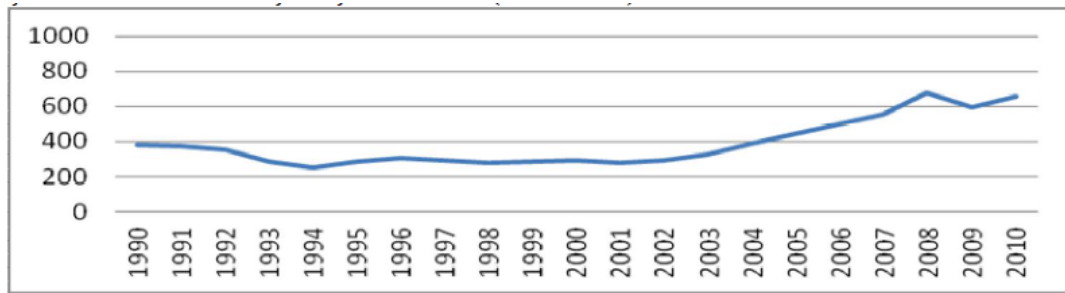
Azgelişmiş ülkelerin tüketim bileşimlerine bakıldığında, yapılan harcamaların içinde gıda maddelerine yapılan harcamaların oldukça büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Tarım, azgelişmiş ülke ekonomilerinde önemli bir paya sahiptir. Bu sebepten dolayı nüfusun büyük bir bölümü tarım sektöründe istihdam edilmektedir.

Gelir seviyesinin düşük olmasına bağılı olarak az gelişmiş ülkelerde tasarruf seviyesi de oldukça düşüktür. Az gelişmiş ülkelerdeki ekonomik ve siyasi belirsizlik, dolayısıyla oluşan yüksek risk ortamı yatırımların bu bölgelere çekilmesini zorlaştırmaktadır. Düşük gelirli ve düşük yatırım seviyesine sahip az gelişmiş ülkeler bu sorunların bir sonucu olarak düşük istihdam düzeyinde ülkelerdir (Bakan, Kocağ, 2012).

Az gelişmiş ülkelerde ihracata bakacak olursak, ihracat oranları düşük olmakla birlikte genelde birkaç yerel ürünle, çeşitli maden veya petrol gibi ürünlerden oluşmaktadır. İthal edilen ürünlerinde ağırlıklı olarak tarım ürünleri olduğunu söylemek mümkündür. Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sanayileri ile aynı düzeyde bir sanayileşmeye sahip olmadıklarından dolayı bu ülkelerin diğer ülkelerle rekabet etme şansı olmadığı gibi sürekli dış ticaret açığı vermektedirler. Az gelişmiş ülkelerin dış ticaret açıklarının artmasından dolayı döviz rezervleri azalmakta ve bu durum karşısında ülke ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. İthalatları ise genelde sanayileşmiş ülkelere ve temel sorunların giderilmesinde veya sahip oldukları yerel ürünleri işlemek için kullanılmak üzere alınan ürünlerden oluşmaktadır. Genelde üretim yapma konusunda kısıtlı imkanları olduğundan dolayı yatırım ve ara malları ithal edememekle birlikte tüketim ürünlerini direk olarak ithal etmektedirler ve bu da kötü olan ekonominin daha da içinden çıkılmaz hale gelmesine neden olmaktadır.

Burkina Faso, Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Gine, Liberya, Mozambik, Nijer, Siera Leone gibi ülkeler az gelişmiş ülkelere örnek olarak gösterilebilir. Aşağıdaki şekillerde bu ülkelerin Ortalama Kişi Başına GSMH ve ithalat ve ihracatlarının GSMH ya oranları yıllar itibari ile görülmektedir.

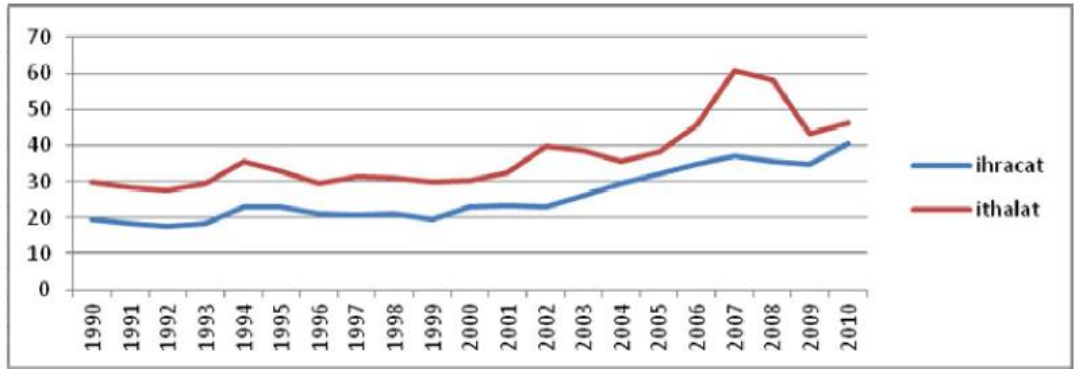
Şekil 13: Az Gelişmiş Ülkelerde Ortalama Kişi Başına GSMH (1990-2010)

Kaynak: (Dünya Bankası, 2011, akt. Bakan, ve Kocağ, 2012).

Birleşmiş Milletler tanımında yer aldığı üzere söz konusu ülkelerin ortalama kişi başına GSMH'leri yıllık 1000 Amerikan dolarının altındadır. Seçilmiş olan az gelişmiş ülkelerin GSMH büyümeleri yer yer istikrarsız bir yapı göstermekle birlikte genel olarak artma eğilimindedir. GSMH'daki ortalama büyüme oranlarına bakıldığında oldukça istikrarsız bir büyüme trendi söz konusudur. Bununla birlikte 1990'da % -4,6 olan büyüme oranı 2010 yılında % 5,8'e yükselmiştir.

Şekil 14: Az Gelişmiş Ülkelerde İthalat / İhracat, GSMH' ye Oranı (1990-2010)

Kaynak: (Dünya Bankası,2011, akt. Bakan, ve Kocağ, 2012).

Az gelişmiş ülkelerin ithalat ve ihracatlarının GSMH' ye oranların bakıldığında düşük olmakla birlikte istikrarlı bir yükseliş söz konusu olmasa da yıllar itibari ile arttığı görülmektedir.

1.2 DIŞ TİCARETTE KULLANILAN TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde dış ticaretin en temel iki kavramı olan ithalat ve ihracat kavramları üzerinde durulacaktır. Bunun yanı sıra ülkeler açısından ithalat ve ihracatın önemleri, birbirlerini karşılama oranları ve dış ticaret açığına etkilerine değinilecek olup, yapılan bu işlemler sonrası ortaya çıkan dış ticaret açığı, fazlası ve dengesi oranlarla ve örneklerle açıklanacaktır.

1.2.1 İthalat ve İhracat Kavramı

İthalat ve ihracat dış ticaretin temelini oluşturan iki önemli kavram olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu iki kavram ülkelerin yaptıkları ticarete alım veya satım türüne göre sınıflandırılarak ülkelerin dış ticaretleri hakkında bilgi edinmemizi ve edinilen bilgilerin karşılaştırılması şansını da bizlere sağlamaktadır. Aşağıda bu iki kavramın tanımları ve işleyişleri ile hangi şartlarda ve nasıl gerçekleştirdikleri hakkında detaylı bilgiye ulaşılabılır.

1.2.1.1 İthalat Kavramı

İthalat kelime anlamı olarak dışalım anlamına gelmektedir. İthalat, bir mal veya hizmetin yürürlükteki İthalat Mevzuatı ile Gümrük mevzuatına uygun olarak fiili ithalatın yapılması(yurda sokulması, yurda giriş yapması) ve Kambiyo mevzuatına uyumlu olarak bedelinin ödenmesi işlemlerinin bütünü olarak tanımlanmıştır(Gürsoy, 2012).

İthalatın tanımından anlaşılacağı üzere farklı bir ülkenin ürettiği bir mal veya hizmetin ülkeye sokulması sonucunda gerçekleşen durum olarak karşımıza çıkar ve bu durumu gerçekleştiren kişi veya kurumlar ise ithalatçı olarak adlandırılırlar. İthalatçı olmak için ise: öncelikli olarak tacir sıfatını kazanmalı yani Türk Ticaret Kanunu'nda belirtilen koşul ve şartları yerine getirerek gerçek veya tüzel kişi şeklinde, ithalat yapabilecek duruma gelmektedirler(Dölek, 1997).

İthalatın çeşitlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ticari İthalat,
- Vergi Numarası Aranmayan İthalat,
- İzne Bağlı İthalat,
- Özelliği Olan İthalat,
- Özel Anlaşmalara Dayanan İthalat,
- Kesin İthalat,
- Uluslar Arası Fuar Yoluyla Yapılan İthalat,
- Bedelsiz İthalat,
- Geçici İthalat (Gürsoy, 2012).

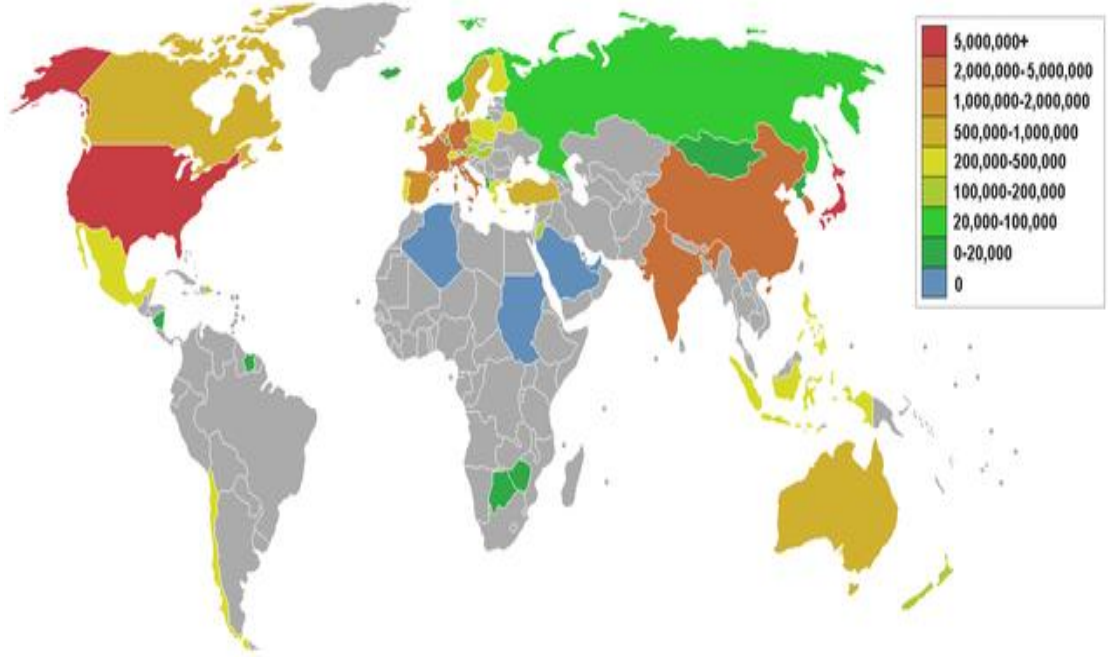
Yukarıdaki açıklamalardan ithalatında kendi içinde farklı türlere ayrıldığını görmekteyiz. Bunun yanı sıra her ülkenin ithalatında belli başlı kuralları ve uyulması gereken şartları olabilmektedir. İthalatı gerçekleştirecek olan işletmeler bu şartları yerine getirebilmeleri için genelde dış ticaret danışmanlık firmalarından hizmet almaktalar veya kendi firmalarındaki dış ticaret departmanında çalışan nitelikli personellerin yardımıyla bunu gerçekleştirmektedirler. Dış ticaret işlemlerinden olan ithalatın yapılması sırasında o ülkenin İthalat Mevzuatı ve Gümrük Mevzuatına uygun olması ve Kambiyo Mevzuatında belirtilen şartlarda ödenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra ithalat yapan firmalar karşılık sözleşmeler imzalayarak yaptıkları işlemler karşısında çıkabilecek risklere karşı kendilerini koruma yoluna gitmelidirler. Teslim şekli ve ödeme şekli gibi veya ne tür bir anlaşma ve taşıma sözleşmesi yapılması konusunda ise her ülkenin dış ticaret mevzuatına uygun olarak işlemler yapılmalı ve bu işlemler için gerekli olan kurum ve kuruluşlardan destek alınmalıdır veya bu kurumlara üye olarak bu hizmetlerden faydalanma yoluna gidilmez. Bu kurumlara kendi ülkemizden örnek verecek olursak Ekonomi Bakanlığı, Türkiye İhracatçılar Meclisi(TİM), TOBB, Dış Ticaret Müsteşarlığı, illerin Ticaret ve Sanayi Odaları gibi kurumları örnek gösterebiliriz.

Dünya üzerinde ithalat yapan ülkeler ithalatını gerçekleştirdikleri ürünler bakımından oldukça farklılık gösterirler. Gelişmiş olan ülkeler genelde üretimde kullanılmak üzere alınan hammadde, kendi ülkelerinde yetişmeyen tropikal meyve veya benzeri tarım ürünleri ithal ederken gelişmekte olan ülkeler ileri teknoloji gerektiren katma değeri yüksek ürünler, üretimde kullanılmak üzere alınan mamul veya yarı mamuller, makine ve teçhizatları ve ülkesinde yetişmeyen tarım ürünleri şeklinde olmaktadır. En az gelişmiş ülkelerin ihracat kalemleri ise genelde tüketim mallarından veya ülkenin temel ihtiyaçlarını karşılayacak sağlık, eğitim, altyapı gibi sektörlerde kullanılacak olan ürünlerden oluşmaktadır.

Gelişmiş olan ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler genellikle üretimde kullanılmak üzere ürünler ithal ederler ve bu ithal edilen ürünün başında ise petrol ithalatı gelmektedir. Bu gibi ülkeler açısından enerji en önemli kaynakların başında gelmektedir. Elektrik, doğalgaz, petrol ürünleri bu açıdan bakıldığında en önemli enerji kaynakları olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Dünya üzerinde petrol ithal eden ülkelerin haritasına baktığımızda ise ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile paralellik gösterdiklerini ise açıkça görmekteyiz. Aşağıdaki şekilde dünya üzerindeki ülkelerin petrol ithalat miktarlarına bakıldığında daha detaylı görülecektir.

Şekil 15: Petrol İthalatına Göre Ülkelerin Dünya Haritası

Kaynak: (CIA , Fatchbook, 2006).

Yukarıdaki haritaya baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin petrol ithalatlarının az gelişmiş ülkelere göre yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra petrol ithalatı çok az olarak gözüken özellikle orta doğu ülkeleri ise zaten Petrolü ihraç eden ülke konumundadırlar ve dünya petrol ihtiyacının büyük bir kısmı bu coğrafyadan sağlanmaktadır.

1.2.1.2 İhracat Kavramı

İhracat kelime anlamı olarak dışsatım anlamına gelmektedir. İhracat, bir ülke sınırları içerisinde serbest dolaşımda bulunan (bu ülkede yetişen, üretilen veya başka ülkelerden ithal edilmiş) malların ve hizmetlerin başka ülkelere satılması/gönderilmesi anlamına gelir. Fiili İhracat ise: İhraç konusu malın gümrük mevzuatı hükümleri çerçevesinde muayenesinin yapıp taşıta yüklenmesi, bir yerden veya muhtelif yerlerden bir defada veya kısım kısım gelmekte olan dökme ve diğer eşyada yüklemenin tamamlanması veya gümrük mevzuatınca fiili ihracat olarak kabul edilecek diğer çıkışları ifade etmektedir(Türkiye Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, 2014).

İhracat yapılış biçimine göre farklı şekillerde gerçekleşir. Bunlar:

Ön İzne Bağlı Malların İhracatı,

Kayda Bağlı İhracat,

Konsinye İhracat,

Yurt Dışı Fuar Ve Sergilere Katılım Yoluyla İhracat,

İthal Edilmiş Malların İhracatı,

Serbest Bölgelere Yapılmış İhracat,

Transit Ticaret İle İhracat,

Bedelsiz İhracat,

Ticari Kiralama Şeklinde İhracat,

Takas Ve Bağlı Muamele Şeklinde İhracat,

E – Ticaret Yoluyla Yapılan İhracat(Gürsoy, 2012).

İhracat bir ülkenin ekonomisinin gelişmesinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Ülkeler ihracat yoluyla ürettikleri ürünleri yabancı ülkelere satarak döviz kazancı elde ederler ve ülkelerine döviz girmesini sağlarlar. Özellikle gelişmekte olan ekonomiler için ihracat önemli bir yere sahiptir ve sürekli gelişerek düzenli şekilde artmasını isterler. Bir malın uluslararası pazarda rekabet gücü döviz kuruyla da doğrudan ilgilidir. Döviz kurunun düşmesi, yani yerli paranın yabancı para karşısında değer kazanması, söz konusu malı uluslararası pazarda daha pahalı hale getireceğinden malın rekabet gücünü azaltır. Bu yüzden ülkeler ihracat yapan şirketlerinin rekabet avantajını sağlamaları açısından bir takım tedbirler alırlar ve bu yönde politikalar geliştirerek uygulamaya koyarlar(Alfonso, 2001).

Bugün dünya ekonomisinde büyük değişimlerin olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Sadece emek yoğun sektörlerin değil, genel olarak sanayi üretiminin de iletişim ve ulaşım imkanlarındaki gelişme ve maliyetinin azalması sayesinde gelişmekte olan ülkelere kaydığı, gelişmekte olan ülkelerin sanayi ürünleri ihracatının payının %75'e ulaştığı görülmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkeler, serbest ticaretin neden olduğu yoğun rekabet ortamında sürdürülebilir bir dış ticaret yapısını korumak zorundadır. Sürdürülebilir bir dış ticaret yapısı ise günümüz uluslararası ticari sisteminde ithalatın kısılmasından ziyade ihracatın artırılmasıyla elde edilmektedir. Bu bağlamda ihracatın artırılması bütün dünya ülkelerinin temel hedeflerinden birisi olduğundan bu alanda yaşanan yoğun rekabet her geçen yıl daha da zorlaşmakta ve ihracata getirilen teşvik ve destekleme sistemleri ile rekabet bir anlamda ülkeler arası rekabete dönüşmektedir. Ülkeler kendi çıkarları doğrultusunda politikalar üreterek dış ticarete ihracat paylarını artırmak istemektedirler ve bunun için çeşitli anlaşmalar ve bölgesel işbirliği gibi bir çok yolu da denemektedirler(Sakarya, 2009). Dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ihracatın artırılması, ekonomi politikalarının başta gelen amaçlarından biridir. Özellikle iç maliyet oranları çeşitli sebeplerle (ithal girdilere bağımlılık, üretim teknolojisinin geri olması vb.) diğer ülkelere göre çok yüksek olan gelişmekte olan ülkelerin kendi ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırabilmek için, ihracatı en azından bu maliyet farklılıklarını ortadan kaldıracak oranda çeşitli araçlarla desteklemeleri gerekmektedir.

Bu perspektiften bakıldığında ihracatın finansmanı ise ayrı bir önem taşımaktadır. İhracatın ve büyümenin sürdürülebilmesi için bu kaynakların en az maliyetli ve istikrarlı bir süreklilik sağlamalıdır. Bu durum ihracatçının ileriye dönük program yapmasında ve rekabet edebilir bir fiyat oluşturmasında en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nokta-da ihracat yapan ülkeler, ihracatçıları ve ihracata fon desteği sağlayan bankaları doğacak risklerden korumak için bazı düzenlemeler yapmışlardır. Yapılan bu düzenlemeler sigorta kavramlarına dayanmakta ve ihracata konu olan mal ve hizmetlerin alıcıları ve satıcıları ile ihracatın desteklenmesi için gerekli fonu sağlayan bankacılık sistemi arasında köprü kurulmasını sağlamaktadır(Sakarya, 2009).

Dünya üzerindeki ihracat oranlarına baktığımızda ise Çin ve Rusya hariç ilk on arasındaki Ülkelerin gelişmiş ülkelerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Bu ülkelerin gelişmiş sanayileri ve bazı sektörlerde lider konumda olmaları ihracat açısından ilk sırada olmalarının en büyük nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 16: Dünya İhracatındaki İlk 10 Ülkenin Oranları ve Türkiye'nin Oranı

İhracat		Pay (%)
1	Çin	10,4
2	ABD	8,1
3	Almanya	8,1
4	Japonya	4,5
5	Hollanda	3,6
6	Fransa	3,3
7	Güney Kore	3,0
8	İtalya	2,9
9	Rusya	2,9
10	Belçika	2,6
32	Türkiye	0,74

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü,2011.

1.2.2 İhracatın İthalatı Karşılama Oranı

Bir ülkenin belirli bir dönemde yaptığı ithalatının ve ihracatının karşılaştırılması ile bulunan bu orana ihracatın ithalatı karşılama oranı denir. Bu oran; İhracat değeri aynı dönemdeki ithalat değerine bölünüp 100 ile çarpılması ile bulunur. Örnek verecek olursak bir ülkenin ihracat toplamı 150, ithalatının toplamı ise 200 olsun. Bu durumda $150/200*100= 75$ olacaktır. Yani geçen yıl ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 75'tir. Bu şu anlama geliyor; geçen yıl yaptığımız toplam ithalatın sadece yüzde 75'i yapılan ihracat tarafından karşılanmıştır. Bu kapsamda ihracatın ithalatı karşılama oranının yüksek olması yüzde yüze yakın olması ya da yüzde yüzden fazla olması(dış ticaret fazlası) iyi bir durum iken, bu oranın çok düşük olması (dış ticaret açığı) ise ithalatın ihracattan çok yüksek olduğu anlamına geliyor ve buda arzu edilen bir durum değildir(İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2009).

Gelişmiş ülkelerin karşılama oranları, gelişmekte olan ülkelerin karşılama oranlarına göre daha yüksektir. Bunun nedeni ise sanayileşmiş ve ileri teknoloji kategorisinde yer alan ürünleri gelişmiş ülkelerin ihraç ederken gelişmekte olan ülkelerin ise ithal eden konumda olmalarından kaynaklanmaktadır. Ülkelerin dış ticaretlerinin ithalat ve ihracat oranlarının bilinmesi ise ülkelerin dış ticaret dengeleri ve dış ticaretin cari açığa neden olup olmadığı hakkında bizlere bilgi verir.

1.2.3 Dış Ticaret Açığı, Fazlası ve Dengesi

Bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıllık süre esas alınır), gerçekleştirilen ithalat ve ihracat rakamlarının karşılaştırılması ile dış ticaret açığı, dengesi ve fazlası bulunur. Ülkenin ihracatı ithalatından fazla ise dış ticaret fazlası, ihracatı ithalatına eşit ise dış ticaret dengesi, ihracatı ithalatından az ise dış ticaret açığı vardır. Her ülke dış ticaret fazlası vermek ister veya dış ticaretin dengede olunması arzulanır. Dış ticaret açığı vermek ise ülkeler tarafından istenmeyen bir durumdur.

1.3 DIŞ TİCARETİN FİNANSMANI VE DIŞ TİCARETTE FİNANSMANIN ÖNEMİ

İhracatı teşvik etmek isteyen ülkelerde finansal kurum ve kuruluşların ihracat yapacak firmaların lehine hareket edecek şekilde düzenlenmesi ihracatın artması ve sağlıklı bir şekilde finanse edilmesi açısından oldukça önemlidir. Her ülke kendi girişimcisinin elini güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla finansal olanakları geliştirmek üzere atılan her adım o ülke ve ülkedeki firmalar için oldukça önemlidir. Eşit koşullarda ki ülkelerde daha elverişli finansman imkanı sunan girişimcinin, ihracat şansı diğerine göre daha yüksek olmaktadır. Bir ülkede ihracatın teşvik edilebilmesi ve düzenli olarak artması isteniyorsa ihracatçılara ucuz ve uzun vadeli finansman sağlanması gerekmektedir. İhracatta rekabeti belirleyen üç temel faktör vardır. Bunlar, fiyat, hizmet kalitesi ve finansmandan oluşmaktadır. Bu nedenle ihracatın finansmanı diğer ülke ihracatçılarıyla rekabet açısından önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Türkiye'de yapılacak olan ikinci Boğaz Köprüsü ihalesini, daha önceden birinci köprüyü yapmış olan bir İngiliz firmasına karşın, Japon firmasının kazanmasında, bu firmasının devlet destekli daha iyi bir kredi sunması etkili olmuştur. Örnekten de anlaşılacağı üzere dış ticarete diğer koşullar eşit veya birbirine yakın olduğu durumlarda finansman kaynağı belirleyici rol oynamaktadır(Temizel, 2012).

Küreselleşmenin her geçen gün artarak yaşandığı dünyamızda dış ticaret ülkeler açısından oldukça önemli olan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeler her geçen gün dış ticarete daha avantajlı taraf olmak adına bir takım tedbirler alarak bu yönde politikalar geliştirip uygulamaya koymaktadırlar. Bunun yanı sıra dış ticaretin gelişmesinde en önemli konulardan biri olan dış ticaretin finansmanı ise dünya üzerindeki birçok ülke tarafında kullanılan tekniklerle sağlanmaktadır. Dış ticaretin finansmanı genel olarak ithalat ve ihracatta kullanılan finansman kaynakları olarak iki ana bölüme ayırmak doğru olacaktır. Gelişen ve değişen piyasa koşullarına göre dış ticaretin finansmanında kullanılan enstrümanlarda artmakta ve kullanılmaktadır.

2 - TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİM SÜRECİ VE UYGULANAN DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARETİN GELİŞİMİ VE DIŞ TİCARET ANALİZİ

Dünya genelinde küreselleşmenin de etkisi ile meydana gelen gelişmeler ve ülkelerin kendi içerisinde meydana gelen gelişmeler kuşkusuz o ülke ekonomisi için en önemli etkenlerden bir tanesidir. Ekonomide yaşanan bir takım gelişmeler ülkelerin makro ekonomik dengelerini ve ticaret politikalarını etkilediği gibi diğer ülkelerle olan ilişkilerini de etkilemektedir. Dünya da iletişim, teknoloji, hammadde kaynakları, enerji kaynakları, tüketicilerin davranışları, ülkelerin uyguladıkları mali politikalar gibi makro ekonomiyi etkileyecek olan unsurlar değişiklik gösterdikçe ülkeler bu değişimler karşısında dış ticaret politikalarını da yeniden gözden geçirip uyguladıkları politikaları revize eder veya tamamen değiştirirler.

Türkiye'de yıllar itibari ile değişen koşullar karşısında farklı dönemlerde farklı dış ticaret politikaları uygulanmıştır. Türkiye, cumhuriyetin kurulduğu yıllardan günümüze kadar sürekli olarak sanayisini geliştirmek ve dış ticaretini artırmak istemiştir. Bu artışla birlikte dünya pazarından aldığı payı artırmayı ve refah seviyesini yükseltmeyi hedefleyen ülkemizde, bu amacı gerçekleştirmek adına dönemden döneme değişiklik gösteren dış ticaret politikaları uygulanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduktan hemen sonraki yıllar gerek savaştan yeni çıkmış olması gerekse yeterli sermayenin olmamasından dolayı ekonomik açıdan oldukça zor geçen yıllar olmuştur. Bununla birlikte o yıllarda ülke sanayisinin kurulması ve geliştirilmesi fikri ortaya çıkmış ve 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi toplanarak bu yönde kararlar almışlardır. Alınan bu kararları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

- El işçiliği ve küçük işletmeden derhal fabrikasyon sisteme dayalı olan üretim şekline geçilmelidir.
- Devlet yavaş yavaş ekonomik gücü olan organ haline gelmelidir ve özel sektör tarafından kurulan teşebbüsler devletçe desteklenmelidir.

- Özel teşebbüse destek ve kredi sağlayacak iki devlet bankası kurulmalıdır.
- Dışarı ile rekabet edebilmek için sanayi bir bütünlük içinde kurulmalıdır ve yabancıların tekellerinden kaçınılmalıdır.
- Yurt içinde üretilen malların ithalatını önlemek amacıyla yüksek gümrük vergilerinin uygulanması.
- Yurt içinde bulunan ve ihtiyacı karşılayacak kadar yeterli olan hammaddenin ağır gümrük vergileri ile ithalatının yasaklanması ve üretim için gerekli olan ve ülkede bulunmayan hammaddenin ithalatına gümrük muafiyeti tanınması.
- Sanayi için gerekli olan makine, teçhizat ve araç gereçlerinin gümrükten muaf tutulması.
- Teşviki Sanayi Kanununun yeniden düzenlenmesi gibi kararlar alınmıştır.

Fakat daha önce imzalanan Lozan Anlaşması 1916 tarihli Gümrük Tarifesinin 1929 yılına kadar sürecek olması sebebi ile alınan bu kararlar uygulanamamıştır. Yukarıdaki alınan kararlara baktığımızda Cumhuriyet'in ilk yıllarında yerli sanayinin gelişmesi için ithalatı kısıtlayıcı tedbirler alınmak istendiği ve bunu sağlayabilmek için Devlet tarafından bazı kararlar alındığı açıkça görülmektedir(Seymen, 2000).

1940'lı yıllara gelindiğinde ise durum çok fazla değişmemiş ve ülkemiz ekonomisi çok fazla gelişme kaydedemeyerek yine aynı politikaya benzer olan dış ticaret politikalarını uygulama yoluna gitmiştir. 1950'li yıllardan sonra teknolojide meydana gelen hızlı değişimle birlikte Dünyada da ticaretin hacmi ve şekli değişmeye başlamıştır. Bu yıllardan sonra dünya ticaretinin hacmi artarak ülkelerin birbirleri ile olan dış ticaret ilişkileri artmış ve kendi aralarında bir takım ortaklıklar kurarak anlaşmalar yapmışlardır.

Türkiye ekonomisinde 1970'li yılların sonuna kadar ithal ikameci bir sanayi stratejisi izlendi. İzlenen bu politika ile yerli sanayicinin dünya ile rekabet edebilecek aşamaya gelinceye kadar gümrük duvarları ile korunması amacı güdüldü. Fakat gerekli denetim ve katma değeri yüksek ürünler üreten işletmelerin ortaya çıkmaması ile sanayicinin, kalitesiz ürünlerini yüksek kar oranları ile satmaya olanak sunan bir ortam oluştu. Beklenen ekonomik ilerlemenin gerçekleşmemesi ve dünya enerji buhranından sonra ülkemizde yaşanan döviz darboğazlarının da etkisiyle, Ancak 1980'li yıllara gelindiğinde dış ticaret politikasının yeniden gözden geçirilerek dünya ile entegrasyonunu sağlayacak bir takım adımlar atılmaya başlanmıştır.

24 Ocak 1980 İstikrar Programı ve Kararları olarak bilinen adımın atılması ile genel olarak ekonominin liberalizasyonunu sağlamaya dönük politikalar benimsendi ve bu kapsamda ithal ikameci sanayi stratejisi terk edilerek yerine ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsendi(Büyükdere, Erişim Tarihi: 05/06/ 2014).

Böylelikle ülkemizin dünya ekonomisi ile daha yoğun bir şekilde entegre olma süreci 1980’li yıllardan sonra hız kazanıp gelişerek devam etmiştir. 2000’li yıllarda yaşanan krizle birlikte ülke ekonomisinde daralma yaşansa da uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ve alınan tedbirlerle Türkiye bu kriz sürecini de atlatabildi. 2008 yılında meydana gelen küresel kriz ile birlikte diğer tüm dünya ülkeleri gibi Türkiye’de krizden etkilenerek büyüme oranında düşüş meydana geldi ve ekonomisinde meydana gelen bir takım daralmaya rağmen büyüme hızını devam ettiren ülkeler arasında kalmayı başarabildi. 2010’lu yıllarda Türkiye artık dünyanın en büyük 16. ekonomisi haline gelerek dünya ticaretinde adından söz ettiren bir ülke konumuna gelmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunun 100. yılı olan 2023 yılında, dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almayı hedefleyerek bu yönde dış ticaret politikaları uygulamak istemiştir. Konunun daha ayrıntılı anlaşılması için aşağıdaki bölümlerde özellikle 1980’li yıllardan itibaren gelişmeye başlayan dış ticaretimizin bu dönemden günümüze kadar gelen süreçte uygulanan dış ticaret politikaları dönemselsel olarak ele alınmıştır.

2.2- 1980-2013 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARET DENGESİ VE DIŞ TİCARET POLİTİKASININ YORUMLANMASI

Özellikle 1980 yılından itibaren gelişen ve dünya ile daha çok entegre olan ekonomimiz dış ticarete de bu yıllardan sonra etkin olmaya başlamıştır.24 Ocak 1980 kararlarının ardından ithalat politikası yerini ihracata dayalı olan politikalara bırakmış ve bu yıllardan sonra sürekli ihracatımızın arttırılması için çalışmalar yapılmıştır. Aşağıdaki bölümlerde 1980 ile 2013 yılları arasında dış ticaretimizde meydana gelen artışlar ve dış ticaret dengesi dönemselsel olarak ele alınacaktır. Ülkemizde yıllar itibari ile yaşanan ekonomik ve siyasi krizlerle birlikte ekonomimizin nasıl değiştiği ve hangi oranlarda büyüyerek bu günlere geldiği yine dönemselsel olarak ele alınan bölümlerde görülecektir.

2.2.1- 1980 - 1990 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları

Ülkemiz ekonomi politikasında köklü değişikliklerin yapıldığı 1980'li yıllarda ithal ikameci dış ticaret politikası yerine ihracata dayalı politikalar geliştirilerek uygulamaya konulmak istenmiştir. 1980 yılında ki değişimin başlangıcı ve en önemli adımı olan 24 Ocak Kararları bunun en belirgin örneğidir. 24 Ocak Kararları ile birlikte iki temel politika benimsenmiş ve bunlar uygulanmak istenmiştir. Bu politikalardan ilki merkezden yönetim anlayışı yerine piyasa mekanizması yönetimi anlayışına yer verilmiş ve böylelikle mal ve hizmet piyasalarında meydana gelen çarpıklıkların giderilmesi olarak amaçlanmıştır. Bir diğer temel ekonomik kalkınma stratejisinin komple değiştirilerek, ithal ikameci kalkınma planının yerine ihracata dayalı kalkınma planına geçilmiş olmasıdır. Belirlenen bu iki temel hedefi gerçekleştirebilmek için, yeni bir fiyat politikası üzerinde çalışılarak kurumsal anlamda düzenlemeler yapılmış olup kambiyo rejimi, dış ticaret ve kur politikası yeniden gözden geçirilerek dışa açık bir ekonominin ihtiyaçlarına uygun hale getirilmiştir.

24 Ocak 1980 İstikrar Kararları ile başlayan süreçte ilk olarak fiyat kontrolü uygulamasına son verilerek ekonomik liberalizasyon yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda Bakanlar Kurulunun 8/ 173 Sayılı Kararı ile Fiyat Kontrol Komitesi kaldırılmıştır. 8/ 177 Sayılı Kararla da piyasa fiyatlarının kontrol edilmesine ve belirlenmesine olanak sağlanan Türk Parasının Değerinin Korunması Hakkındaki 19 Sayılı karar ve tebliğlerde yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kararlarla birlikte KİT ürün ve hizmetlerinin fiyatlarının serbest olarak belirlenebileceği ve sübvansiyonların kaldırılacağı da kamuoyuna duyurulmuştur. Yapılan bu yeniliklerle birlikte mal ve hizmet fiyatlarının piyasa koşullarına uygun olarak belirlenebilmesi ve o dönemlerde yaşana karaborsa ile çifte fiyatlandırmanın da önüne geçilmek istenmiştir(Seymen, 2000).

1980'li yıllarda alınan kararlar ve uygulamaya konmak istenen ekonomi politikaları Türkiye'nin ekonomisinin artık gelişerek dışarıya açılacağına sinyallerini vermiştir. Bunun yanı sıra özel sektöre bir takım yardım ve teşvikler verilerek ihracata dayalı üretim yapmaları özendirilmiştir.

Aşağıdaki tabloda ise 1980 – 1990 yılları arasındaki dış ticaret rakamları verilmiştir. Bu rakamlara bakarak o yıllardaki uygulanan dış ticaret politikalarının amacına ulaşip ulaşmadığı konusunda daha ayrıntılı olarak yorum yapma şansımız olacaktır.

Tablo 5: 1980- 1990 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

İhracat Rakamları			İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	Değişim
Yıllar	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	Bin-Dolar \$	%
1980	2 910 122	28,7	7 909 364	56,0	-4 999 242	10 819 486	36,8
1981	4 702 934	61,6	8 933 374	12,9	-4 230 439	13 636 308	52,6
1982	5 745 973	22,2	8 842 665	-1,0	-3 096 692	14 588 639	65,0
1983	5 727 834	-0,3	9 235 002	4,4	-3 507 168	14 962 836	62,0
1984	7 133 604	24,5	10 757 032	16,5	-3 623 429	17 890 636	66,3
1985	7 958 010	11,6	11 343 376	5,5	-3 385 367	19 301 386	70,2
1986	7 456 726	-6,3	11 104 771	-2,1	-3 648 046	18 561 497	67,1
1987	10 190 049	36,7	14 157 807	27,5	-3 967 757	24 347 856	72,0
1988	11 662 024	14,4	14 335 398	1,3	-2 673 374	25 997 422	81,4
1989	11 624 692	-0,3	15 792 143	10,2	-4 167 451	27 416 835	73,6
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1

Kaynak: (TÜİK, 2014)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda 1980 yılından itibaren ihracatın bir takım dalgalanmalar olsa da genel olarak arttığını görmekteyiz. Özellikle ekonomimiz adına radikal kararların alındığı 1980 yılından sonraki ilk ihracatın % 61 oranında artarak en yüksek oranda artış sağladığını görmekteyiz. Bu rakamlar ise bize uygulanmak istenen ekonomik politikanın başarılı olduğu hakkında bilgi vermektedir. Bu yılları takiben diğer yıllarda da genel olarak ihracat rakamlarının arttığını yine tablodan görmekteyiz. 1980 yılında %36 olan karşılama oranı ise yıllar içerisinde %80'lere kadar çıkmıştır.

Karşılama oranındaki bu artışlar yine ihracatın ithalata göre daha fazla artış gösterdiğini ve artık ithal ikameci politikadan vazgeçilip uygulanmak istenen ihracata dayalı ekonomik politikanın gerçekleştirildiğini açıkça görmekteyiz. Bunun yanı sıra ülkemizin dış ticaret hacmine baktığımızda ise yine yıllar itibari ile sürekli bir artışın artış olduğunu söyleyebiliriz.

24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda devlet özelleştirmelere ağırlık vererek bazı kurumları özelleştirme yoluna gitmiştir. Bunun yanı sıra elektrik, ulaşım, sağlık, eğitim, çay, tütün, şeker gibi ürünlerdeki devlet tekeli kaldırılmış ve özel sektöründe bu alanda yatırım yapmasını teşvik etmiştir. Bunun yanı sıra yine o dönemde kambiyo rejimi ve döviz kurunun düzenlenmesi, İthalatın liberalizasyonu, ihracatın teşviki ve AB ile Gümrük Birliği çerçevesinde bir takım düzenlemelerin yapılmış olması ihracat rakamlarının artmasında ve dış ticaret hacmimizin büyümesinde oldukça etkili olmuştur(Gökalp, 1994).

2.2.2 1990 - 1996 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları

Bu bölümde 1980 yılı ile başlayan ve artık dışa açılmak için geçen on yıllık sürenin sonuna gelindiği, Türkiye'nin dünya ile entegre olarak uluslar arası anlaşmalar yaptığı ve uluslararası kuruluşlara katıldığı yıllar olarak tanımlamak mümkün olacaktır. Diğer bir ifade ile bu yıllarda Türkiye'nin dış ticaretinde uluslararası hukuk kurallarına olan bağlayıcılığının arttığı yapılan uygulamalar düzenlemeler ve alınan kararların uluslar arası normlar dikkate alınarak hazırlandığı ve uygulamaya konulduğu yıllar olarak ta söyleyebiliriz. Bu açıdan baktığımız da bu yıllar arasında Türk dış ticareti açısından oldukça önemli sayılabilecek iki olayın meydana geldiğini söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi 1 Ocak 1995 tarihinde Türkiye'nin WTO' ya katılması, ikicisi ise 1 Ocak 1996 yılında Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği Anlaşmasının yürürlüğe girmesidir. Türkiye'nin bu yıllarda dış ticaret hacmi sürekli olarak artmaya başlamış ve dış ticaretini özellikle ihracatını artırmak için bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Aşağıdaki tabloda o yıllarda meydana gelen dış ticaret verilerini daha detaylı görebiliriz.

Tablo 6: 1990 – 1996 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

İhracat Rakamları			İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	Değişim
Yıllar	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	Bin-Dolar \$	%
1990	12 959 288	11,5	22 302 126	41,2	-9 342 838	35 261 413	58,1
1991	13 593 462	4,9	21 047 014	-5,6	-7 453 552	34 640 476	64,6
1992	14 714 629	8,2	22 871 055	8,7	-8 156 426	37 585 684	64,3
1993	15 345 067	4,3	29 428 370	28,7	-14 083 303	44 773 436	52,1
1994	18 105 872	18,0	23 270 019	-20,9	-5 164 147	41 375 891	77,8
1995	21 637 041	19,5	35 709 011	53,5	-14 071 970	57 346 052	60,6
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2

Kaynak(TÜİK,2014).

Yukarıdaki verilere baktığımızda 1990 – 1996 yılları arasında ihracat rakamlarının kesintisiz olarak arttığını söyleyebiliriz. Fakat ihracat oranları ile birlikte ithalatında o yıllarda arttığını ve ithalatın ihracatı karşılama oranının dalgalandığını görmekteyiz. Daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz üzere karşılama oranının % 100'e yakın veya daha fazla olması ülke ekonomileri tarafından arzu edilen bir durumdur. Bu yıllarda ihracatımızda her ne kadar sürekli bir artış olsa da karşılama oranlarında istenilen artışın olduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte o yılların ortalaması olarak karşılama oranının % 61,52 seviyelerinde olduğunu görmekteyiz.

Bu yıllarda AB ile imzalanan GB anlaşması Türkiye'nin artık ticari ilişkilerinde ve aldığı kararlar ile uygulama istediği ekonomi politikaları üzerinde etkili olmuştur. Bu kapsamda bakıldığında taraflar arasında malların serbest dolaşımı ile üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük tarifesinin uygulanmasını içeren bir anlaşma olmasının yanı sıra, GB ile Türkiye AB'nin ekonomi, ticaret ve rekabet politikaları ile uyumlu bir politika izlemesine de neden olmuştur(AB Bakanlığı,2014).

2.2.3 1996 - 2002 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları

Gümrük Birliği'ne girdiğimiz bu yıllardan itibaren Türkiye dış ticaret politikasını ve bu yönde atacağı adımları artık AB'nin standartlarına veya uymak zorunda olduğu prosedürlere göre yapmaya başlamıştır. GB'ne girmenin getirdiği bazı görev ve sorumluluklarla dış ticarete alınan kararlar ve yapılacak işlemler yine GB'ye uygun olarak yapılmaya başlamıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren ülkemizin dış ticaret hacmi de geçmiş yıllara göre artmış ve artık 60 milyar Amerikan dolarının üzerinde gerçekleşmeye başlamıştır. Fakat bu artışlar o dönemde dünya dış ticaret hacminde meydana gelen artışlarla kıyaslandığında aslında durumun çokta iyi olmadığı ve Türkiye Ekonomisinin istenilen oranda büyümediğini göstermekteydi.

1996- 2002 yılları arasına baktığımızda bu yılların Türkiye ekonomisi açısından oldukça sıkıntılı ve çalkantılı geçtiği yıllar olduğunu söyleyebiliriz. 1990'lı yıllarda yüksek oranda enflasyon ile mücadele ederek bu gümlere gelen Türkiye ekonomisi 1994 yılında da yeni bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır. 1994 yılı öncesinde kamu kesimi faiz dışı harcamaları, kamu gelirlerinden daha fazla açık vermiş, diğer bir deyişle kamu kesimi kazandığından daha da fazlasını harcamıştır. Kamu borçlarının Merkez Bankası ile finanse edilmesi sonucunda Türkiye ilk defa hiper yani yüksek düzeye enflasyonu yaşamış, ardından yapılan kısmi; ama yeterli olmayan iyileşmeler neticesinde zorda olsa Türkiye krizden çıkabilmiştir. Bunun yanı sıra 1998 yılında Asya ekonomilerinde meydana gelen krizde Türkiye'nin bu devletlerle ve Rusya ile olan ticaretinden dolayı ülkeyi etkilemiş ve Türkiye ekonomisi bu krizden de etkilenmiştir(Celasun, 2002).

Bu yıllarda bu tür krizlerin yanı sıra Türkiye 1999 yılında sanayinin ve ticaretin merkezi olan Marmara Bölgesinde meydana gelen bir depremle zor günlerine yeniden dönmüş ve ülke can ve mal kaybının yanı sıra ekonomisinde de ağır kayıplar vermiştir. Yıkılan konut, iş yeri, yol, köprü gibi kamu harcamaları gerektiren giderler artmış ve ülke ekonomisi için bir yük haline gelmiştir. Zor günler geçiren ülke yeni yeni toparlanmaya başladığı o yıllarda 2001 krizi olarak bilinen ve başta siyasi bir kriz olarak başlayan ve sonrasında piyasaları da etkisi altına alna bir kriz haline gelmiştir.

2001 krizi ile birlikte yabancı sermaye ülkeyi terke etmeye başlamış ve ülkede faiz oranları astronomik bir şekilde artarak merkez bankası tarafından TL'nin değerini korumak için alınan tedbir ve çabalar etkisiz kalarak yaklaşık % 40 oranında değer kaybetmesine neden olmuştur. Döviz ihtiyacının artması ve döviz fiyatlarının TL karşısından hızla yükselmesi sonucu ülkenin dış ticareti de bu kriz sürecinden oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir. Tüm bu yaşanan gelişmelere ve meydana gelen olaylara karşın ülkemizin dış ticaret hacmi aşağıdaki tabloda da görüleceği üzere artmış ve her ne kadar istenilen seviyede olmasa da ihracat rakamlarının da arttığı gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloya bakarak bu yıllarda gerçekleşen dış ticaret verileri hakkında daha net ifadeler söyleyebiliriz.

Tablo 7: 1996 – 2002 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

İhracat Rakamları			İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	Değişim
Yıllar	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	Bin-Dolar \$	%
1996	23 224 465	7,3	43 626 642	22,2	-20 402 178	66 851 107	53,2
1997	26 261 072	13,1	48 558 721	11,3	-22 297 649	74 819 792	54,1
1998	26 973 952	2,7	45 921 392	-5,4	-18 947 440	72 895 344	58,7
1999	26 587 225	-1,4	40 671 272	-11,4	-14 084 047	67 258 497	65,4
2000	27 774 906	4,5	54 502 821	34,0	-26 727 914	82 277 727	51,0
2001	31 334 216	12,8	41 399 083	-24,0	-10 064 867	72 733 299	75,7
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9

Kaynak: (TÜİK,2014)

2.2.4 2002 - 2008 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları

Bu dönem 2001 krizinin yaralarının sarılmaya çalışıldığı ve bu yönde alınan kararların uygulamaya konulduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Mayıs 2001 de uygulanmaya konulan "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı", IMF ile imzalanmış stand-by düzenlemesiyle ve Dünya Bankası kredileriyle desteklenmiş ve üretimdeki düşüşün denetim altına alınmasında etkili olmuştur. 2002 yılında yapılan seçimle tek başına iktidar dönemi başlayan Türkiye'de siyasi krizler kısmen son bulmuş ve bu dönem ekonomide ılık rüzgarlar esmesine neden olmuştur. 2001 krizi sonrası bankacılık ve finans alanında alınan kararların uygulanması ve uygulanan sıkı para ve maliye politikaları sonrası ülke ekonomisi toparlanmaya başlamış ve dış ticaretinde artış meydana gelmiştir. Türkiye bu yıllarda ihracat politikalarına ağırlık vererek dış ticaretten aldığı payı artırmak için bir takım adımlar atmış ülkelerle karşılıklı olarak ticaret anlaşmaları imzalamıştır. Çalışmamızın 1. Bölümünde yer verdiğimiz üzere 2002 ile 2014 yılları arasında Türkiye birçok ülke ile karşılıklı ticaret anlaşması için görüşmeler yapmış ve 17 ülke ile Serbest Ticaret Anlaşmaları imzalayarak yürürlüğe girmesini sağlamıştır. Bu ülkelerin yanı sıra şu an gelişmekte olan diğer ülkelerle de müzakeresi devam eden STA'lar bulunmaktadır. Yapılan bu anlaşmalar ve çalışmalar ülkemiz dış ticaretine olumlu yönde etkiler sağlayarak gelişmesine neden olmuştur(Ekonomi Bakanlığı, 2014).

2001 krizinin de alınan önlemler ve uygulanan politikalar ile yakalanan istikrar politikası 2002 yılından 2008 yılına kadar etkisini hissettirmiş ve ihracatımız her geçen gün artmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin ihracat rakamları ilke kez 100 milyar Amerikan dolarının üzerine çıkmıştır. Ekonomide ki bu olumlu gidişata rağmen yinede karşılama ihracatın ithalatı karşılama oranlarında istenilen artış olmamış ve yaklaşık olarak % 65 civarında gerçekleşmiştir. Bu yıllarda dikkat çeken diğer bir gelişmede ithalatımızın da hızla artarak yükselmesi ve dış ticaret açığımızda meydana gelen yüksek artış oranlarının olmasıdır. Bu yıllarda meydana gelen dış ticaret işlemleri için aşağıdaki tabloya bakılarak daha fazla bilgi alınması mümkün olacaktır.

Tablo 8: 2002 – 2008 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

İhracat Rakamları			İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
Yıllar	Değer Bin-Dolar \$	Değişim %	Değer Bin-Dolar \$	Değişim %	Değer Bin-Dolar \$	Değer Bin-Dolar \$	Değişim %
2002	36 059 089	15,1	51 553 797	24,5	-15 494 708	87 612 886	69,9
2003	47 252 836	31,0	69 339 692	34,5	-22 086 856	116 592 528	68,1
2004	63 167 153	33,7	97 539 766	40,7	-34 372 613	160 706 919	64,8
2005	73 476 408	16,3	116 774 151	19,7	-43 297 743	190 250 559	62,9
2006	85 534 676	16,4	139 576 174	19,5	-54 041 498	225 110 850	61,3
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464	63,1
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4

Kaynak: (TÜİK, 2014)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda 2002 – 2008 yılları arasında dış ticaret hacmimizin giderek geliştiğini söyleyebiliriz. Toplamda 300 milyar Amerikan dolarının üzerine çıktığı görülen dış ticaret hacmimizin yaklaşık olarak 3/2'sini ise ithalatımız oluşturmaktadır. İthalatın bu denli yüksek olması ülkemiz ekonomisi açısından çokta sağlıklı kabul edilecek bir durum değildir. Gelişmekte olan her ülke gibi ülkemizde sanayi ve yatırım mallarını ihraç etmek durumunda kalmış ve bu oranında bu denli yüksek olması bu nedenlerden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra artan ithalat rakamları karşısında ülkemizin ilgili kurumları bir takım tedbirler olarak ihracatın daha fazla geliştirilmesini ve artmasını sağlamak için teşviklere ve devlet yardımlarına da daha fazla yönelmeye başlamışlardır. Ülkemizde ihracatın gelişmesi için faaliyet gösteren Türkiye İhracatçılar Meclisi, Dış Ticaret Müsteşarlığı gibi kurumlar bu konularda çalışmalar yaparak ihracatın geliştirilmesi ve katma değeri yüksek ürünler üretilerek dış piyasaya satılması için çalışmalar başlatmışlardır(İTO, 2013).

2.2.5. 2008 - 2013 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi ve Dış Ticaret Politikaları

2008 yılında ABD' de başlayan ve tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz başta gelişmiş olan ekonomiler olmak üzere tüm dünya ekonomisini etkilediği gibi ülkemiz ekonomisini de etkilemiştir.2002 yılında itibaren artan dış ticaret hacmimiz 2008 yılından sonra resesyona girmiş ve iki yıl boyunca bir önceki yıla göre daha az gerçekleşmiştir. Küreselleşme ile teknolojiye ve finans piyasalarında meydana gelen gelişmeler kriz süreçlerinde kendini hissettirerek bir ülkede meydana gelen krizin diğer ülkelere de sıçramasında hızlandırıcı etki yaratmaktadır. Özellikle dünya ekonomisinde oldukça önemli bir yere sahip olan ABD'de meydana gelen bir krizin dünya ekonomisini etkilemesi kaçınılmaz olmuştur.

2008 küresel krizi finans temelli bir kriz olarak ortaya çıkmıştır. ABD'de bankaların uyguladıkları yanlış kredi politikaları ve emlak piyasalarında kullanılan kredilerin geri dönüşünde yaşanan sıkıntılar bu krizin temelini oluşturmaktadır. Konut kredisi kullandıran bankalar, bu kredilere dayanarak türev finansal araçlar (hisse senedi benzeri menkul değerler) düzenleyip, onları piyasaya sürerek, kendilerine yeni fonlar sağlamışlardır. 2008 küresel krizinin oluşmasının temelinde, emlak fiyatlarının aşırı değerlenmesinin yanı sıra, bu kredilere dayanılarak yapılan türev işlemleri de bulunmaktadır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009 akt: Göçer, 2012).

Küresel krizin ekonomiler üzerindeki etkileri ise hızla yayılmaya başlamış özellikle ABD ve AB ülkelerini derinden etkilemiştir. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülke ekonomileri de bu krizden etkilenmiştir. Uluslar arası sermayenin gelişmiş ülkelerde meydana gelen krizin gelişmekte olan ülkelerin kırılgan ekonomilerini de etkileyeceğini düşünerek gerçekleştirdikleri sıcak para çıkışları gelişmekte olan ülkeleri etkileyen en temel sorun olmuştur. Bunun yanı sıra gelişmiş ekonomilerde büyüme oranlarının düşmesi talebin düşmesine neden olarak gelişmekte olan ülkelere yapılan ithalatın azalmasına neden olmuş böylelikle gelişmekte olan ülkelerin ihracat rakamları da düşmüştür. Bu durum ise ihracatı azalan ülkelerin ekonomilerinin küçülmesine bu küçülmede işsizlik gibi sorunlara neden olarak krizin derinleşmesini hızlandırmıştır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemizde durumdan etkilenmiş ülkeye giren sermaye akımlarında ve ihracatında azalma meydana gelerek ekonomisi etkilenmiştir. Ülkemizin diğer ülkelerden, daha az etkilenmesinde ekonomik istikrar politikaları ve 2002 krizinde alınan tedbirler etkili olmuştur(Göçer, 2012).

Başta ABD ve AB ülkeleri olmak üzere kriz sürecinden kurtulmak ve etkisini en aza indirmek için bir takım mali yardımlar ve politik kararlar alarak uygulamaya koymuşlardır fakat alınan bu tedbirler ve uygulanan politikalar kısa vadede krizin etkisini azaltmada yetersiz kalmıştır. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde krizin başladığı yıllardan itibaren özellikle kriz sonrası ilk iki yıl büyüme oranları düşerek ekonomileri küçülmüştür. Bu süreçte ülkeler ekonomilerini canlandırmak ve talep artışı sağlayarak üretim dinamiklerini harekete geçirmek için özellikle BTA'lar imzalayarak dünya pazarındaki paylarını artırmak istemişlerdir. Türkiye'de bu yıllarda bir çok ülke ile ikili anlaşmalar imzalamış ve bazı devletlerle de müzakerelere başlamıştır. Bunun yanı sıra ülkemiz Afrika ülkeleri ile de ticaret payını artırmak için çalışmalarını başlatmıştır. Türkiye AB ile imzaladığı Gümrük Birliği ve yürürlükte olan 17 adet STA bulunmaktadır. STA imzalanan devletlerin on tanesi 2008 küresel krizinin ardından imzalanmıştır. Bununla beraber, 14 ülke ve ülke grubu (Ukrayna, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Japonya, Singapur, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun, Seyşeller, Körfez İşbirliği Konseyi, Libya, MERCOSUR, Faroe Adaları ve Peru) ile STA müzakereleri devam etmektedir. Ayrıca, 10 ülke ve ülke grubu (ABD, Kanada, Tayland, Hindistan, Endonezya, Vietnam, Orta Amerika Topluluğu, Afrika Karayip Pasifik Ülkeleri, Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti) nezdinde de STA müzakerelerine başlama girişiminde bulunulmuştur(Ekonomi Bakanlığı, 2014).

Görüldüğü üzere Türkiye krizin etkilerini tamamen üzerinden atmak ve 2023 yılında hedeflediği dünyanın ilk on ekonomisi arasında yer almak için ihracat rakamlarını artırmak adına daha fazla anlaşma yapma yoluna gitmektedir. Türkiye yapılan anlaşmalarla mevcut pazar payını artırmanın yanı sıra yeni pazarlar bularak dünya ticaretinden aldığı payı da artırmak istemektedir. Aşağıdaki hazırlanan tabloda 2008 – 2013 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret verileri daha net gözükecektir.

Tablo 9: 2008 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

İhracat Rakamları			İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
	Değer	Değişim	Değer	Değişim	Değer	Değer	Değişim
Yıllar	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	%	Bin-Dolar \$	Bin-Dolar \$	%
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770	65,4
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034	72,5
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	- 71 661 113	299 427 551	61,4
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	- 105 934807	375 748 545	56,0
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	- 84 083 404	389 006 877	64,5
2013	151 786 976	-0,4	251 649 892	6,4	- 99 862 915	403 436 868	60,3

Kaynak: (TÜİK, 2014)

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere krizin yaşandığı 2008 yılında ülkemizin ihracat oranı %22,6 gibi yüksek oranda düşerek son yıllarda yakaladığı artış trendini bozmuştur. Bununla birlikte bir sonraki yıl toparlanmaya başlayan ekonomimiz ancak 2011 yılında kriz öncesi dönemin ihracat rakamlarını yakalayabilmiştir. Bununla birlikte 2011 yılında yapılan yüksek ithalattan dolayı tarihinin en büyük dış ticaret açığını da yine bu yılda vermiştir. 2012 yılında daha ılımlı geçen ve ihracatımızın artarak dış ticaret açığımızın azaldığı yıl olmasının yanı sıra 2013 yılında ise beklene büyüme oranı gerçekleşmemiş ve ancak bir önceki yılın ihracat rakamlarına yakın bir oranda ihracat gerçekleşmiştir ve bir önceki yıla oranla dış ticaret açığımız yaklaşık 15 milyar ABD doları artmıştır. Yaşanan bu kriz sürecine rağmen son on yılı değerlendirecek olursak yinede ülkemizin dış ticaretinde olumlu gelişmeler olduğunu söyleyebiliriz. GB'ni imzaladığımız 1996 yılında 180 ülke ve gümrük bölgesine ihracat gerçekleştirilirken, 2002 yılında dönemde ise bu rakam 228'e ulaşmıştır. Bu tarihten sonra, farklı oranlarda artış gösteren ihracatımıza paralel olarak ihracat yapılan ülke ve gümrük bölgesi sayısı da artmıştır. 2011 yılında 236 farklı ülke ve gümrük bölgesine ihracat yapar duruma gelinmiştir(TİM, 2012).

2.3. TÜRKİYE’DE DIŞ TİCARETİN ÜLKE VE ÜLKE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Türkiye tarih boyunca sahip olduğu stratejik konumu itibari ile dünya ticaret yolu üzerinde bulunan önemli bir ülke konumunda olmuştur. Günümüzde her ne kadar ulaşım ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak sınırların ve mesafelerin önemi azalsa da yine bazı durumlarda hala etkisini sürdürmektedir. Ülkemizin gerçekleştirdiği dış ticaret hacminin büyük bir bölümü komşu ülkelerimiz ve ortak gümrük birliğini kullandığımız AB ile gerçekleşmektedir. Aşağıdaki bölümlerde Türkiye’nin ithalat ve ihracatının yıllar itibari ile hangi ülke ve ülke grupları ile yapıldığı daha detaylı olarak ele alınacaktır. Bununla birlikte ithal ve ihraç ettiğimiz mal ve hizmet grupları da yine detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3.1. Türkiye’de Dış Ticaretin Ülke ve Ülke gruplarına Göre Dağılımı

Bu bölümde Türkiye’nin son on yıl içerisinde gerçekleşen dış ticaret verileri ele alınacaktır. Türkiye’nin ihracat ve ithalat yaptığı ilk 20 ülke ile bu ülkelerin oluşturdukları ülke grupları ayrı ayrı tablolarla gösterilecektir. Türkiye’nin imzaladığı ticari anlaşmalar ile üyesi olduğu BTA’lar ile olan ticaret hacmi ve son on yıllık dönemdeki değişimde yine bu tablolar aracılığıyla detaylı olarak incelenebilecektir.

2.3.1.1. Türkiye’nin İhracat yaptığı Ülkeler ve Ülke Grupları

Türkiye’nin son on yıl içerisinde ihracat yaptığı ülkelerle olan ihracat rakamları ve bu rakamlardaki değişimleri bu bölümde inceleyeceğiz. Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin son on yılında 2008 küresel kriz öncesi ve sonrası şeklinde 5’er yıllık ihracat rakamları ihracat yaptığı ilk yirmi ülke verilmiştir. Tabloda ki yapılan sıralama 2008 yılı ve 2013 yılında en çok ihracat yapılan ülkeden başlanılarak sıralanmıştır.

**Tablo 10: Türkiye'nin 2004 - 2008 Yılları Arasında En Çok İhracat
Yaptığı Ülkeler**

	Yıllar	2008	2007	2006	2005	2004
Sıra	Toplam	132 027 196	107 271 750	85 534 676	73 476 408	63 167 153
1	Almanya	12 951 755	11 993 232	9 686 235	9 455 050	8 745 282
2	İngiltere	8 158 669	8 626 776	6 814 301	5 917 163	5 544 303
3	BAE	7 975 400	3 240 940	1 985 696	1 675 187	1 143 728
4	İtalya	7 818 988	7 480 060	6 752 346	5 616 755	4 648 475
5	Fransa	6 617 511	5 974 462	4 604 349	3 805 760	3 668 418
6	Rusya	6 483 004	4 726 853	3 237 611	2 377 050	1 859 187
7	ABD	4 299 941	4 170 688	5 060 854	4 910 715	4 860 041
8	İspanya	4 047 267	4 579 995	3 720 458	3 010 857	2 619 784
9	Romanya	3 987 476	3 644 162	2 350 474	1 785 409	1 235 485
10	Irak	3 916 685	2 844 767	2 589 352	2 750 080	1 820 802
11	Hollanda	3 143 835	3 018 878	2 539 246	2 469 582	2 138 004
12	Suudi Arabistan	2 201 875	1 486 918	983 227	962 156	768 519
13	Ukrayna	2 187 675	1 481 156	1 121 364	821 034	575 827
14	Belçika	2 122 434	1 735 798	1 381 104	1 292 264	1 183 181
15	İran	2 029 760	1 441 190	1 066 902	912 940	813 031
16	İsrail	1 935 235	1 658 195	1 529 158	1 466 913	1 315 292
17	Azerbaycn	1 667 469	1 047 668	695 287	528 076	403 942
18	Çin	1 437 204	1 039 523	693 038	549 764	391 585
19	Mısır	1 426 450	902 703	709 353	687 299	473 145
20	Libya	1 074 288	643 150	489 261	384 167	337 204
21	Diğerleri	46 544 274	35 534 635	27 525 058	22 098 187	18 621 916

**Tablo 11: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İhracat
Yaptığı Ülkeler ve İhracat Rakamları**

	Yıllar	2013	2012	2011	2010	2009
	Toplam	151 786 976	152 461 737	134 906 869	113 883 219	102 142 613
Sıra	Ülkeler					
1	Almanya	13 703 238	13 124 375	13 950 825	11 479 066	9 793 006
2	Irak	11 949 076	10 822 144	8 310 130	6 036 362	5 123 406
3	İngiltere	8 772 040	8 693 599	8 151 430	7 235 861	5 937 997
4	Rusya	6 964 664	6 680 777	5 992 633	4 628 153	3 189 607
5	İtalya	6 716 828	6 373 080	7 851 480	6 505 277	5 888 958
6	Fransa	6 376 786	6 198 536	6 805 821	6 054 499	6 211 415
7	ABD	5 635 895	5 604 230	4 584 029	3 762 919	3 240 597
8	BAE	4 965 649	8 174 607	3 706 654	3 332 885	2 896 572
9	İspanya	4 334 422	3 717 345	3 917 559	3 536 205	2 818 470
10	İran	4 192 484	9 921 602	3 589 635	3 044 177	2 024 546
11	Çin	3 600 877	2 833 255	2 466 316	2 269 175	1 600 296
12	Hollanda	3 537 675	3 244 429	3 243 080	2 461 371	2 127 297
13	Mısır	3 200 411	3 679 195	2 759 311	2 250 577	2 599 030
14	Suudi Arb.	3 191 505	3 676 612	2 763 476	2 217 646	1 768 216
15	Azerbaycan	2 960 381	2 584 671	2 063 996	1 550 479	1 400 446
16	Libya	2 753 212	2 139 440	747 629	1 932 370	1 795 117
17	İsrail	2 649 663	2 329 531	2 391 148	2 080 148	1 522 436
18	Romanya	2 616 624	2 495 427	2 878 760	2 599 380	2 201 936
19	Belçika	2 573 827	2 359 575	2 451 030	1 960 441	1 795 682
20	Ukrayna	2 189 279	1 829 207	1 729 760	1 260 423	1 004 772
21	Diğerleri	48 902 442	45 980 102	44 552 166	37 685 804	37 202 809

Kaynak: (TÜİK, 2014)

Yukarıdaki tablo 10 ve tablo 11 'e baktığımızda 2004 yılından 2008 yılına kadar ülkemiz ihracatının sürekli olarak arttığını görmekteyiz. 2008 yılında meydana gelen küresel krizin de etkisi ile 2009 yılında ihracatımız toplam rakamı bir önceki yıla göre düşmüştür ve 2008 yılındaki ihracat rakamını ancak iki yıl sonra yani 2011 yılında tekrar yakalamıştır. ABD' de meydana gelen küresel krizle birlikte 2008 yılından sonra ihracat rakamlarımız krizin yoğun olarak hissedildiği ülkeler düşüşe geçmiştir. Tablolara bakıldığında küresel krizin en çok etkilediği ülkeler olan İngiltere, İtalya, İspanya, ABD gibi ülkelere olan ihracat rakamlarımızın düşerek 2008 yılındaki sıralamanın 2013 yılında değiştiğini görmekteyiz. Bu gibi ülkelere olan ihracatımızın düşmesindeki temel sebep küresel krizin etkisi ile bu ülkelerde Türkiye'nin ihraç ettiğimiz mal ve hizmet gruplarına olan talebin azalması ve bu azalmanın ülkemizdeki ihracat yapan firmaları etkilemesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Diğer taraftan, AB'nin tercihli rejimlerine uyum sürecinde ülkemiz 17'si yürürlükte olan Serbest Ticaret Anlaşması (STA) imzalamış olup, pek çok ülke ve ülke grupları ile müzakereler ve müzakerelere başlama süreçleri devam etmektedir. Ve bu devam eden müzakerelerin sonuçlanması ile ileriki yıllarda ihracatımızda artış meydana gelmesi beklenmektedir. STA'ların ihracat ve ithalat rakamlarındaki sonuçları incelendiğinde, 2000-2010 döneminde, genel ihracat artış oranımız % 310 iken, yürürlükte olan 16 STA ülkesine ihracatımızın artış oranının % 468 olduğu görülmektedir. Bu rakamlar dikkate alındığında STA imzaladığımız ülkelerle ihracatımızın daha fazla arttığını söyleyebiliriz. STA imzaladığımız 17 ilkenin yanı sıra ihracatımızdaki en büyük payı oluşturan ve Gümrük Birliği Anlaşması imzaladığımız AB ülkeleri de ihracatımızda ilk sıralarda yer almaktadır. Özellikle Almanya ile olan ihracatımız yıllar itibari ile düzenli olarak artış göstermiş ve en çok ihracat yaptığımız ülke konumuna gelmesini sağlamıştır(TİM, 2012). Aşağıdaki tabloda yukarıdaki ülkelerin yıllar itibari ile ihracatımızdan aldıkları payı göstermektedir. Bu tabloya bakıldığında yıllar itibari ile ihracatımızın gerçekleştirildiği ülkelerin toplam ihracat rakamlarımızdaki payı da daha açık bir şekilde gözlemlenebilecektir.

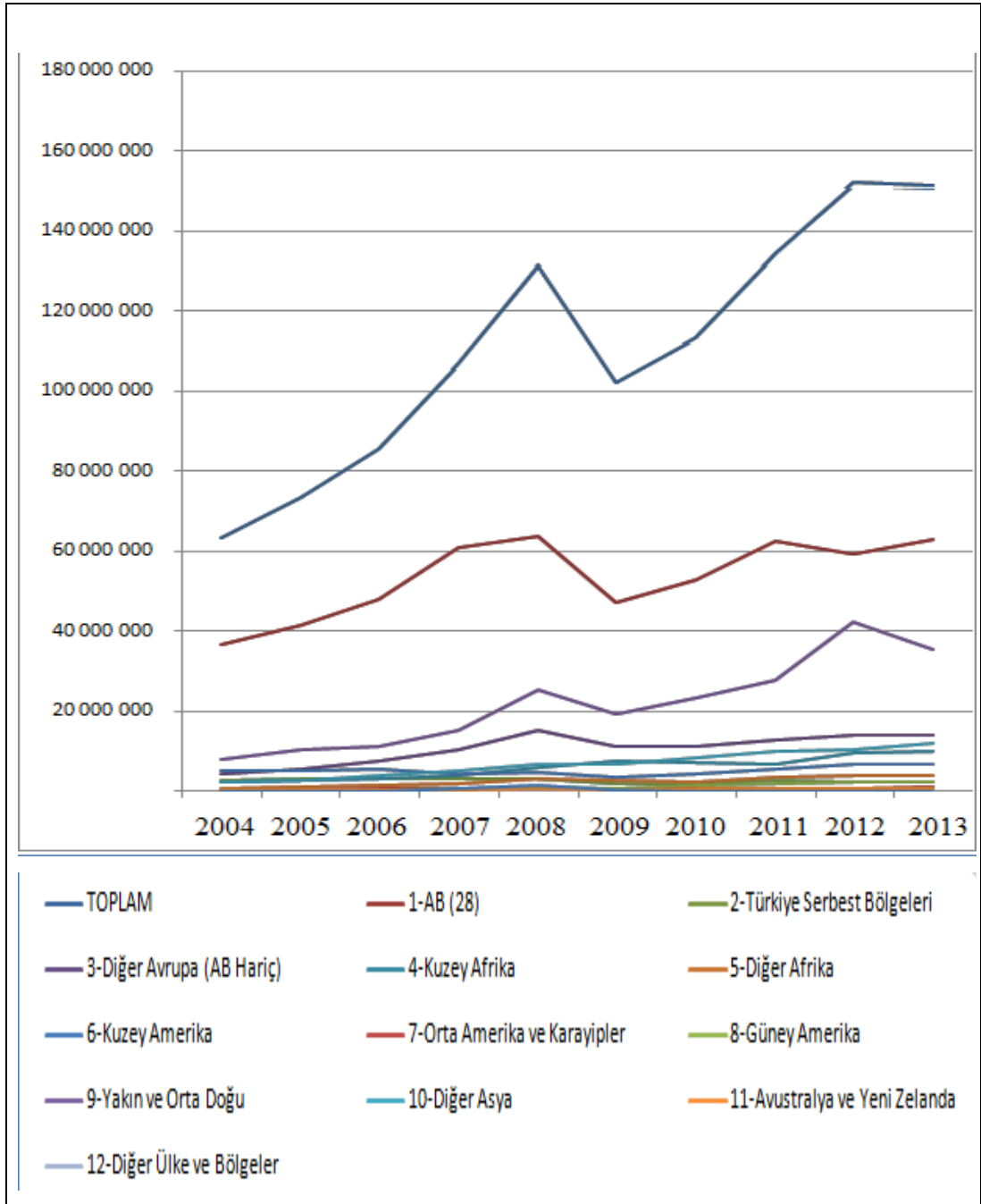
**Tablo 12: En Çok İhracat Yaptığımız 20 Ülkenin 2004 – 2013 Yılları
Arasında Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Payları**

Sıra	Yıllar	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
		%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
1	Almanya	9,0	8,6	10,3	10,1	9,6	9,8	11,2	11,3	12,9	13,8
2	Irak	7,9	7,1	6,2	5,3	5,0	3,0	2,7	3,0	3,7	2,9
3	İngiltere	5,8	5,7	6,0	6,4	5,8	6,2	8,0	8,0	8,1	8,8
4	Rusya	4,6	4,4	4,4	4,1	3,1	4,9	4,4	3,8	3,2	2,9
5	İtalya	4,4	4,2	5,8	5,7	5,8	5,9	7,0	7,9	7,6	7,4
6	Fransa	4,2	4,1	5,0	5,3	6,1	5,0	5,6	5,4	5,2	5,8
7	ABD	3,7	3,7	3,4	3,3	3,2	3,3	3,9	5,9	6,7	7,7
8	BAE	3,3	5,4	2,7	2,9	2,8	6,0	3,0	2,3	2,3	1,8
9	İspanya	2,9	2,4	2,9	3,1	2,8	3,1	4,3	4,3	4,1	4,1
10	İran	2,8	6,5	2,7	2,7	2,0	1,5	1,3	1,2	1,2	1,3
11	Çin	2,4	1,9	1,8	2,0	1,6	1,1	1,0	0,8	0,7	0,6
12	Hollanda	2,3	2,1	2,4	2,2	2,1	2,4	2,8	3,0	3,4	3,4
13	Mısır	2,1	2,4	2,0	2,0	2,5	1,1	0,8	0,8	0,9	0,7
14	S.Arabistan	2,1	2,4	2,0	1,9	1,7	1,7	1,4	1,1	1,3	1,2
15	Azerbaycan	2,0	1,7	1,5	1,4	1,4	1,3	1,0	0,8	0,7	0,6
16	Libya	1,8	1,4	0,6	1,7	1,8	0,8	0,6	0,6	0,5	0,5
17	İsrail	1,7	1,5	1,8	1,8	1,5	1,5	1,5	1,8	2,0	2,1
18	Romanya	1,7	1,6	2,1	2,3	2,2	3,0	3,4	2,7	2,4	2,0
19	Belçika	1,7	1,5	1,8	1,7	1,8	1,6	1,6	1,6	1,8	1,9
20	Ukrayna	1,4	1,2	1,3	1,1	1,0	1,7	1,4	1,3	1,1	0,9
21	Diğerleri	32,2	30,2	33,0	33,1	36,4	35,3	33,1	32,2	30,1	29,5

Kaynak: (TÜİK,2014).

Yukarıdaki tabloya baktığımızda 2013 yılı itibari ile ihracatımızdaki ilk sıraları AB ülkeleri ve komşu ülkelerimiz almaktadır. Almanya son on yıl boyunca ihracatımızda hep ilk sırayı almayı başarmıştır. Bunun yanı sıra dikkat çeken ikinci ülke ise son on yılda ihracatımızdaki payını sürekli olarak artıran ve 2013 yılı itibari ile ikinci sırayı alan Irak olmuştur. ABD'ye olan ihracatımız ise küresel krizin meydana geldiği 2008 yılından sonra düşüşe geçerek son yıllarda da resesyon meydana gelmiştir. Yine krizin hissedildiği diğer ülkelerde de 2008 yılından sonra ihracatımızdaki paylarının düştüğünü ve son iki yılda yavaş yavaş toplanmaya başladığını görmekteyiz.

Şekil 17: Ülke Gruplarının Türkiye'nin İhracatındaki Payı

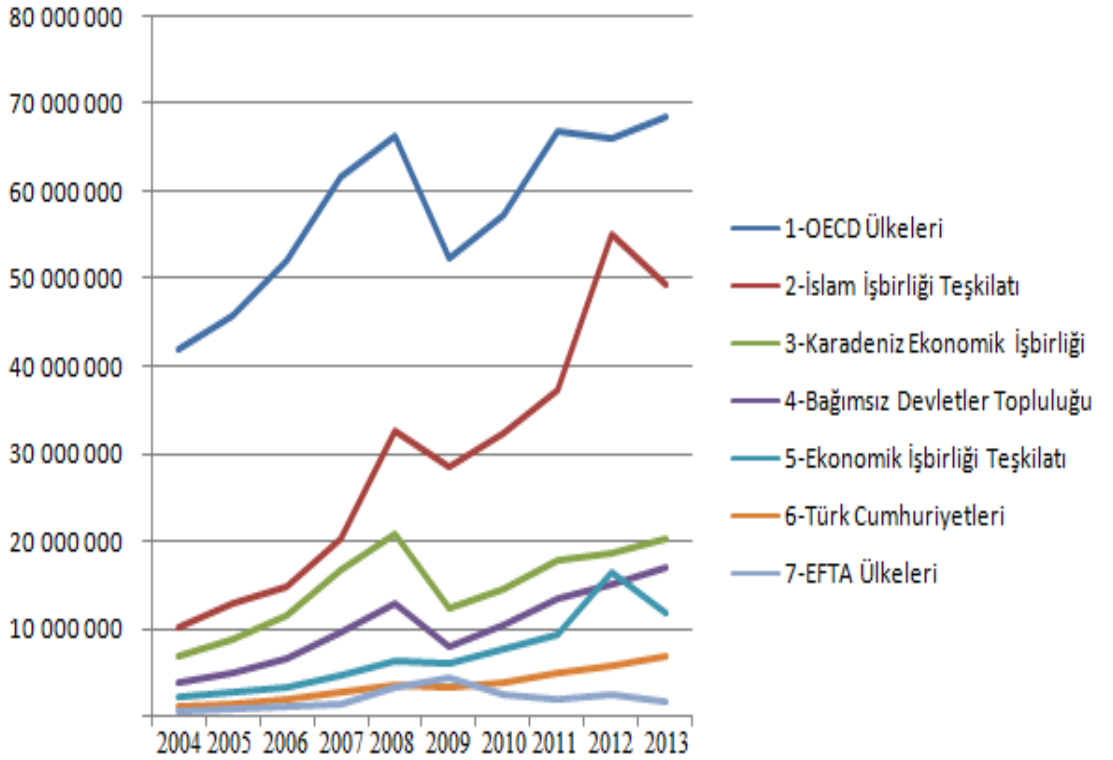
Kaynak: (TÜİK, 2014)

Yukarıdaki grafikte de görüldüğü gibi ihracatımızdaki en büyük payı AB(28) ülkeleri, Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri İle Diğer Avrupa Ülkeleri(AB 28 Hariç) oluşturmaktadır. Bu üç ülke grubunun ihracatımızdaki payı % 75 civarındadır. Bu ülkeleri yaklaşık %15 ile Afrika kıtası ülkeleri ve % 10'la Diğer Asya Ülkeleri takip etmektedir. Kalan % 5'lik kısmı ise Kuzey ve Orta Amerika Ülkeleri oluşturmaktadır.

2.3.1.2. Türkiye'nin İhracatının BTA'lara Göre Dağılımı

Aşağıdaki grafikte Türkiye'nin ihracat rakamlarının dünya üzerinde yürürlükte olan BTA'na oranları verilmiştir. Bu grafiğe bakarak Türkiye'nin oluşturulana bu bölgesel organizasyonlarla olan dış ticaret ilişkisi ve ihracatının gelişim trendi rahatlıkla görülmektedir. Türkiye'nin son on yıl ki toplam ihracatı içerisinde OECD ülkelerinin büyük bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. Diğer organizasyonlarla olan ihracat oranının ise dalgalanarak da olsa artış yönünde olduğu söylenebilir. Özellikle İslam Birliği Teşkilatı ile olan ihracat rakamlarının yıllar itibari ile arttığı belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. 2008 küresel krizi ile birlikte 2008 ve 2009 yılları ihracat rakamlarının tüm organizasyonlar içerisinde düşüş yönünde olduğunu yine grafiğe bakarak söyleyebiliriz. Toplam ihracatımız içerisindeki en az payın ise 2008 küresel krizinin yoğun olarak hissedildiği EFTA ülkelerine olduğunu görmekteyiz. Daha detaylı bilgi için lütfen aşağıdaki grafiği inceleyiniz.

Şekil 18: Dünya Üzerindeki BTA'ların Türkiye'nin İhracatındaki Payı

Kaynak: (TÜİK, 2014).

2.3.1.3. Türkiye'nin İthalat Yaptığı Ülkeler ve Ülke Grupları

Türkiye gelişmekte olan her ülke gibi sanayisini geliştirmek ve katma değeri yüksek ürünler üreterek piyasaya sunmak için kendi ülkesinde üretmediği yüksek teknoloji ve birikim gerektiren ürünleri ithal etmektedir. İthalatımızda ara mallar ile makine ve teçhizatların oranının yüksek olması bu ürünlerin üretimde kullanılmak üzere ithal edildiğinin bir göstergesidir. Bunun yanı sıra ülkemizde dış ticaret açığının yüksek olması ve istenilen seviyeye indirilememesi ithalatımızın ihracatımızdan daha yüksek olduğunu ve bu açığın azaltılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye artık otomotiv, bilişim hizmetleri ve ileri teknoloji gerektiren ürünleri ithal etmek yerine kendisi üreten bir ülke konumuna gelmelidir ve bu amaç doğrultusunda şirketler Ar – Ge faaliyetlerine daha çok bütçe ayırmalıdır. Gelişmekte olan bir ülke konumunda olan Türkiye'nin ihracatının yüksek olmasının diğer bir sebebi ise üretim yapmak için sanayisinde kullandığı enerji ihtiyacının büyük bir kısmını ithal ediyor olmasından kaynaklanmaktadır. Üretimi arttıkça enerjiye olan ihtiyacının da artması sonucu ithal edilen enerji kaynaklarının da miktarı artarak ihracatın artmasına ve dış ticaret açığının artmasına neden olmaktadır. Bu yüzden dolayı Türkiye yükte hafif parada ağır olarak tabir edilen katma değeri yüksek ürünler üretip dünya piyasalarına satmalı ve bu satıştan yüksek döviz girdisi sağlayarak dış ticaret rakamlarına olumlu yönde katkıda bulunmalıdır.

Aşağıdaki tablolar incelendiğinde ise Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler ve bu ülkelerin oluşturdukları ülke grupları ile BTA'lar ile olan ithalat rakamları detaylı bir şekilde görülecektir. Krizden önce ve krizden sonraki tarihlerde yapılan ithalat rakamları ayrı ayrı tablolarda gösterilerek krizin ithalatımız üzerindeki etkisinin daha net bir şekilde görülmesi amaçlanmıştır. Aşağıdaki tablolarda ülkeler ile yaptığımız ithalat rakamları ve bu ithalat rakamlarının yıllar itibari ile değişimi de görülebilmektedir. Daha detaylı bilgi için lütfen aşağıdaki tablolara bakınız.

Tablo 13: Türkiye'nin 2004 - 2008 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Rakamları

	Yıllar	2008	2007	2006	2005	2004
Sıra	Toplam	201 963 574	170 062 715	139 576 174	116 774 151	97 539 766
1	Rusya	31 364 477	23 508 494	17 806 239	12 905 620	9 033 138
2	Çin	15 658 210	13 234 092	9 669 110	6 885 400	4 476 077
3	Almanya	18 687 197	17 539 955	14 768 220	13 633 888	12 515 655
4	İtalya	10 682 037	9 751 280	8 649 577	7 566 262	6 858 739
5	ABD	11 975 929	8 166 068	6 260 873	5 375 548	4 745 195
6	İran	8 199 689	6 615 394	5 626 610	3 469 706	1 962 059
7	İsviçre	5 588 439	5 268 879	4 014 793	4 053 977	3 404 540
8	Fransa	9 022 015	7 849 709	7 239 953	5 887 817	6 201 348
9	İspanya	4 548 182	4 342 994	3 832 589	3 555 106	3 253 675
10	Hindistan	2 457 908	2 299 732	1 579 405	1 280 473	1 046 398
11	İngiltere	5 258 923	5 477 102	5 137 553	4 695 645	4 317 140
12	G. Kore	4 091 711	4 369 903	3 556 269	3 485 389	2 572 537
13	BAE	691 202	470 092	352 284	205 442	183 485
14	Ukrayna	6 106 325	4 519 114	3 059 079	2 651 017	2 509 351
15	Yunanistan	1 150 715	950 157	1 045 328	727 830	594 351
16	Belçika	3 150 747	2 868 671	2 476 928	2 241 112	1 991 728
17	Romanya	3 547 820	3 112 752	2 668 987	2 285 592	1 699 553
18	Japonya	4 026 764	3 703 442	3 216 725	3 109 218	2 684 287
19	Hollanda	3 056 340	2 655 039	2 160 110	2 151 585	1 908 145
20	Polonya	1 977 852	1 646 232	1 436 586	1 244 447	996 105
21	Diğerleri	50 721 091	41 713 614	35 018 955	29 363 079	24 586 258

Kaynak: (TÜİK, 2014).

Tablo 14: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülkeler ve İthalat Rakamları

		2013	2012	2011	2010	2009
Sıra	Toplam	251 649 892	236 545 141	240 841 676	185 544 332	140 928 421
1	Rusya	25 064 214	26 625 286	23 952 914	21 600 641	19 450 086
2	Çin	24 685 887	21 295 242	21 693 336	17 180 806	12 676 573
3	Almanya	24 181 597	21 400 614	22 985 567	17 549 112	14 096 963
4	İtalya	12 884 864	13 344 468	13 449 861	10 139 888	7 594 645
5	ABD	12 596 171	14 130 546	16 034 121	12 318 745	8 575 737
6	İran	10 383 217	11 964 779	12 461 532	7 645 008	3 405 986
7	İsviçre	9 645 289	4 304 864	5 018 977	3 153 702	1 999 386
8	Fransa	8 079 840	8 589 896	9 229 558	8 176 600	7 091 795
9	İspanya	6 417 719	6 023 625	6 196 452	4 840 062	3 776 917
10	Hindistan	6 367 791	5 843 638	6 498 651	3 409 938	1 902 607
11	İngiltere	6 270 879	5 629 455	5 840 380	4 680 611	3 473 433
12	G. Kore	6 088 318	5 660 093	6 298 483	4 764 057	3 118 214
13	BAE	5 384 468	3 596 545	1 649 456	698 421	667 857
14	Ukrayna	4 516 333	4 394 200	4 812 060	3 832 744	3 156 659
15	Yunanistan	4 206 020	3 539 869	2 568 826	1 541 600	1 131 065
16	Belçika	3 843 375	3 690 309	3 959 279	3 213 606	2 371 516
17	Romanya	3 592 568	3 236 425	3 801 297	3 449 195	2 257 963
18	Japonya	3 453 189	3 601 427	4 263 730	3 297 796	2 781 971
19	Hollanda	3 363 585	3 660 634	4 004 955	3 156 000	2 543 073
20	Polonya	3 184 533	3 058 078	3 496 189	2 620 956	1 817 093
21	Diğerleri	67 440 036	62 955 148	62 626 053	48 274 844	37 038 881

Kaynak: (TÜİK, 2014).

Yukarıdaki tablo 13 ve tablo 14'ye baktığımızda Türkiye'nin ithalat rakamlarının 2004 ile 2008 yıllarında sürekli arttığını fakat 2008 küresel krizinin etkisi ile 2009 yılında bir önceki yıla göre azaldığını görmekteyiz. Bu azalmanın birkaç nedeni olmakla birlikte asıl nedeni, ihracat yaptığımız ülkelerin taleplerinde meydana gelen azalmanın ihracat rakamlarımıza yansması ve ihraç ettiğimiz malların üretimi için dışarıdan tedarik ettiğimiz ithal mallara olan ihtiyacın azalmasıdır. 2009 yılında Türkiye'nin ithalatı bir önceki yıla göre %30,2 azalarak 140.928.421,00 ADB doları olarak gerçekleşmiştir. İthalat rakamı bir sonraki yıl olan 2010 yılında artış göstermiş olup 2011 yılından sonra kriz öncesi dönemdeki toplam rakamın üzerinde gerçekleşmiştir. 2012 yılında ise bir miktar azalarak bir önceki yıla göre % 1,8 azalmıştır. 2013 yılında ise Türkiye'nin ithalat rakamı tarihinin en yüksek düzeyine ulaşmıştır. Gerçekleşen bu rakam bir önceki yıl gerçekleşen ithalat rakamının % 6,4 oranında artmasına neden olmuştur.

İthalat yaptığımız ülkeler arasında Rusya, Çin ve Almanya en büyük paya sahip olmakla birlikte yapılan ithalatımızın yaklaşık olarak 3/1'lik kısmını oluşturmaktadır. Rusya ile olan ithalatımızın büyük bir kısmını doğalgaz, petrol ve petrol ürünleri olarak gerçekleştirmekteyiz. Enerji üretiminde kullanılan bu girdiler yıllar itibari ile artmaktadır. Avrasya'nın en büyük ekonomisi olan Rusya ile Türkiye'nin en önemli dış ticaret partnerlerinden bir tanesidir. İthalatımızda ikinci sırada yer alan Çin ise dünyanın en hızlı büyüyen ülkesi ve en çok ihracat yapan ülkesi konumundadır. Türkiye Çin'den birçok farklı ürün ithal etmekle birlikte elektronik tabanlı ürünler, bilgi işlem ürünleri, tekstil ve montaja dayalı ürünler ithal etmektedir. İthalatımızda Üçüncü sırada yer alan Almanya ise ihracatımızda da ilk sırada yer alan önemli bir dış ticaret partnerimizdir. Almanya'dan ithal edilen ürünler ise otomobil, otomobil montajında kullanılan ürünler, kimyasal ürünler, üretimde kullanılan ara mallar ile makine ve teçhizatlardan oluşmaktadır. Yukarıdaki tablolara bakıldığında ithalatımızda önemli bir yere sahip olan bu üç ülkeye olan ithalat rakamlarımızın ihracat rakamlarımızdan daha fazla olduğu ve sürekli açık verdiği gözlemlenebilmektedir(TİM, 2013).

Aşağıdaki tablolarda ise Türkiye'nin ithalatının ülke gruplarına göre dağıtılmış olan rakamları detaylı olarak incelenebilecektir. Detaylı bilgi için lütfen aşağıdaki tablolara bakınız.

Tablo 15: Türkiye'nin 2004 – 2008 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülke Grupları ve İthalat Rakamları

Ülke Grubu	2008	2007	2006	2005	2004
Toplam	201 963 574	170 062 715	39 576 174	116 774 151	97 539 766
AB (28) Ülkeleri	74 513 444	68 472 309	59 447 587	52 781 362	48 130 900
Türkiye Serbest Bölgeleri	1 334 250	1 223 729	944 142	760 060	811 460
Diğer Ülke Grubu	126 115 880	100 366 676	79 184 445	63 232 729	48 597 406
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	44 090 824	34 176 070	25 634 804	20 300 337	15 721 697
2-Kuzey Afrika	3 535 990	2 285 434	1 676 694	1 584 201	1 169 948
3-Diğer Afrika	2 060 486	2 821 104	2 233 388	1 632 270	1 428 470
4-Kuzey Amerika	13 404 016	9 032 926	6 935 690	5 822 698	5 114 159
5-Orta Amerika ve Karayipler	560 444	448 291	334 966	287 280	209 040
6-Güney Amerika	3 259 762	2 671 179	2 130 616	1 747 404	1 271 462
7-Yakın ve Orta Doğu	13 145 164	10 148 760	8 640 862	6 066 417	4 268 767
8-Diğer Asya	37 616 399	33 658 278	25 657 979	20 581 162	15 500398
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	876 169	671 742	398 688	321 399	301 553
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	7 566 626	4 452 892	5 540 758	4 889 561	3 611 913

Kaynak: (TÜİK, 2014).

Tabloya baktığımızda AB'nin ithalatımızda en büyük paya sahip olduğunu görmekteyiz. Türkiye ithalatında AB (28) ülkelerinin başında ise Almanya ve İtalya gelmektedir. AB dışında kalan diğer Avrupa ülkelerinden yapılan ithalat rakamları da 2008 yılı itibari ile %21,8 olarak önemli bir yapa sahiptir.

En çok ithalat yaptığımız diğer ülke grupları ise sırası ile Asya ülkeleri, Yakın ve Orta Doğu ülkeleri ile Kuzey Amerika ülkeleri olarak sıralanmaktadır. Saydığımız bu ülke gruplarının ithalatımızdaki en büyük paya sahip olmalarının yanı sıra bu ülke gruplarında ithal edilen mallar üretime dönük kullanılan mal ve hizmet grubundan oluşmaktadır. Aşağıdaki tabloda ise 2009 – 2013 yılları arasında ilke grupları ile yapılan ihracat rakamları verilmiştir.

Tablo 16: Türkiye'nin 2009 – 2013 Yılları Arasında En Çok İthalat Yaptığı Ülke Grupları ve İthalat Rakamları

Ülke Grubu	2013	2012	2011	2010	2009
Toplam	251 649 892	236 545 141	240 841 676	185 544 332	140 928 421
AB (28)	92 446 634	87 657 462	91 439 406	72 391 053	56 616 302
Türkiye Serbest Bölgeleri	1 267 869	1 045 827	1 038 057	878 447	965 287
Diğer Ülkeler	157 935 389	147 841 852	148 364 213	112 274 832	83 346 833
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	41 319 228	37 206 446	35 668 228	30 101 101	25 779 110
2-Kuzey Afrika	3 508 479	3 308 343	3 342 055	3 098 091	2 237 693
3-Diğer Afrika	2 522 630	2 613 447	3 424 658	1 725 916	1 700 198
4-Kuzey Amerika	13 952 865	15 084 268	17 345 670	13 234 069	9 513 149
5-Orta Amerika ve Karayipler	1 362 167	1 069 126	903 455	622 763	475 745
6-Güney Amerika	3 665 676	4 079 580	4 500 367	2 942 329	2 286 192
7-Yakın ve Orta Doğu	22 214 051	21 410 008	20 439 413	13 010 828	7 133 985
8-Diğer Asya	54 648 320	49 602 022	53 143 945	40 343 434	28 748 748
9-Avustralya ve Yeni Zelanda	1 318 247	861 022	806 922	493 033	647 843
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	13 423 725	12 607 589	8 789 500	6 703 268	4 824 170

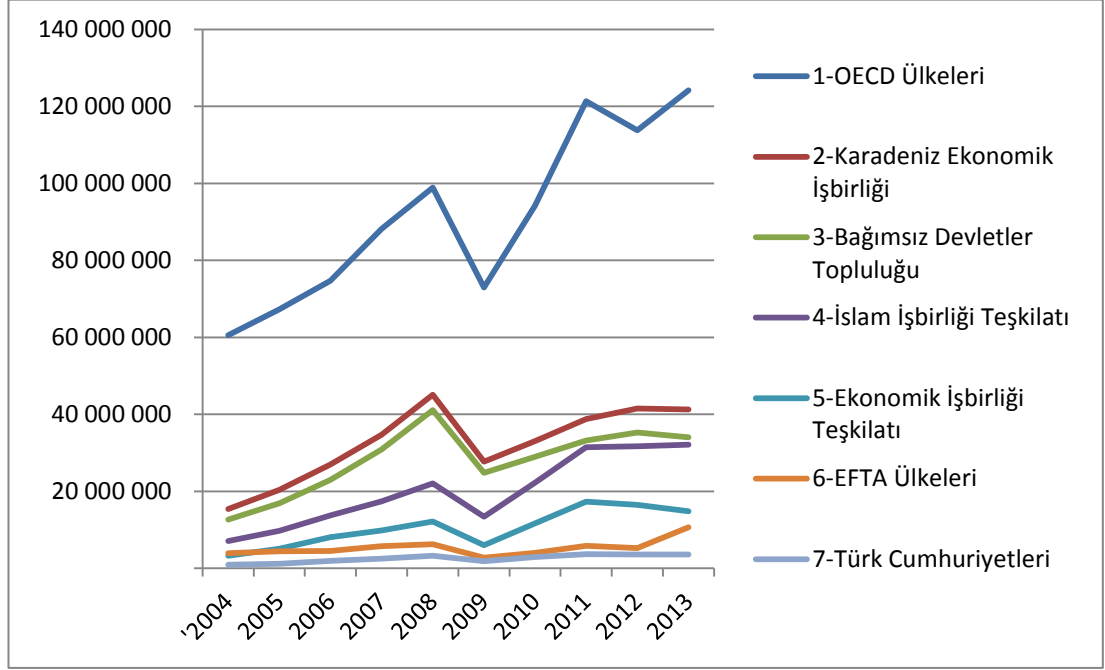
Kaynak: (TÜİK, 2014).

Küresel krizin yaşandığı 2008 yılından sonraki yıl olan 2009 yılında ithalatımızda meydana gelen azalma en çok % 45,7 ile Yakın ve Orta doğu, %41,5 ile Diğer Avrupa Ülkeleri, %36,7 ile Kuzey Afrika, % 29 ile Kuzey Amerika ve %24 ile AB ülke gruplarında meydana gelmiştir. 2009 yılında yukarıdaki tabloda yer alan tüm ülke grupları ile olan ithalatımızın bir önceki yıla göre düşüş gösterdiğini söyleyebiliriz. 2010 yılında ise Avustralya ve Yeni Zelanda ile Türkiye Serbest bölgesi hariç tüm ülke gruplarında tekrar arttığını ve bir sonraki yıl kriz öncesi dönemdeki rakamlara ulaştığını söyleyebiliriz.

2.3.1.4. Türkiye'nin İthalatının BTA'lara Göre Dağılımı

Türkiye dahil olduğu BTA'lar ile olan dış ticaret hacmini arttırmak ve yıllar itibari ile yeni entegrasyonlara dahil olarak dünya ticaretinde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir. Bu isteğini yerine getirebilmesi için bu organizasyonlarla yatığı ticarete ihracatının payının ithalatından daha yüksek olmasını arzu etmektedir. Aşağıdaki grafikte ise son 10 yılda Türkiye'nin dahil olduğu BTA'lar ile olan ithalat rakamları verilmektedir. Grafiğe bakıldığında OECD ülkeleri ihracatımızda olduğu gibi ithalatımızda da ilk sırada yer almaktadır. İthalatımızda sırası ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Bağımsız Devletler Topluluğu ve İslam Birliği Teşkilatı en önemli paya sahip BTA'lar olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam birliği teşkilatına olan ihracat rakamlarımızın ithalat rakamlarımızdan daha fazla olması dış ticaret dengesi açısından istenilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır ve diğer BTA'lar ile de ihracatın ithalatı karşılama oranının yükseltilmesi ve yapılan ihracat oranının ithalat oranından daha fazla artarak ticaret hacminin büyümesi arzu edilmektedir. Aşağıdaki grafiğe bakıldığında BTA'lar ile olan ithalat rakamlarının değişimi daha detaylı görülebilecektir.

Şekil 19: Dünya Üzerindeki BTA'ların Türkiye'nin İthalatındaki Payı

Kaynak: (TÜİK, 2014).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2008 YILI KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN DÜNYA PİYASALARI, BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI VE TÜRKİYE'YE ETKİLERİ İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASI ÖRNEĞİ

Çalışmamızın bu bölümünde 2007 yılında meydana gelen ve dünya üzerinde ki birçok ülkeyi etkileyen küresel krizin nedenleri ve dünya ekonomileri ile BTA'lara olan etkileri üzerinde duracağız. Bunun yanı sıra küresel krizin Türkiye'ye olan etkileri de yine bu bölümde ilgili konu başlıklarında incelenecektir.

Bilindiği üzere 2007 yılı son çeyreğinde meydana gelen küresel kriz ABD de meydana gelmiş ve tüm dünya piyasalarını etkilemiştir. Krizin meydana gelmesinde ki başlıca neden ise; sistemin aşırı risk alarak bünyesinde bulunduğu ve kredilendirdiği varlıkları doğru fiyatlandıramamış ve şeffaflık konusunda çok fazla zafiyeti olduğu ortaya çıkmıştır. Dünya üzerinde ki ekonomistlerin ve bazı kurum ve kuruluşların krizin arkasındaki yatan en büyük nedeni bankacılık ve finans sektöründeki faaliyet gösterenlerin aç gözlülükleri olarak ileri sürseler de, krizin esas nedenleri arasında ki en önemli etken piyasalardaki kurumsal düzenlemelerde meydana gelen aksaklık ve eksiklikler olarak ön plana çıkmaktadır (TEPAV, 2009). Aşağıdaki bölümlerde ve konu başlıklarında krizin nedenleri ve etkileri hakkında daha detaylı bilgiye ulaşılabilecektir. Konunun daha detaylı anlatımı ve anlaşılabilmesi için lütfen aşağıdaki alt başlıkları takip ediniz.

1- KÜRESEL KRİZİN NEDENLERİ VE DÜNYA PİYASALARINA ETKİLERİ

1.1 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE NEDENLERİ

Küresel ekonomik krizi, Amerika Birleşik Devletleri'nde ipotekli konut piyasalarında 2007 yılı ortalarında başlayarak 2008 yılı itibari ile tüm dünyayı etkisi altına almıştır. 2008 ekonomik krizi, finans sektörünün yarattığı finans temelli bir krizdir. ABD'de bankaların uygulamış oldukları yanlış kredi politikaları ve konut sektöründe kullanılan kredilerin geri dönmesinde yaşanan sıkıntılar ise krizin en temel nedenini oluşturmaktadır. Kriz meydana gelmeden önce gayrimenkul fiyatları aşırı derecede artarak beklenenin üzerinde prim yapmaya başlamıştır. Bununla birlikte evlerinin değerlendirildiğini gören ev sahipleri, ikinci hatta bazıları üçüncü evlerini almaya başlamışlardır. Bu evleri almak için bankalardan yüksek miktarlarda kredi kullanan tüketiciler daha sonraki yıllarda kullandıkları kredileri ödemekte güçlük çekmeye başlamışlar ve krizin ayak sesleri duyulmaya başlamıştır(Göçer, 2012). Bunun yanı sıra finans sektöründe faaliyet gösteren bankalar gelir seviyesi düşük olan tüketicilere daha yüksek faiz oranı ile kredi kullandırmaya başlamışlar ve bu kredilerden yüksek gelir elde etmek istemişlerdir. Fakat bu tüketicilerde kısa süre sonra kullandıkları kredileri ödemekte zorlanmışlar ve geri ödemelerde sıkıntılar başlamıştır. Bu iki durum küresel krizin meydana gelmesinde oldukça fazla etkili olmuş ve piyasalara yayılmasını hızlandırmıştır.

ABD'de 190'lı yıllar da gayrimenkul kredilerinin büyük bir kısmı, gelir düzeyi yüksek olan ve ödemelerini zamanında yapan kimselere verilirken, yıllar geçtikçe krediler daha düşük gelir grubuna ait olan tüketicilere de verilmeye başlanmıştır ve krizin en yoğun yaşandığı yıl olan 2008 yılında düşük gelir grubuna kullandırılan kredi (subprime mortgage) hacmi 1,5 trilyon dolar seviyelerine kadar çıkmıştır. ABD'de geçmiş yıllarda kullanılan krediler genelde sabit ve düşük oranda seyrettiğinden dolayı düşük gelir grubuna mensup tüketicilerin çoğu değişken faiz oranlı kredi kullanmayı tercih etmişlerdir.

ABD Merkez Bankası'nın krizin yaşanmaya başladığı dönemlere yakın dönemlerde faiz oranlarını sürekli arttırması ve gayrimenkul fiyatlarında meydana gelen sürekli düşüşler tüketicilerin kullandıkları kredileri geri ödeyememesine neden olmuş ve bu duruma düşen tüketicilerin sayısı hızla artmaya başlamıştır(Eğilmez, 2009).

Gayrimenkul piyasalarında meydana gelen bu gelişmelerin yanı sıra konut kredisi kullandıran bankaların büyük bir kısmı, bu kredilere dayanarak türev finansal araçlar düzenleyip, onları piyasaya sürerek, kendilerine tekrar kullanmak üzere yeni fonlar sağlamışlardır. 2008 küresel krizin oluşmasının temelinde, emlak fiyatlarının aşırı değerlenmesinin ve ardından büyük değer kayıpları yaşamasının yanı sıra, bu kredilere dayanarak bankalar tarafından yapılan türev işlemleri de bulunmaktadır (Bocutoğlu ve Ekinci, 2009. akt: Göçer, 2012). Yaşanan bu gelişmelerle birlikte gayrimenkul sektöründe meydana gelen kriz türev ürünler piyasasını da etkileyerek üçüncü kişileri de etkisi altına almış ve bu etki hızla büyüyerek finansal piyasaları derinden etkilemiştir. 2007 yılında ABD'de tüketiciler tarafından kullanılan konut kredilerinin ve bu kredilere bağlı türev ürünlerin toplam hacmi yaklaşık olarak 10 trilyon dolara ulaşmış ve bu rakamla dünyanın en büyük kredi piyasasının oluşmasına neden olmuştur.

Türev araçların değeri, bağlı oldukları konut değerinin çok üstüne çıkmış, reel değerinden gittikçe uzaklaşmıştır. Başlangıçta riski devretmeye yarayan ve bu anlamda sistemde bir sigorta görevi gören türev ürünler, her geçen gün kendileri birer risk unsuru olmaya başlamışlardır. Bununla birlikte sorunun daha da büyümesine neden olan olay ise, bu türev ürünlerinin kişiler ve finansal kurum ve kuruluşlar arasında elden ele inanılmaz bir hızda el değiştirmesidir. El değiştiren bu türev ürünlerinin Avrupa bankalarına satılmasıyla, kriz artık Avrupa'ya da sıçramıştır(Göçer, 2012). Bu şekilde krizin etkileri her geçen gün artmış ve Avrupa'nın yanı sıra tüm dünya piyasalarını etkisi altına almıştır. Krizin ilk olarak etkilediği ülkelerde meydana gelen istikrarsızlık ve iç talepte meydana gelen azalma ile uygulanan kemer sıkma politikaları o ülke ile ticareti bulunan diğer ülkelerin ihracat rakamlarını etkilemiş ve krizin etkisinin dünyaya yayılmasına ve artık küresel bir kriz olarak anılmasına neden olmuştur.

Yukarıdaki açıkladığımız nedenlerin yanı sıra 2008 krizinin diğer bir nedeni de son yıllarda ABD ekonomisinin çok yüksek düzeyde cari açık vermesinden kaynaklanmaktadır.. ABD’de cari açığın oluşmasının temel nedeni, artan yatırım talebinin, iç tasarruflar tarafından karşılanamamasıdır. Büyüyen ABD ekonomisinde, artan taleple birlikte ithalatın da artması sonucu, ülkenin cari açığı hızla artmaya başlamıştır. ABD’nin cari işlemler açığı 2005 yılında 805 milyar dolar (GSYİH’nin % 5.9’u), 2006 yılında 812 milyar dolar (GSYİH’nin % 6’sı) ve 2007 yılında ise 738 milyar dolar (GSYİH’nin % 5.1’i) olarak gerçekleşmiştir. Bu da ABD ekonomisini daha kırılgan bir hale gelerek krizin etkisinin kısa sürede hissedilmesine ve ülke ekonomisinin etkilenmesine neden olmuştur(Göçer, 2012).

1.2. KÜRESEL KRİZİN GELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

Dünya ekonomisindeki meydana gelen gelişmelere baktığımızda 2005 yılında dünya ekonomisinin %4,4 oranında büyüdüğü görülmektedir. Bu büyümenin önceki dönemlere göre düşük oranda olmasının en önemli nedeni petrol fiyatlarının artmasıdır. 2006 yılında ise dünyadaki ekonomik büyüme hızınının 0,7 puanlık bir artışla %5,1’e yükseldiği görülmektedir. 2007 yılından itibaren küçülmeye başlayan üretim artış hızınının, % 5’e indiği görülmektedir. Dünya ekonomisinin 2007 yılından itibaren giderek küçülmesinin en önemli nedeni ABD emlak piyasasında 2007 yılı ortalarında ortaya çıkan mortgage krizidir. Krizin yoğun olarak hissedildiği 2008 yılında ise bu oran daha da küçülerek % 3 olarak gerçekleşmiştir. ABD dünya üzerinde hem siyasi hem de ekonomik olarak önemli bir yere sahip olması ve dünya ekonomisine yön verecek büyüklükte olduğundan dolayı kriz dünya piyasalarını büyük oranda etkilemiştir(Yıldırım, 2010).

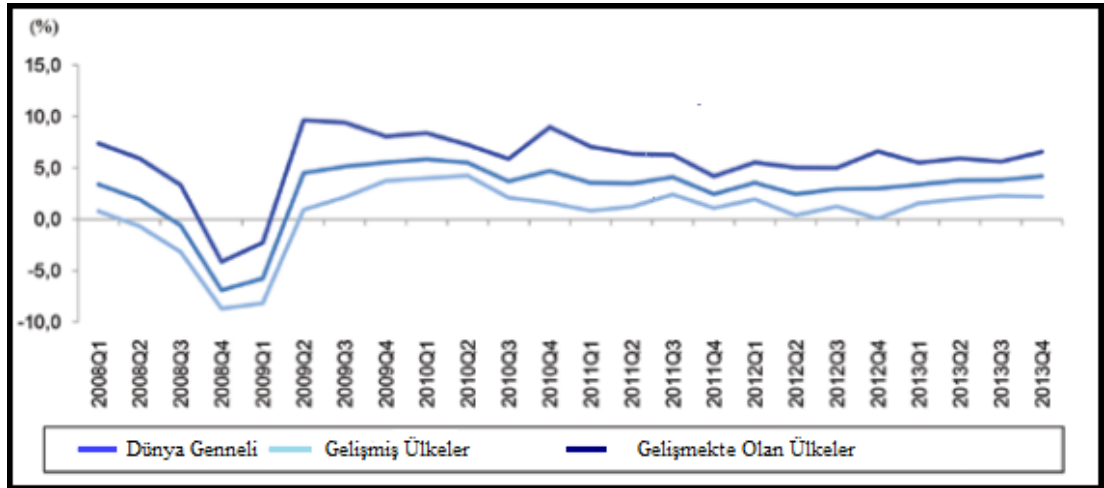
Krizin en çok etkilediği gelişmiş ülkelerde 2006 yılından itibaren büyüme hızlarında düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerin üretim artış hızına baktığımızda 2006 yılında % 3,0 2007 yılında % 2,6 ve 2008 yılında %0,6 oranında gerçekleşerek dünya ortalamasının altında kaldığı görülmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen üretimde artış hızı oranı ise gelişmiş ülkelerden daha fazla olmakla birlikte kriz döneminde daha az oranda etkilendikleri görülmektedir. 2006 yılında % 7,9 ve 2007 yılında % 8 olan oran, 2008 yılında ise % 2'lik bir kayıpla %6 seviyesinde gerçekleşmiştir(Yıldırım, 2010). Bu rakamlara baktığımızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin krizden etkilendikleri ve büyüme oranlarında düşüşün meydana geldiğini açıkça görmekteyiz. Kriz dönemi boyunca başlayan daralma ülkeler tarafından alınan önlemler ve uygulanan sıkı para ve maliye politikaları ile etkisi azaltılmaya çalışılsa da 2009 ve 2010 yılı resesyon yılı olarak geçmiş ve 2011 yılından itibaren toparlanma ve artış yönünde hareketler başlamıştır.

1.2.1 Kriz Döneminde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları

Aşağıdaki grafikte dünya ortalamasının, gelişmiş ülkelerin ve gelişmekte olan ülkelerin 2008 – 2013 yılı gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranları verilmiştir. Krizin etkileri ve kriz sonrası süreçte yaşanan etkiler aşağıdaki grafiğe bakılarak daha net bir şekilde görülecektir.

Şekil 20: 2008 – 2013 Yılları Arasında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin GSYİH Büyüme Oranları

Kaynak: (TOBB, 2013).

2008 yılının birinci çeyreğinden itibaren dünya genelinde ve her iki ülke grubunda aşağı yönlü hareketin hızlandığını ve dördüncü çeyreğinde en az büyüme oranına inildiği görülmektedir. 2009 yılının ikinci çeyreğinden itibaren toparlanmaya başlayan büyüme oranları daha sonraki dönemlerde inişli çıkışlı bir tablo sergileyerek çok fazla azalma göstermemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarına baktığımızda dünya ortalamasının ve gelişmiş ülkeler ortalamasının üzerinde olduğunu görmekteyiz. Buna karşın gelişmiş ülkelerin GSYİH büyüme oranının dünya ortalamasının ve gelişmekte olan ülkeler ortalamasının oldukça altında olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan baktığımızda krizin en çok gelişmiş ülke ekonomilerini özellikle de ABD ve AB ülkelerini etkilediğini bir kez daha yineleyebiliriz. Krizin etkisini azaltmak için ABD’de ve AB’de alınan önlemler ve hayata geçirilen kurtarma paketlerinin aynı sıra ülkeler dış ticaretlerine daha fazla eğilerek birtakım ikili anlaşmalar ve bölgesel ticaret anlaşmalarına dahil olarak ekonomilerini düzeltmek istemişlerdir(Naude, 2009).

1.2.2 Kriz Döneminde Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları

2008 küresel krizinin ülkelere en büyük etkisinden bir tanesi de istihdam ve işsizlik sorunu olarak yansımıştır. Krizin etkilediği ülkelerde sektörlerde meydana gelen daralmadan dolayı işverenler mevcut üretimlerini azaltma yoluna gitmişler ve işten çıkarmalar meydana gelmiştir. Faiz oranlarının yükselmesi ile bankalardan kredi temin etmekte zorlanan veya yüksek oranlarda kredi kullanan şirketler kriz süresi boyunca maliyetlerini en asgari düzeye indirerek krizin etkilerini en az kayıpla atlatabilmek için bir takım kısıtlamalara gitmişlerdir. Yapılan bu kısıtlamalar ve alınan bazı önlemler arasında geçici olarak veya tamamen işten çıkarılan işçilerde yer almışlardır. Kriz döneminde ve sonrasında gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde işsizlik oranları artmıştır. Kriz döneminde işsizlik oranlarının yüksek olmasının bir diğer nedeni de, kriz nedeniyle işten çıkarılan işçilerin yanı sıra, önceden çalışmayan veya ev işleriyle meşgul olan kadınların iş aramaya başlamasının da etkisi olmuştur(Aydemir, 2010).

Aşağıdaki tablolarda ise gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile kriz öncesi ve kriz sonrası yıllar itibari ile meydana gelen işsizlik oranları verilmiştir. Krizin ülkelerin işsizlik oranları üzerindeki etkisini daha net açıklayabilmek için aşağıdaki tablolara bakarak yorumlama yapabiliriz.

Tablo 17: 2007 – 2013 Yılları Arası Gelişmiş Ülkelerde İşsizlik Oranları

ÜLKELER	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
ABD	7,5	8,1	9	9,6	9,3	5,8	4,6
ALMANYA	5,3	6,8	6,5	7,1	7,8	7,5	8,7
FRANSA	10,5	9,9	9,2	9,3	9,2	7,4	8
İNGİLTERE	7,5	8	8,1	7,9	7,6	5,7	5,4
İSPANYA	26,7	25,2	21,7	20,2	18,1	11,5	8,4
İTALYA	12,2	10,6	8,4	8,4	7,8	6,7	6,1
JAPONYA	4,1	4,4	4,6	5,1	5,1	4	3,8
KANADA	7,1	7,2	7,5	8	8,3	6,1	6
NORVEÇ	3	3,2	3,3	3,6	3,2	2,6	2,5
PORTEKİZ	16,9	15,6	12,7	10,8	9,5	7,6	8
RUSYA	5,8	5,5	6,6	7,5	8,4	6,2	6,1
YUNANİSTAN	27,6	24,2	17,7	12,5	9,5	7,7	8,3

Kaynak: (TÜİK, ILO, 2014)

Yukarıdaki tabloya baktığımızda krizin başladığı ABD’de dahil olmak üzere gelişmiş tüm ekonomilerde kriz dönemi boyunca farklı oranlarda da olsa işsizliğin arttığını görmekteyiz. ABD’de kriz öncesi % 4,6 olan işsizlik oranı % 9,6 nokta altıya kadar çıkarak iki kattan daha fazla bir artış meydana gelmiştir. ABD 2012 yılından itibaren işsizlik oranlarını azaltmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra kriz işsizlik oranlarını en az artıran ve sonraki yıllarda hemen toplanan ekonomilere baktığımızda Almanya, Japonya, Norveç ve Rusya’nın başarılı olduğunu görmekteyiz. Kriz döneminde işsizlik oranlarının en fazla arttığı ülkeler ise sırası ile Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ilk üç ülkede işsizlik oranları çok fazla artmış ve kriz sonrası yıllarda da düşürülemeyerek hala artışını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir.

Tablo 18: 2007 – 2013 Yılları Arası Gelişmekte Olan Ülkelerde İşsizlik Oranları

ÜLKELER	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
ARJANTİN	7,3	7,2	7,2	7,7	8,6	7,8	8,5
BREZİLYA	6,6	6,9	6,7	7,9	8,3	7,1	8,1
ÇİN	4,6	4,5	4,3	4,2	4,4	4,4	3,8
ENDONEZYA	6	6,1	6,6	7,1	7,9	8,4	9,1
G.AFRİKA	25,3	25	24,7	24,7	23,7	22,7	22,3
HİNDİSTAN	6	6,1	6,6	7,1	7,9	8,4	9,1
İSRAİL	6,7	6,9	5,6	6,6	7,5	6,1	7,3
MALEZYA	3,2	3	3,1	3,4	3,7	3,3	3,2
MEKSİKA	5	4,9	5,3	5,2	5,2	3,5	3,4
POLONYA	10,4	10,1	9,6	9,6	8,2	7,1	9,6
TÜRKİYE	9,9	9,2	9,8	11,9	14	11	10,3

Kaynak: (ILO, 2014).

Gelişmekte olan ülkelerin işsizlik oranlarına baktığımızda ise Güney Afrika Cumhuriyeti hariç diğer ekonomilerin gelişmiş ülke ekonomilerinde daha az oranda etkilendiği söylenebilir. Fakat gelişmekte olan ülkelere baktığımızda işsizlik oranlarının yüksek olduğu ülkeler G. Afrika, Polonya ve Türkiye olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ülkelerde işsizlik oranlarının yüksek olması ve düşmesinin diğer ülkelere göre daha zor olmasının nüfusunun yapısı ve nüfus artış oranları ile de alakalı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan gelişen Asya ekonomilerine baktığımızda küresel krizden diğer devletlere göre daha az etkilendikleri ve kriz sonrası kısa sürede toparlandıkları görülmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Polonya hariç diğer ülkelerin tümünün kriz sonrası dönemlerde işsizlik oranlarını ve farklı oranlarda da olsa azaltmada başarılı oldukları görülmektedir. Krizin en çok etkiledi ülkeler olan gelişmiş ülkelere çıkan yabancı yatırımların daha güvenli olan gelişmekte olan ülkelere yatırıma dönüşmesi de işsizliğin azalması ve krizin etkilerinin bu ülkelere kısa sürede azaltılmasında etkili olmuştur(Ghosh, 2012).

2- 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türkiye 2001 yılında yaşadığı finansal krizle birlikte, hiç beklenmedik şekilde ekonomik daralmayla sonuçlanarak, ülkenin orta vadeli ekonomi perspektifini değiştiren çok boyutlu yeni koşul ve şartları da beraberinde getirdi. 2001 yılında krizin etkisi ile meydana gelen büyük ölçekli sermaye çıkışının olumsuz etkilerini kontrol altına almak ve krizin fiskal maliyetini hafifletmek için, geniş kapsamlı uluslararası mali destek ve yardımlar sağlandı. Türkiye ekonomisinin mali ve kurumsal yapısındaki zaafpların ve eksikliklerin giderilmesi için gerekli düzenlemelerin, uluslararası desteğin öngördüğü doğrultularda şekillendirildiği ve hayata geçirilmeye çalışıldığı bir ortam oluştu(Celasun, 2003). 2001 yılında yaşanan krizin etkilerini azaltmak ve bir daha benzer bir ortam oluştuğunda ülke ekonomisinin en az etkilenmesi için alınan karar ve politikalar uygulanmaya konularak bankacılık ve finans sektörü hem daha sıkı tedbirler içermiş hem de düzenlenerek daha sıkı denetlenmesinin önü açılmıştır. Bununla birlikte 2001 krizi yıllarında alınan kararlar ve uygulanan para ve maliye politikası ile bankacılık ve finans sektörüne yönelik atılmış olan adımların sayesinde 2008 yılında meydana gelen krizin ülkemizi daha az etkilediği ve o yıllarda alınan tedbirlerin ve uygulanan politikaların etkili olduğu söylenebilir(Kaya, 2006).

2007 yılına gelindiğinde ise ABD’de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD’nin en büyük 4. Yatırım Bankası olan Lehman Brothers’ın yaklaşık olarak 600 milyar Amerikan doları borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla krizin etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlamıştır. ABD’de meydana gelen ve tüm dünyayı etkisi altına alacak olan kriz, 1929 Büyük Buhranından sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Krizin etkisi tüm dünyaya yayıldığı gibi 2008 yılında ülkemize de sıçrayarak ekonomimizi etkilemiştir. Aşağıdaki bölümlerde krizin ülkemiz dış ticaretinde ve genel olarak ekonomimizde meydana getirdiği bölümler daha ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

2.1- 2008 KÜRESEL KRİZİ VE TÜRKİYE’NİN DIŞ TİCARETİ

ABD’de başlayarak sırasıyla Avrupa ve Asya ekonomilerini etkisi altına alan küresel kriz tüm dünyada talep ve büyümede daralmaya neden olmuştur. Dünyanın en büyük ekonomisi ve aynı zamanda dünya ekonomisinin merkezi kabul edilen ABD’de ki daralma, tüm dünya ülkeleriyle birlikte Türkiye ekonomisinin de daralmasına neden olmuştur. Yaşanılan bu daralmadan dolayı ülkemizin ithalat ve ihracat rakamları bir önceki yıla göre düşüşe geçmiş ve büyüme oranımız da krizden etkilenerek aşağı yönlü bir eğilim göstermiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde kriz sürecinde ve krizden sonraki yıllarda Türkiye’nin diğer ülkelerle olan ithalat ve ihracat rakamlarını incelemiştik. Bunun yanı sıra ülke ve ülke grupları ile olan dış ticaret hacmi de yine ikinci bölümün ilgili yerlerinde incelenmişti. Aşağıdaki bölümlerde ise krizin meydana geldiği yıllardan günümüze kadar geçen sürede krizin ülkemizin dış ticaretine olan etkileri ve bu etkilerin ithalat, ihracat rakamlarına nasıl yansdığı ve dış ticaret açığının hangi seviyede gerçekleştirildiği üzerinde durulacaktır.

2.1.1- 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye’nin Dış Ticaret Açığı, İthalat ve İhracat Rakamları

Küresel kriz sonrasında uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması sonucunda dış borçlanma maliyetlerinin artması ve imkânlarının zorlaşması, tasarruf açığı nedeniyle dış kaynak ihtiyacı yüksek olan Türkiye’yi olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’nin en büyük ticaret ortağı olan Avrupa ekonomilerinin küresel kriz nedeniyle yaşadığı ekonomik durgunluk, Türkiye ihracatının ve ekonomisinin de yavaşlamasına neden olmuştur. Krizle birlikte dünya genelinde yaşanan ekonomik durgunluk, kişi başı küresel gelir düzeyinin düşmesi ve ürettiğimiz mallara olan dünya talebinin azalması anlamı taşımaktadır. Ürettiğimiz ürün ve hizmetlere olan talebin azalması ise üretim ve istihdam düzeyimizi olumsuz etkilemiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de cari açığın finansmanı ve ekonominin istikrarlı biçimde büyüebilmesi için ihracatın önemi büyüktür.

Ülkemizdeki cari açığın en önemli nedenlerinden biri olan dış ticaret açığının kriz sonrasındaki ihracat rakamlarındaki düşüş nedeniyle artması, zaten yüksek olan ve yıllar itibari ile artan cari açık problemi olan Türkiye ekonomisinin durumunu zora sokmuştur (Selçuk ve Yılmaz, 2008). Türkiye ekonomisinde meydana gelen bu değişimin daha açık gözlemlenebilmesi için aşağıdaki tabloda kriz yıllarından günümüze kadar geçen sürede Türkiye'nin dış ticaret rakamları verilmiştir.

Tablo 19: 2007 – 2013 Yıllar Arası Türkiye'nin Dış Ticaret Verileri

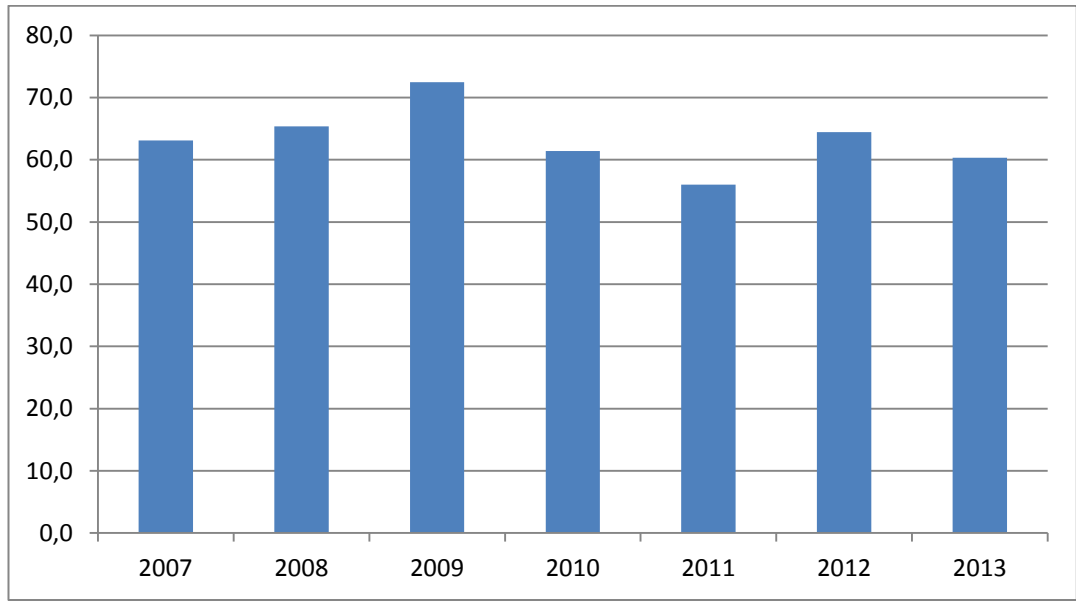
Yıllar	İhracat Rakamları		İthalat Rakamları		Dış Ticaret Dengesi/ Açığı	Dış Ticaret Hacmi
	Değer	Değişim	Değer	Değişim		
	Bin \$	%	Bin \$	%	Bin \$	Bin \$
2007	107 271 750	25,4	170 062 715	21,8	-62 790 965	277 334 464
2008	132 027 196	23,1	201 963 574	18,8	-69 936 378	333 990 770
2009	102 142 613	-22,6	140 928 421	-30,2	-38 785 809	243 071 034
2010	113 883 219	11,5	185 544 332	31,7	- 71 661 113	299 427 551
2011	134 906 869	18,5	240 841 676	29,8	-105 934807	375 748 545
2012	152 461 737	13,0	236 545 141	-1,8	- 84 083 404	389 006 877
2013	151 802 637	-0,4	251 661 250	6,4	- 99 858 613	403 463 887

Kaynak: (TÜİK, 2014).

Krizin başladığı 2007 yılında Türkiye'nin ihracat rakamları %25 artış göstermiştir. Fakat krizin etkisinin tüm dünyaya yayıldığı 2008 yıllarından sonra Türkiye'nin ihracat ve ithalat rakamlarını azalttığını, ihracatımızın % 22,6 ve ithalatımızın %30,2 azaldığını görmekteyiz. 2010 yılında toparlanmaya başlayan ekonomimiz ancak 2011 yılı sonunda kriz öncesi dönemim ihracat rakamlarına ulaşmıştır. İhracat rakamlarımızın artmasına rağmen istenilen oranda artmamış ve ithalat rakamlarındaki artış hızı ihracat rakamlarından daha yüksek düzeyde gerçekleşmiştir. Bu durum zaten dış ticaret açığı sorunu olan Türkiye'nin açığının daha da büyümesine neden olarak ekonomisini olumsuz etkilemiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise ekonomimiz bir önceki yıla göre biraz toparlansa da istenilen oranda bir iyileşme olmamıştır.

Fakat bir önceki yıla göre ihracat artış oranının ithalat artış oranından daha fazla olduğunu ve 2012 yılı sonunda dış ticaret açığının bir önceki yıla göre azaldığını görmekteyiz. 2013 sonuna gelindiğinde ise ihracat rakamımızın bir önceki yıla göre % 0,4 oranında azaldığını ve dış ticaret açığımızda yine artışın meydana geldiğini görmekteyiz. Aşağıdaki grafikte ise 2007 – 2013 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranları verilmiştir. Daha detaylı bilgi için lütfen aşağıdaki grafiğe bakınız.

Şekil 21: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye’de İhracatın İthalatı Karşılama Oranları

Kaynak: (TÜİK, 2014).

2007 ve 2008 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranının yaklaşık olarak % 65 civarında olduğunu söyleyebiliriz. 2009 yılında ihracatımızın azalmasına rağmen ithalatımızda meydana gelen azalmanın daha fazla olmasından dolayı oranın % 72,5 ile mevcut yıllar arasında ki en yüksek düzeye ulaştığını söyleyebiliriz. Fakat burada dikkat etmemiz gereken husus ihracat rakamlarında bir başarı sağlanarak bu oranda artışın meydana geldiğinden ziyade kriz döneminde Gelişmiş ülkelere ve özellikle AB’ ne olan ihracat rakamlarımızın düşmesi ve ihraç edilen ürünlerin üretiminde kullanılan ara malların da talepte meydana gelen azalmaya bağlı olarak ithalatının düşmesi etkili olmuştur.

2010 yılında ise ithalatta meydana gelen artışın ihracatımızda meydana gelen artıştan daha fazla olması sebebi ile oranın % 61,4 olarak gerçekleştiğini görmekteyiz. 2011 yılında ise mevcut yıllar arasında en düşük oran gerçekleşmiş ve İthalat rakamlarının ihracatımıza oranla çok daha yüksek oranda artması sonucu % 56,0 düzeyinde gerçekleştiğini görmekteyiz. 2012 yılında ise bir önceki yıla göre toparlanma oluğu görülmekte ve oranın % 64,5'e yükseldiğini görmekteyiz. Fakat 2013 yılında bu oran yine düşerek %60,3 seviyesinde gerçekleşmiştir. Grafikteki veriler incelendiğinde ülkemiz açısından dış ticaretin sürekli açık verdiğini görmekteyiz. Dış ticarete meydana gelen bu açığın azaltılması için katma değeri yüksek ürünler üreterek dünya piyasalarından daha fazla pazar payı almamız gerekmektedir. TİM ve T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın 2023 yılı için koyduğu 500 Milyar Dolar ihracat rakamının da yine bu yöndeki atılması gereken adımlara ve işletmelerin ürün ve hizmet inovasyonu yaparak ar- ge odaklı bir üretim anlayışı benimsemeleri gerekmektedir. Devlet tarafından sağlanan teşvik ve hibe programlarının daha koordineli ve amacına uygun şekilde artırılması hem dış ticaret açığımızın azalmasına hem de istenilen ihracat rakamına ulaşılmasına yardımcı olacaktır(TİM, 2014).

2.1.2 - 2008 Küresel Krizi Sonrası Türkiye'nin Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik

Oranları

Küresel krizin etkilediği makroekonomik göstergelerin başında ülkelerin büyüme oranları ile enflasyon ve işsizlik oranları gelmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde krizin başladığı yıldan 2013 yılı sonuna kadar olan sürede Türkiye'nin büyüme, enflasyon ve işsizlik oranları incelenmiştir. Konunun daha detaylı anlatılması ve anlaşılabilmesi için aşağıdaki tabloya bakarak oranlar üzerinde yorum yapılabilecektir.

Tablo 20: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin Büyüme, Enflasyon ve İşsizlik Oranları

Yıllar	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007
İşsizlik	10	9,5	9,8	11,9	14	11	10,3
Enflasyon	7,4	6,2	10,5	6,4	6,5	10,1	8,4
Büyüme	4,0	2,1	8,8	9,2	-4,8	0,7	4,7

Kaynak: (TÜİK, Ekonomi Bakanlığı, 2014).

Kriz dönemi ve sonrasındaki yılları dikkate alarak ilk olarak Türkiye'nin işsizlik rakamlarına bakacak olduğumuzda krizin dünya genelinde etkili olduğu 2007 yılından 2011 yılına kadar sürekli olarak artış gösterdiğini söyleyebiliriz. 2011 yılı ve 2012 yılına baktığımızda ise işsizlik oranlarında azalmanın meydana geldiğini yine tablo aracılığı ile görmekteyiz. Son iki yılda işsizlik oranının düşmesine rağmen diğer gelişmekte olan ülkelerin ve Türkiye'nin işsizlik oranının verildiği ve ILO'nun derlediği verileri içeren tablo 18'e baktığımızda ülkemizdeki işsizlik oranının diğer ülkelere göre çok daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Türkiye'de hem kayıt dışı istihdamın hala devam etmesi hem de genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahip olmasından dolayı işsizlik oranlarının düşürülmesi konusunda zorlanılmaktadır. Fakat Türkiye'nin son yıllar da kriz süresince artan işsizlik oranını yaklaşık olarak % 4 oranında da düşürmesi kısmen de olsa başarılı olduğu göstermektedir.

Türkiye'nin enflasyon oranlarına bakacak olursak uzun yıllar özellikle 1990'lı ve 2001 krizinin meydana geldiği yıllar boyunca oldukça yüksek enflasyon oranına sahip olan Türkiye'nin son yıllarda enflasyon konusunda başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra krizin başladığı yıl olan 2007 yılında % 8,4 olan enflasyon oranı 2008 yılında artarak % 10,4 oranında gerçekleşmiştir. 2009 ve 2010 yılı itibari ile tekrar azalan enflasyon oranı yaklaşık olarak % 6,5 oranında gerçekleştiğini görmekteyiz. 2011 yıllarında tekrar artan ve % 10,5 seviyesine çıkan enflasyon oranı 2012 yılı itibari ile tekrar azalarak % 6,2 oranında gerçekleşmiştir. 2013 yılında ise bu oran 1,2 oranında artarak % 7,4 seviyesinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin enflasyon oranının ileriki yıllarda yaklaşık olarak % 5 seviyesinde olması ve bu seviyeyi koruyarak devam etmesi hedeflene ve istenilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

2007 - 2013 yılları arasında Türkiye'nin büyüme oranlarına baktığımızda 2007 yılında % 4,7 olarak gerçekleşen büyüme oranı 2008 yılında krizin etkisi ile % 0,7 seviyesine düşmüştür. 2009 yılında ise ülkemizde krizin etkisinin daha hissedildiği ve % -4,7 oranında ülke ekonomisinin küçüldüğü görülmektedir. 2010 yıllarında hızlı bir artış göstererek gelişmiş olan ülkeler ve dünya ortalamasının üzerinde bir artış oranı ile Türkiye'nin büyüme hızı % 9,2 oranında gerçekleşmiştir. 2011 yılında da büyüme devam etmiş ve bir önceki yıla oranla az bir miktar azalışta olsa % 8,8 gibi yüksek bir oranda büyüme gerçekleşmiştir.

2012 yılında büyüme oranı çok hızlı bir şekilde düşerek % 2,1 seviyesine inmiş ve gelişmekte olan ekonomilerin ortalama büyüme hızının altında bir oranla yılı kapatmıştır. 2013 yılında biraz daha toparlanan ve dünya ortalamasını geçerek % 4 oranında büyüyen Türkiye ekonomisinin önümüzdeki iki yıl boyunca IMF, OECD ve DB'nın yaptığı büyüme tahminlerine göre yaklaşık % 3 ile % 4 arasında büyümesi öngörülmektedir(T.C.ekonomi Bakanlığı Haziran 2014 Ekonomik Görünüm Raporu, 2014).

2.2- KÜRESEL KRİZ SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN DAHİL OLDUĞU BÖLGESEL TİCARET ANLAŞMALARI

Dünya üzerindeki tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de krizin etkilerini azaltıp, mümkün olan en kısa sürede ekonomik performansını artırmak için bir takım çalışmalar yapmıştır. Özellikle kriz döneminden günümüze kadar geçen sürede sayıları hızla artan BTA’lar ülkelerin dünya ticaretinden almak istedikleri payları artırmaları ve daha fazla işbirliği içerisine girerek mevcut pazar paylarını artırmak veya yeni pazarlar bulmak için yapılan en iyi organizasyonlardan bir tanesidir.

1980’li yıllardan itibaren dış ticarete daha fazla önem veren ve ihracata dayalı bir ekonomi politikası benimseyen Türkiye o yıllardan günümüze kadar bir çok ekonomik anlaşma imzalamış ve ekonomi ve ticaret üzerine kurulan bir takım organizasyonlara dahil olmuştur. 2007 yılından günümüze kadar geçen sürede ise Türkiye daha çok STA’lar yolu ile ekonomisini canlandırmayı ve daha fazla ihracat yapmayı hedeflemiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde, ilgili konu başlığı altında Türkiye’nin imzaladığı BTA’lar ve STA’lar daha detaylı olarak anlatılmıştı. Çalışmamızın bu bölümünde ise Türkiye’nin küresel kriz döneminden günümüze kadar imzaladığı STA’lar ve dahil olduğu diğer anlaşma ve organizasyonlar ele alınacaktır.

Türkiye'nin imzaladığı STA'lar, özellikle kriz dönemleri gibi ülke ekonomisinin zorda olduğu durumlarda tarife indirimleri ile derin bütünleşme olarak tabir edilen menşe kuralları, yatırımlar, fikri mülkiyet hakları gibi alanlarda ortak kuralların tesisi ile ticaretin akışını kolaylaştırmakta, ölçek ekonomilerine yol açarak maliyet düşüşü ve kaynak verimliliği sağlamakta, dışa açık rekabetçi bir ekonomik altyapının tesisi suretiyle ülkenin uluslararası rekabet gücünü artırmakta, böylelikle de ülkelerin üretim, dış ticaret ve refah düzeyi üzerinde ciddi ölçüde pozitif etkiler oluşmaktadır. Uluslararası ilişkiler perspektifinden bakıldığında ise; Türkiye'nin STA akdettiği ülkeler ile sadece ticari ve ekonomik ilişkilerinin değil, aynı zamanda siyasi ilişkilerinin de daha istikrarlı bir yapıya kavuştuğu dikkat çekicidir(T.C. Ekonomi Bakanlığı Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2014). Aşağıdaki tabloda ise Türkiye'nin 2007 yılı ile 2013 yılları arasında imzaladığı veya bu yıllar arasında yürürlüğe giren STA'lar verilmiştir. Türkiye'nin imzaladığı ve şuan yürürlükte olan 17 adet STA olduğunu düşünecek olursak bunların 11 tanesinin 2007 yılı ile 2013 yılları arasında gerçekleştiğini görmekteyiz.

Tablo 21: 2007 – 2013 Yılları Arasında Türkiye'nin İmzaladığı ve Yürürlüğe Giren Serbest Ticaret Anlaşmaları

Sıra No	Ülkeler	Anlaşmanın İmzalandığı Tarih	Anlaşmanın Yürürlüğe Girdiği Tarih
1	Suriye	22.12.2004	01.01.2007(06.12.2011'de Askıya alındı)
2	Mısır	27.12.2005	01.03.2007
3	Arnavutluk	22.12.2006	01.05.2008
4	Gürcistan	21.11.2007	01.11.2008
5	Karadağ	26.11.2008	01.03.2010
6	Sırbistan	01.06.2009	01.09.2010
7	Şili	14.07.2009	01.03.2011
8	Ürdün	01.12.2009	01.03.2011
9	Lübnan	14.07.2009	01.05.2013
10	Morityus	09.09.2011	01.05.2013
11	Güney Kore	01.08.2012	01.05.2013
12	Malezya	17.04.2014	Yürürlüğe Girmedi.

Kaynak: (T.C.Ekonomi Bakanlığı, 2014).

Yukarıdaki tabloda gösterilen Türkiye'nin imzaladığı ve yürürlüğe giren bu STA'ların yanı sıra 14 ülke ve ülke grubu ile müzakereler devam etmekte olup, 10 ülke ve ülke grubu ile de müzakerelere başlamak için girişimlerde bulunulmuş olup en kısa sürede müzakerelere başlanması amaçlanmaktadır. Türkiye'nin imzaladığı ve yürürlükte olan 17 adet STA ortakları ile 2013 yılı itibari ile ticaretine bakacak olursak, ihracatının %9,7'sini, ithalatının ise %9,2'sini teşkil etmektedir. En son yürütülen çalışmalarla birlikte ilerleyen yıllarda bu oranın daha da artması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu ülkelerle yapılan dış ticaret rakamlarına bakıldığında ihracat rakamlarının ithalat rakamlarından daha fazla arttığını söyleyebiliriz. Bu durum ülkemiz ekonomisi için oldukça olumlu ve istenilen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır(T.C.Ekonomi Bakanlığı, 2014).

2.3- TÜRKİYE VE AB ARASINDA İMZLANAN GÜMRÜK BİRLİĞİ ANLAŞMASININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARETİNE ETKİSİ

Türkiye Cumhuriyeti, o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)' olarak bilinen AB'ne, 1959 yılında da üyelik başvurusunda bulunmuştur. Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğini bir nihai hedef olarak ortaya koyan "Ankara Anlaşması" ise 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmış olup, 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Taraflar arasında imzalanan Ankara Anlaşması, tam üyeliğe giden yolu, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve son dönem olmak üzere üç aşamalı olarak öngörmüştür. Bu aşamaların ikinci evresi olan geçiş döneminin sonunda, Gümrük Birliği'nin tamamlanması hedeflenmiştir. Anlaşmada öngörülen hazırlık döneminin tamamlanmasıyla birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol, geçiş döneminin hükümlerini ve tarafların üstleneceği yükümlülükleri karşılıklı olarak düzenlemiştir. Katma Protokolünün yürürlüğe girmesiyle başlayan ve karşılıklı yükümlülükler esasına dayanan geçiş dönemi, Türkiye ile AB arasında kabul edilmesi planlanan Gümrük Birliği'nin kademeli olarak gerçekleşmesini amaçlamıştır. Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesi amacı ile AB tarafı, 1971 yılından itibaren Gümrük Birliği'nin kapsadığı sanayi mallarındaki vergilerini, Türkiye lehine tek taraflı olarak sıfırlamıştır(T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2014).

Türkiye'nin ise bu süreci tamamlayıp gerekli adımları atması için, 1973 yılından itibaren 22 yıl boyunca sürecek olan kademeli bir geçiş süresi belirlenmiştir. Türkiye, üzerine düşen bu tarife indirimlerini 1978 yılına kadar gerçekleştirmiş, fakat bu yıldan sonra, ülkedeki ekonomik sıkıntıların da artmasıyla birlikte, Türkiye AET'ye karşı yükümlülüklerinin 5 yıl ertelenmesini talep etmiştir ve bu talep Mayıs 1979'da AET tarafından kabul edilmiştir. 1980'lerde Türkiye'nin kısmen değişen dış ticaret politikası ve ithal ikamesi politikalarına yönelmesiyle birlikte, Gümrük Birliği'ne bakış açısı da değişmiştir. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğuna üyelik müracaatında bulunmuş ve ertelenmiş olan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988'den itibaren hızlandırarak tekrar yürürlüğe koymuştur.

Bu gelişmeler sonucunda, Katma Protokol uyarınca vadesi 1995 yılında dolacak olan GB'nin, topluluk ile ülkemiz arasındaki ilişkileri hareketlendirmek için sadece ekonomik ve ticari anlamda değil, siyasi anlamda da yararlı bir araç olacağı görüşü önem kazanmıştır. GB'nin tamamlanması ile asıl amacımız ise, AB piyasalarındaki payımızı genişletmek ve tam üyeliğin en önemli şartını yerine getirip, bu alanda avantajlı bir ile konuma ulaşmaktır. Bu kapsamda, Kasım 1992'de taraflar arasında yapılan Türkiye - AB Ortaklık Konseyi toplantısında, GB'nin hazırlıklarını yapmak ve buna dair ilişkin usul ve esasları tespit etmek amacı ile bir komite kurulmuştur. Komite çalışmalarının sonucunda, Gümrük Birliği, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında kabul edilen 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı uyarınca, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren tamamlanmıştır(T.C. AB Bakanlığı, 2013).

2.3.1-Türkiye ve AB arasında İmzalanan Gümrük Birliği'nin Kapsamı

Türkiye ve AB arasında imzalanan Gümrük Birliği, sadece sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, işlenmemiş yani geleneksel tarım ürünleri ise kapsam dışı tutulmaktadır. Bunun yanı sıra işlenmiş tarım ürünlerinde gümrük vergileri tespit edilirken, tarım payı ile sanayi payı ayrılmakta ve sadece sanayi payı vergi muafiyetine tabi tutulmaktadır. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla birlikte Türkiye, AB'nin 1971'den bu yana tek taraflı olarak uyguladığı biçimde, AB'den gelen sanayi ürünlerine yönelik olan tüm gümrük vergilerini ve eş etkili olan tedbirlerini ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte, uygulanmakta olan miktar kısıtlamalarına da kaldırmıştır. Bu anlaşma kapsamında, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı (OKK) uyarınca, GB'nin düzgün bir şekilde işleyişini sağlamak ve ortak ticaret politikasını uygulamak amacı ile, ithalat ve ihracata ilişkin ortak kurallar, dampingli veya sübvansiyonlu ithalat karşı koruma ve kotaların yönetimi, tekstil ithalatına ilişkin otonom düzenlemeler, dahil de ve hariçte işleme rejimleri AB ile uyumlu hale getirilmiştir. Ayrıca, Gümrük Birliği çerçevesinde, AB'nin tercihli ve otonom rejimlerine uyum süreci halen devam etmektedir.

Türkiye ile AB arasında imzalan GB anlaşmasının kapsamının daha da genişletilmesi ve tarım ürünleri ile hizmet ticaretini de kapsaması Türkiye açısından oldukça önem arz etmektedir. GB anlaşması AB'ye üye ülkeler ve Türkiye arasında uygulanmakta olup, AB'nin üçüncü bir ülkeyle imzaladığı STA veya benzeri anlaşmalarda AB ile sözleşme imzaladığı devletleri kapsamaktadır ve Türkiye anlaşma dışında bırakılmaktadır. Bu durum ülkemiz açısından oldukça sıkıntılı ve bir an önce çözülmesi gereken sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki AB ile anlaşma imzalayan devletler ile Türkiye'nin de benzeri bir anlaşma yapması durumunda bu olumsuz durum ortadan kalkmaktadır. Fakat AB ile anlaşma imzalayan devletler zaten ortak GB kullanan Türkiye'ye AB ülkeleri üzerinden serbest dolaşım hakkına sahip olduklarında dolayı anlaşma yapmaya pek yanaşmamaktadırlar. Bu durum GB'nin ülkemiz ekonomisi üzerinde oluşturduğu en önemli sorunlardan bir tanesi olarak bu kapsamda karşımıza çıkmaktadır (TEPAV, 2012).

2.3.2 - Küresel Kriz Öncesi Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri ve Avrupa Birliği İle Olan Dış Ticaret Hacmi

Çalışmamızın bu bölümünde dış ticaretimizde en çok paya sahip olan AB ile Türkiye arasında imzalanan GB'nin imzalandığı yıldan küresel krizin meydana geldiği yıla kadar olan dış ticaret hacmi ve yıllar itibari ile ekonomimize olan etkileri incelenecektir. Aşağıdaki tabloda GB imzalanmadan önceki son iki yıl ve imzalandıktan sonra 2001 krizine kadar olan zaman dilimi ile 2007 küresel krizinin başladığı yıla kadar üç aşamalı olarak tabloya aktarılmıştır.

Tablo 22: 1994- 2007 Yılları Arasında AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Payı

Yıllar	Toplam İhracat	AB'nin Payı	Oranı (%)	Toplam İthalat	AB'nin Payı	Oranı (%)
1994	18,105	8,635	47.7	23.270	10,915	46.9
1995	21,636	11,078	51.2	35.707	16,861	47.2
1996	23,224	12,569	54.1	43.627	24,321	55.7
1997	26,261	13,435	51.1	48.559	26,119	53.8
1998	26,974	14,813	54.9	45.921	25,282	55.1
1999	26,587	15,424	58.0	40.671	22,53	55.4
2000	27,775	15,664	56.4	54.503	28,527	52.3
2001	31,342	17,546	56.0	41.399	19,824	47.9
2002	36,059	20,415	56.6	51.553	25,689	49.8
2003	47,252	27,394	58.0	69.339	35,14	50.7
2004	63,167	36,581	57.9	97.540	48,103	49.3
2005	73,476	41,365	56.3	116.774	52,696	45.1
2006	85,535	47,935	56.0	139.576	59,401	42.5
2007	107,272	60,399	56.3	170.063	68,612	40.3

Kaynak: (TÜİK, akt. Nart, 2010).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere GB imzalanmadan önceki iki yıl boyunca AB'nin ihracatımızdaki payındaki artış oranı ithalatımızdan daha fazladır. Bu iki boyunca ithalat oranı hemen hemen aynı kalırken GB imzalandığı yıl AB'nin ihracatımızdaki payı % 2,9 artmasına rağmen ithalatımızdaki payı % 8,5 artarak bir önceki yıla göre hızlı bir artış göstermiştir. 1996 yılından 2001 yılına kadar AB'nin ithalatımızdaki payı % 52 ile 55 arasında değişmiştir.

1996 yılından 2001 yılına kadar geçen sürede ihracat rakamlarımızda AB'nin payı ise istikrarlı bir artış göstermese de yukarı yönlü hareket etmiş ve 2001 yılı sonu itibariyle % 56 oranında gerçekleşerek yaklaşık % 2'lik bir artış meydana gelmiştir. 2001 yılında Türkiye'de meydana gelen krizle ülkenin iç talebinde daralma yaşanması ile AB'den yaptığımız ithalat rakamımız düşmüş ve AB'nin ithalatımızdaki oranı da bir önceki yıla göre yaklaşık % 5'lik bir düşüşle % 47,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2002 yılından küresel krizin ortaya çıktığı 2007 yılı sonuna kadar geçen sürede ise AB'nin ihracatımızdaki oranı zaman zaman artış gösterse de 2002 yılında % 56,6 olan oran 2007 yılı sonunda % 0,3'lük az bir düşüşle çok fazla değişmemiş ve % 56,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu yıllar arasındaki ithalat rakamlarını ve AB'nin ithalatımızdaki payını dikkate alacak olursak 2002 yılı sonunda % 49,8 olan oranın % 40,3'e kadar düştüğünü görmekteyiz. Bu yıllara oran her ne kadar düşse de yapılan ithalat rakamları yine artış göstermiş olup toplam ithalatımızın hızlı yükselmesi sonucu bu oranın azaldığı gözlemlenmektedir. Yukarıdaki tabloda yer alan makro ekonomik göstergeler her ne kadar GB'nin imzalandığı yıldan küresel krizin meydana geldiği yıla kadar olan rakamları gösterse de, hem Türkiye'de yaşanan krizler hem de dünya piyasalarında yaşanan krizler nedeni ile GB ile krizlerin dış ticaretimiz üzerindeki etkisi hakkında yorum yapmak, ölçmek ve etkilerini ayırt etmek güçtür(Seymen, 2000).

2.3.3 - Küresel Kriz Sonrası Gümrük Birliği Anlaşmasının Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkileri ve Avrupa Birliği İle Olan Dış Ticaret Hacmi

2007 yılının son çeyreğinde ABD'de başlayarak 2008 yılından itibaren başta Avrupa olmak üzere tüm dünyadaki ülkeleri etkileyen küresel kriz kuşkusuz Türkiye ekonomisini de etkilemiştir. Türkiye'nin en önemli dış ticaret partneri olan AB ülkeleri yaşanan bu küresel krizden en çok etkilenen ülkeler arasındadır. AB'nin bu krizden etkilenmesi ise Türkiye'nin AB ile olan dış ticaret rakamlarını doğrudan etkileyerek ekonomimize yansımaya neden olmaktadır. Aşağıdaki tabloda 2008 – 2013 yılları arasında Türkiye ile AB arasında gerçekleşen dış ticaret rakamları verilmiştir.

Tablo 23: 2008 – 2013 Yılları Arasında AB'nin Türkiye'nin Dış Ticaretindeki Payı

Yıllar	Toplam İhracat	AB'nin Payı	(%)	Toplam İthalat	AB'nin Payı	(%)
2008	132 027 196	63 719 097	48,3	201 963 574	74 513 444	36,9
2009	102 142 613	47 228 119	46,2	140 928 421	56 616 302	40,2
2010	113 883 219	52 934 452	46,5	185 544 332	72 391 053	39,0
2011	134 906 869	62 589 257	46,4	240 841 676	91 439 406	38,0
2012	152 461 737	59 398 377	39,0	236 545 141	87 657 462	37,1
2013	151 786 976	63 026 233	41,5	251 649 892	92 446 634	36,7

Kaynak: (TÜİK, 2014).

Tabloya baktığımızda 2009 yılında Türkiye'nin ihracat ve ithalat rakamları toplamının bir önceki yıla oranla düştüğünü açık bir şekilde görmekteyiz. Toplam ihracatımızdaki AB'nin payının ise yine 2009 yılı itibari ile azalarak % 46,2 oranında gerçekleştiğini görmekteyiz. Aynı yıl ithalat rakamlarımızdaki oranı da daha fazla azalarak %40,2 seviyesinde gerçekleşmiştir. 2010 yılından itibaren toparlanmaya başlayan ihracat rakamlarımız içerisindeki AB'nin payı çok fazla artmamış ve 2012 yılı itibari ile % 39 seviyesine düşerek % 7,4 lük sert bir düşüş yaşamıştır. İthalat rakamlarımız içerisindeki payı ise yıllar itibari ile düşmüştür ve 2013 yılı sonunda %36,7 oranında en düşük seviyeye inmiştir. 2010 yılından itibaren ihracat rakamlarımızın artmasına rağmen AB'ne olan ihracatımızın aynı oranda artmaması bu ülkelerin küresel krizden oldukça fazla etkilendiğini ve iş piyasalarında yaşanan daralmanın Türkiye'den talep edilen ürünler de yansiyarak ihracat rakamlarımızda düşüş meydana getirdiği söylenebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Dünya üzerindeki ülkeler 1980’li yıllardan sonra iletişimde ve teknolojide meydana gelen hızlı değişimle birlikte birbirlerini daha fazla etkilemeye başlamışlardır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, dünya neredeyse global bir köy haline gelmiş ve bir kıtada yaşanan olayın diğer bir kıtadaki bir ülkeyi etkilemesi neredeyse eş zamanlı olur hale gelmiştir. Dünya genelinde meydana gelen bu değişimle birlikte ülkeler birbirleri ile daha fazla rekabet etmeye başlamış ve dünya pazarından aldıkları payı korumayı veya artırmayı hedeflemişlerdir.

Günümüzde uluslararası ticaret, ülkelerin kalkınmalarında ve refah seviyelerini artırmalarında önemli bir yer teşkil etmektedir. Sanayileşme ve kalkınma politikalarında dış ticarete öncelik veren ve dış ticaretini artıracak önlemler olarak uygulayan ülkelerin teknolojik yenilenme, ar-ge, rekabet, inovasyon, verimlilik gibi alanlarda kazandıkları avantajlarla diğer ülkelere göre daha yüksek oranda ekonomik büyüme trendini yakaladıkları görülmektedir.

Küreselleşme sürecinde uluslararası ticaretin daha da kolaylaştırılması ve serbestleştirilmesi aslında dünya üzerindeki tüm ülkelerin ortak amacı haline gelmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için bir yandan Dünya Ticaret Örgütü çerçevesinde çok taraflı müzakereler yoluyla yoğun çalışmalar yürütülürken, diğer bir yandan da bölgesel ve ikili düzeyde anlaşmalar yapılmaya çalışılmaktadır.

Türkiye ise özellikle 1980’li yıllardan sonra bu gelişmelere kayıtsız kalmamış ve dünya üzerindeki bölgesel veya ikili entegrasyonlara dahil olmuştur. Bununla birlikte dünya üzerindeki imzalanan diğer bölgesel veya ikili anlaşmaların niteliğine baktığımızda Türkiye’nin aynı oranda başarılı olduğunu söyleyemeyiz. Dünya genelinde imzalanan bu anlaşmalar hem konularının genişliği hem de nitelikleri bakımından Türkiye’nin geleneksel mal ticaretine dayalı olan anlaşmalarından üstündürler. Nitekim Türkiye’nin bugüne kadar imzaladığı anlaşmalara bakıldığında tamamının mal ticaretini düzenlemek amacıyla imzalanan STA’dan oluştuğunu görmekteyiz.

Dünya üzerindeki ülkeler geçmiş yıllarda ağırlıklı olarak STA ve mal ticaretine yönelik anlaşmalar imzalamışlardır. Fakat son yıllarda mal ticaretine yönelik imzalanan anlaşmaların yeterince fazla olmasından dolayı doygunluk seviyesine ulaştığını görmekteyiz. Bu durumdan ötürü artık gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere baktığımızda kendilerine yeni pazarlar açmak için hizmet ticareti gibi farklı konularda da anlaşmalar imzalamaya başladıklarını görmekteyiz. Türkiye’nin, AB ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi uyarınca, AB’nin Ortak Ticaret Politikasını ve üçüncü ülkelere yönelik olarak AB’nin tercihli ticaret sistemini üstlenme yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye, AB’nin Serbest Ticaret Anlaşmaları imzaladığı ülkelerle karşılıklı yarar esasına dayalı benzer anlaşmalar imzalamaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye, sadece Avrupa Birliği’nin STA müzakereleri yürüttüğü ülkelerle STA imzalayabilmektedir. Bu durum dış ticaretimizin geliştirilmesi için yapılacak çalışmalar açısından bakıldığında Türkiye’nin önünde engel teşkil etmektedir. Türkiye’nin AB’ne tam üye olması ve AB ile aynı şartlarda ticaret ve rekabet yapabilir hale gelmesi ile bu durumun ortadan kalkması amaçlanmaktadır.

Dünya üzerinde oluşturulan entegrasyonların diğer bir özelliği de genellikle, gelişmiş ekonomiler tarafından oluşturulması veya oluşturulan entegrasyonlara, gelişmiş ülkelerin taraf olmasıdır. Hal böyle olunca da gelişmiş ülkeler kendilerine daha fazla avantaj sağlamak adına adımlar atmakta ve pazar paylarını artırmaktadırlar.

Yaşanılan tüm bu gelişmelerle birlikte dünya üzerindeki bölgesel entegrasyonların yoğunlaşması ve GB ile bağlı olduğumuz AB'nin özellikle 2008 küresel krizinin etkilerini azaltmak için daha fazla entegrasyona dahil olmak istemesi Türkiye'nin izleyeceği dış ticaret politikasını etkileme riskini ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin AB ile müzakerelere başlayarak sonuçlandırıp tam üyesi olamaması ekonomik açıdan istenilen bir durum olmamakla birlikte son yıllarda daha da fazla problem yaratmaya başlayacağı ön görülmektedir. Örneğin AB'nin dünya ekonomisinde azımsanmayacak bir paya sahip olan Güney Kore ile anlaşma imzalaması ülkemizin aleyhine bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB'nin bu ülkelerle yaptığı anlaşmalar, AB pazarının yanı sıra taraf ülkelere, Türkiye pazarını da sunmaktadır. Böylelikle AB ile anlaşma imzalayan taraflar Türkiye pazarına zaten erişme olanağı bulduğundan, ülkemizle yeniden bir anlaşma imzalamaya pek fazla yanaşmamaktadırlar. Türkiye'nin bu olumsuz durumdan kurtulmak istemesi ve bu konuyla ilgili AB ile müzakereler yürüterek bazı önlemler almaya çalıştığını söyleyebiliriz. Yapılan bu görüşmeler sonucunda AB, anlaşma imzaladığı ülkelere tavsiye niteliğinde olan bir bildirim sunmayı kabul etmiştir. İmzaladıkları anlaşmalarda Türkiye ile ilgili bir deklarasyon yayınlayarak taraf ülkelerin, en kısa sürede Türkiye ile de müzakerelere başlamasını tavsiye etmektedir. Yapılan bu tavsiyenin çok fazla bir yaptırımı olmadığından taraf ülkeler zaten eriştikleri Türkiye pazarına karşılık ülkemize kendi iç pazarlarına erişme imkanını sunmakta çokta istekli davranmayı süreci uzatma yoluna gitmemektedirler.

Türkiye'nin bu durumda yapması gereken, öncelikli olarak mevcut anlaşması bulunan ülkelerle ve entegrasyonlarla olan ticaretini geliştirmek ve STA yoluyla daha fazla ülke ile ikili ilişkilere girmektir. Böylelikle GB'nin oluşturduğu olumsuz durumun etkilerini azaltacak ve dış ticaretimizin gelişmesine yardımcı olacaktır. Bunun yanı sıra ihraç ettiğimiz ürünlerimizin katma değeri yüksek ürünler olması gerekmektedir. Teknoloji, ar-ge ve inovasyon konularına daha fazla önem vererek ileri teknoloji gerektiren ve ekonomik değeri yüksek olan ürünler üretilmesi durumunda dış ticaret açığımız azalacak ve dünya pazarından daha fazla pay almamız sağlanacaktır.

2007 yılının son çeyreğinde başlayan ve 2008 yılı itibari ile tüm dünyayı etkisi altına alan küresel kriz bir çok ülke ekonomisini derinden etkilemiştir. Krizin meydana geldiği ABD ve AB, krizden en çok etkilenen ülkeler arasındadır. Bu ülkelerin yanı sıra diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de krizden etkilendiği mutlak bir gerçektir. 2008 yılından itibaren büyüme oranlarına baktığımızda, gelişmiş ülkelerin büyüme oranlarının, gelişmekte olan ülkelere daha az olduğunu çalışmamıza bakarak görmek mümkündür. Dünya ortalamasına bakıldığında da büyüme oranlarının düştüğü ve işsizlik oranlarının arttığı görülmektedir.

Krizin etkileri 2013 yılından itibaren azaltılmaya başlansa da henüz tam olarak atlatılmadığı görülmektedir. ABD ve AB, krizin etkisini azaltmak ve ekonomilerindeki yarattığı olumsuzlukları en aza indirmek için bazı önlemler almışlar ve bu yönde politikalar geliştirerek uygulamaya koymuşlardır. Çalışmamızda küresel krizin etkisinin azaltılmasında bölgesel entegrasyonların önemine ve etkisine yer verilmiştir. Özellikle 2008 küresel krizi sonrası BTA'nın, Türkiye dış ticaretine olan etkisine bakıldığında ise birkaç farklı durumun ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

AB Türkiye'nin en büyük ticari partneri konumunda olması nedeni ile krizden etkilenen AB'nin, Türkiye ile olan ticaret hacmi ve dış ticaret rakamları da krizden etkilenmiştir. Türkiye'nin ABD ve AB ekonomilerine göre krizden daha az etkilendiği ve krizin etkilerini daha kısa sürede üzerinden atmaya başladığı görülmektedir. AB'nin yeni ticaret anlaşmaları yapması ve dış ticaretinde meydana gelen olumsuzlukları ortadan kaldırarak kendine yeni pazarlar aramaya başlaması Türkiye açısından yukarıdaki açıkladığımız nedenlerden dolayı çok istenilen bir durum değildir. Fakat Türkiye'nin son yıllarda imzaladığı STA'na baktığımızda Türkiye ekonomisine olumlu yansıdığını ve hatta bölgesel entegrasyon olan ve üyesi olduğumuz diğer anlaşmalardan daha istikrarlı bir şekilde büyüdüğünü görmekteyiz.

Bu duruma bir örnek verecek olursak çalışmamızda, Türkiye'nin AB ve EFTA ülkeleri ile olan dış ticaret rakamları ve artış oranlarına kıyasla, STA imzaladığı ülkelerle olan dış ticaret rakamları ve artış oranlarının da istikrarlı biçimde arttığı söylenebilir.

Küresel krizin başlangıcından günümüze kadar geçen sürece baktığımızda ise STA imzaladığımız ülkelerle olan ikili dış ticaret hacmimizin, hem genel ortalamanın ve hem de AB'nin üzerinde olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, Türkiye'nin daha fazla ülke ile ikili anlaşmalar yapması ve ihracatını artırması gerektiği anlamına gelmektedir. Türkiye, özellikle Orta Doğu ve Afrika ülkeleri ile olan ticaretini daha fazla artırmalı ve bu ülkelerden üstün olduğu üretim alanlarında katma değeri yüksek olan ürünleri ihraç ederek dış ticaret fazlası vermelidir.

GB ile sınırları çizilen mal ticareti anlaşmasının dışında Türkiye'nin dış ticaretinde istenilen artışı sağlamanın bir diğer yolu ise hizmetler sektöründe daha fazla etkin olmasından geçmektedir. Dünya üzerinde her geçen gün büyüyen ve büyümeye de devam edecek olan bu sektörde pazara önceden girilebilmesi ülkeler açısından birçok avantajlar sağlamaktadır. Türkiye'nin hem jeopolitik konumu hem de sahip olduğu demografik yapısı bu sektör için uygun olan en önemli niteliklerdendir.

Türkiye, hizmetler sektöründe, diğer ülkeler ile rekabet edebilecek konumda olduğundan dolayı bu alanda, daha fazla ikili veya bölgesel entegrasyonlara dahil olmalıdır. Türkiye'nin hedeflenen dış ticaret rakamlarını yakalamak için bir değil, birden fazla yola başvurması ve eline geçen her fırsatı en iyi şekilde değerlendirmesi gerekmektedir. Türkiye'nin inovasyon ve ar-ge çalışmaları ile desteklenmiş; dış ticaretini artırmaya yönelik politikaları benimsemesi ve uygulamaya koyması; mal ve hizmet ticaretinde daha nitelikli ürünler ortaya çıkarması; dış ticaret açığının azalmasında ve ülke ekonomisinin gelişmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Afonso, O. (2001). The Impact Of International Trade On Economic Growth, *Faculty Of Economics University Of Porto, Porto*.
- Akal, M. (2008). Ortadoğu Sınır Ülkeleriyle Dış Ticaret Yoğunlaşması ve Yapısal Değişim, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı. 7, 271- 296.
- Apaydın, F.(2013). *Büyümenin Ekonomi Politikası: Türkiye Örneği*, (YL Tezi). Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Aslan, N. ve Yörük, D. (2008).Teoride ve Uygulamada Dış Ticaret Hadleri Ve Kalkınma İlişkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. Sayı 2, 33- 69.
- Atalay, I. (2011). Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Ticaret Anlaşmaları Hakkında Bilgi Ve Değerlendirme Notu. Ankara: TOBB Yayınları.
- Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Erişim Tarihi: 31.05.2014.
<http://www.avrupa.info.tr/eu-trade-and-economy/customs-union.html>
- Aydın, K. (2004). Serbest Ticaret Anlaşmalarının Yeri ve Türkiye'nin Dış Ticaretinin Geliştirilmesindeki Önemi. *Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, s. 12.
- Aydın, M. , Uygur, S. , Mert, S. (2013).Ekonomik Rapor 2012, TOBB Yayınları Dergisi, sayı.198,
- Bakan, S. , Kocağ, E. ,(2012). Küreselleşmenin Azgelişmiş Ülkelere Etkileri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, No 1, 283:292.
- Bhagwati, J. (2004). In Defense of Globalization, Oxford University Press.
New York.
- Bedestenci, Ç. ve Canitez, M. (2004). *Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar*, (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitap Evi.
- Boran, Ş. , Pınar. Ö. , Sevilmiş, G. , (2013). Küreselleşme Sürecinde Yükselen Aktör: Serbest Ticaret Anlaşmaları ve Türkiye. *İzmir Ticaret Odası Ar – Ge Bülteni*, 3-8.

- Celasun, M. (2002). *2001 Krizi, Öncesi ve Sonrası: Makroekonomik ve Mali Bir Değerlendirme*. A. Dikmen, (Ed), Küreselleşme, Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum. Ankara. Türk Sosyal Bilimler Derneği İmge Yayınları.
- Chine, W.R. (2004) . *Trade Policy and Global Poverty*. Kirby Lithographic Company, Inc.- Danvers
- Çeştepe, H. ve Mıstaçoğlu, T. (2010). Gelişmekte Olan Ülkelerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Entegrasyon: ASEAN ve MERCOSUR Örneği. *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi* Yıl: 2010 Cilt:17 Sayı: 2 S. 93 – 106.
- Dean, M. and Wignaraja, G. (2007). ASEAN+3 or ASEAN+6: Which Way Forward?. 10-12 September 2007, *Conference on Multilateralising Regionalism Sponsored and organized by WTO*.
- Dış Ticaret Müsteşarlığı, DTÖ' ye Katılım Süreci, (2006). Erişim Tarihi:19Eylül 2008,<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=1226&icerikID=1336&dil=TR>
- Dölek, A.(1997). *İthalatın Püf Noktaları*, (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayın Evi.
- Dölek, A. (1996). *Gümrük Birliği Sonrası Uygulamalı İhracat Bilgileri*, (1.Baskı). İstanbul: Beta Yayın Evi.
- Dunning, J. H.(1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison-Wesley, Wokingham, 97-98.
- Dünya Ticaret Örgütü, (2013). Erişim Tarihi: 15 Ocak 2014. İnternet Adresi: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm
- Eğilmez, M. (2009). *Küresel Finans Krizi*, (5. Baskı). Ankara: Remzi Yayıncılık.
- Ekodiyalog Dergisi, (2012). Erişim Tarihi: 15 Ocak 2014. İnternet adresi: http://www.ekodialog.com/uluslararasi_ekonomi/gumruk-tarifeleri-ticaret-anlasmasi-gatt-nedir.html
- Emerging economies: The Great Deceleration. *The Economist*. 27 July 2013. <http://www.economist.com/news/leaders/21582256-emerging-market-slowdown-not-beginning-bust-it-turning-point>

- Erdönmez, P.(2009). Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi, *Bankacılar Dergisi*, Sayı.68, 85-101.
- Eren, M. (2013). Türkiye'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları'nın Dış Ticaretine Etkileri Ve Sorunlar, *Maliye Finans Yazıları Dergisi*, sayı.8, 28-47
- Ertuğrul, C. , İpek, E. , Çolak, O.(2010).Küresel Mali Krizin Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Akademik Fener Dergisi*, 59- 72.
- Ertürk, E. (2002). *Uluslararası İktisadi Birleşmeler*, (3. Baskı). İstanbul: Vipaş A.Ş.
- Eryiğit, Y. (2008). Reel Döviz Kuru Ve Ticarete Konu Olmayan Mallar: Gölge Değişken Yaklaşımı, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı. 2, 25-49.
- Eser, B. ve Terzi, H. (2008). Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Avrupa İstihdam Stratejisi.*Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, sayı.30, 229-250.
- Estevadeordal, A., Shearer, M., Suominen, K. (2009), Market Access Provisions in Regional Trade Agreement, *IDB Working Paper Series* No.Idb-Wp-133.
- Fumagalli, A. and Mezzadra, S. (2012). *Küresel Ekonomide Kriz*, (I. Ertuna Howison çev.) İstanbul: Otonom Yayıncılık (2009).
- Hull, J. (2009). The Credit Crunch of 2007: What Went Wrong? Why? What Lessons Can Be Learned?, *Joseph L. Rotman School of Management University of Toronto*.2-18.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı GATT Müdürlüğü. *GATT Bilgilendirme Rehberi*, (2009).Yayın No:95, Ankara.
- Genç, M. ve Berber, M. (2011). Bölgeselleşme ve Ticaret Akımları: Literatür İncelemesi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı. 22, S84- 100.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2010). *Bölgesel Ticaret Anlaşmalarının Türkiye'nin Dış Ticaret Politikaları Açısından Önemi ve Etkileri*.(YL Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Ghosh, A. (2010). Corporate Debt Financing and Earnings Quality. *Journal of Business Finance & Accounting*, volume 37, Issue 5-6, p. 538–559.

- Göçer, İ. (2012). 2008 Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Seçilmiş Ülke Ekonomilerine Etkileri: Ekonometrik Bir Analiz, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Sayı:17 s:18-37.
- Gökalp, F. (1994). Türkiye’de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *DEÜ İİBF Dergisi*, Sayı. 11, 361- 379.
- GriGor’ev, L. and Salikhov, M. (2009). Financial Crisis 2008 Entering Global Recession Problems of Economic Transition. *M.E. Sharpe, Inc.* vol. 51, no: 10, pp. 35–62. Moscow.
- Gürsoy, Y. (2012). *Dış Ticaret İşlemleri Yönetimi*, (7. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gürün, F. (2001). Globalleşme ve Çokuluslu Şirketlerin İnsan Kaynakları Yönetimine Etkileri. 10 Şubat 2013 , <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/globallesme.pdf>
- İsmayilov, A. ve Zeynalov, A. (2008). Gelişmekte Olan Ülkelerin İktisadi Kalkınmasında Dış Ticaretin Rolü: Azerbaycan Değerlendirmesi, *Journal of Azerbaijani Studies Bakü*, 593:603.
- Kakıcı, A. (2006). *Avrupa Birliği’nde Gümrük Birliğine Türkiye Uygulaması, Türkiye’ye Etkileri* (YL Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Karaca, N. (2003). GATT’tan Dünya Ticaret Örgütüne. *Maliye Dergisi*, Sayı: 144, 84-99.
- Karluk, R. (1998). *Uluslararası Ekonomi*, (5. Baskı). İstanbul: Beta Yayın Evi.
- Karluk, R. (1996). *Uluslararası Ekonomi*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Kurtuluş Kara, T. (2012). Dünya Ticaret Örgütü Ve Bölgesel Ticaret Anlaşmaları İlişkisi: Sorunlar, Çözümler ve Türkiye’ye Yansımaları (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Küçükkocaoğlu, G. (2007). *Dünyadaki Gümrük Birlikleri, Milletlerarası Yapılan İktisadi ve Ticari Anlaşmalar*, <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/>, Erişim tarihi: 20.04.2014.

- Nart, Ç. (2010). Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, sayı. 17, 2874-2885.
- Naude, W. (2009). The Financial Crisis of 2008 and the Developing Countries, United National University, *UNU-WIDER project on New Directions in Development Economics Magazine*, v. 13 Print:9789292301705.
- Oğuz, B. (2004). *Uluslararası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İş Ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Öztürk, İ.(2012). *Küresel Kriz Ve Türkiye Ekonomisinin Dönüşümü*, İstanbul, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları Yayın No: 20125:25.
- Öztürk S. Özyakışır D.(2005). Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi, *Mevzuat Dergisi*, Sayı.8, 1-19
- Rodoplu, G. (1996). Gümrük Birliği ve Türkiye, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF dergisi s 1- 6*.
- Sakarya, Ş. (2009). İhracat Yapan İşletmelerin Finansman Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s.117-134.
- Savrul, B. , Özel, H. , Kılıç, C. (2013). Osmanlı'nın Son Döneminden Günümüze Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*. Sayı. 8, 55- 78.
- Selçuk, B. ve Yılmaz, N. (2008). Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye'ye Etkileri. <http://bsy.marmara.edu.tr/Konferanslar/2008/33.pdf>
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı: Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, (2009). Ankara.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, Uluslar Arası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz, (2011). Erişim Tarihi: 01.12.2013 İnternet Adresi: http://www.mfa.gov.tr/dunya-ticaret-orgutu-__dto_.tr.mfa
- T.C. Ekonomi Bakanlığı(2014). Haziran 2014 Ekonomik Görünüm Raporu, Erişim Tarihi : 30.07.2014. www.ekonomi.gov.tr/.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2013). Erişim tarihi: 28 Ocak 2013,
<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=index&CFID=12653926&CFTOKEN=59033017>

T.C. Maliye Bakanlığı, (2014). Erişim Tarihi: 05 Ocak 2014. Resmi web sitesi:
<http://www.maliye.gov.tr/Sayfalar/AnaSayfa.aspx>

Temizel, F. (2012). *İhracatın Finansmanında Merkez Bankası ve Ticari Banka Kredileri-I*. Ç. Polat, (Ed), Dış Ticaretin Finansmanı Ve Teşviki (2–22). Eskişehir. T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı), (2010). Türkiye’de Dış Ticaret Ve Dış Ticaret Finansmanı: İhracattaki Düşüşte Finansman Sıkıntısı Ne Kadar Etkili?, *Tepav Araştırma Dergisi*.

TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı). (2009). 2007-08 Küresel Finans Krizi ve Türkiye: Etkiler ve Öneriler, *Tepav Yayınları*, S:1-8.

TOBB, (2014). IMF Dünya Ekonomik Görünüm Raporu, Ekim 2013.

Torlak, Ö. , Özdemir, Ş. , Kula, V. (2007). Türk İşletmelerinin İhracat Performansı Belirleyicileri, *Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:9, Sayı:1.

Uzay, N. (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracat Artışı İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *ODTÜ 1. İktisat Kongresi*, Ankara

Yıldırım, S. (2010). 2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, sayı.12, 47-55,

<http://abdigm.meb.gov.tr/>

http://www.ilo.org/global/research/global-reports/global-employment-trends/2014/WCMS_233936/lang--en/index.htm

<http://www.ekodialog.com/az-gelismis-ulkeler/gelismemis-ulkelerde-dis-ticaret.html>

<http://www.bricsforum.org/>

<http://www.tesk.org.tr/tr/calisma/ihracat/1.html>

<http://www.oic-oci.org/oicv2/home/?lan=en>

kutuphane.ito.org.tr/

tr.wikipedia.org/

www.abgs.gov.tr

www.tuik.gov.tr/

www.tobb.org.tr/

www.maliye.gov.tr/

www.ekonomi.gov.tr/

www.mfa.gov.tr/default.tr.mfa

www.wto.org/

www.oecd.org/

www.developing8.org/

www.ilo.org/

www.gtb.gov.tr

www.hazine.gov.tr/

www.tim.org.tr/

www.imf.org/

www.worldbank.org/

www.worldbank.org/tr/country/turkey

www.tcmb.gov.tr/

www.tepav.org.tr/

www.igeme.com.tr/

www.tesk.org.tr/

www.ekodialog.com/